Etienne Balibar

PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ ÜZERİNE

Pencere Yayınları

ETİENNE BALİBAR 1942'de Avallon'da doğdu. Tours ve Paris'te, daha sonra da Ecole Normale Supérieure'de öğrenim gördü. Louis Althusser ile tanıştı ve onunla birlikte çalışmaya başladı. 1964'te felsefe derecesi aldı. Cezayir'de, Paris bölgesindeki bir lisede öğretmenlik yaptı. Sorbonne'da ders verdi. 1961'de Cezayir'deki sömürge savaşının son döneminde Fransız Komünist Partisi'ne üye oldu. Louis Althusser ile birlikte **Kapital'i Okumak** adlı kitabı ve **Cing Etudes du Matérialisme Historique** adlı eseri yayınlandı.

"Proletarya diktatörlüğü" kavramının, başta Fransa, İtalya ve İspanya olmak üzere, Batı Avrupa Komünist partilerince resmen reddedilişi, yetmişli yıllarda sol politikanın en çarpıcı buluşlarından biri oldu. Bunu izleyen tartışmalar, proletarya diktatörlüğü nasyonunun daha önce terkedildiği İngiltere ve ABD gibi ülkelere yayıldı. Bu kitapta, Louis Althusser'in Fransa'daki önde gelen öğrencisi ve yardımcısı olan Etienne Balibar, bu geleneksel fikrin asıl içeriğini yeniden değerlendirmeyi amaçlıyor. Fransız Komünist Partisi'nin üyesi olan Balibar, FKP'nin 1976'da proletarya diktatörlüğünü reddedişini, 1936 SSCB Anayasası'ndaki "bütün halkın devleti" kavramıyla birleştiriyor.

Balibar, daha geçmişlere Lenin'e ve Mark'sa kadar giderek teoriyi tekrar kurmaya çalışıyor. • Sosyalizm nedir? • Komünizm nedir? • Geçiş evresi nedir? • Sosyalizm bir geçiş süreci midir? • Hem devletin sürmesi hem de sönümlenmesi ne demektir? • Proletaryanın hem bir sınıf haline gelmesi hem de ortadan kaybolma sürecine girmesi nasıl olabilir? • Sosyalizmde devlet kapitalizminin kaynağı nedir? vb. vb. sorularına yanıt arıyor.

Bu kitap Sur La Dictature du Prolétariat/Maspero, 1976 Fransızca baskısından dilimize çevrilmiştir.
Birinci Baskı : Haziran 1990
Kapak : Hasan Seçkin
Dizgi : Bilgiç Matbaası
Baskı : Doyuran Matbaası
PENCERE YAYINLARI : 5

Salkımsöğüt Sok. 2/4 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel. : 513 27 17

Etienne Balibar

Proletarya Diktatörlüğü Üzerine

Çev. : M. A. Akay

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7

GİRİŞ 9

Proletarya Diktatörlüğü Nedir 9

PARİS (1976) MOSKOVA (1936) 13

Üç Basit ve Yanlış Düşünce 18

Geçmiş Bir Örnek ; 1936 26

PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ ÜZERİNE LENİN'İN ÜÇ TEORİK TEZİ 37

Birinci Tez Devlet İktidarıyla İlgilidir. 38

İkinci Tez Devlet Aygıtıyla İlgilidir 39

Bu Bizi Sözünü Ettiğim Üçüncü Teze Götürür Bu Üçüncü Tez Sosyalizm ve Komünizmle İlgilidir 41

DEVLET İKTİDARI NEDİR? 44

Marksizm ve Burjuva Hukuk İdeolojisi 47

Proletarya Ortadan Kalktı mı? 60

DEVLET AYGITININ YIKILMASI 72

Oportünist Sapma 72

Sınıf Egemenliğinin Örgütlenmesi 77

«Yıkmak» Gereken Şey 85

Proletarya Diktatörlüğünün Esas Yönü 98

SOSYALİZM VE KOMÜNİZM 114

Proletarya Diktatörlüğüne Doğru Tarihsel Eğilim 125

Sosyalizm Nedir? 130

«Leninizmin» Gerçek «Sorunları» 139

SON BİRKAÇ SÖZ 148

BELGE 1

FKP'NİN 22. KONGRE ÇALIŞMALARINDAN VE HAZIRLIK TEBLİĞLERİNDEN PARÇALAR 152
Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (Parçalar) 152

BELGE 2 154
Georges Marchais : Özgürlük ve Sosyalizm 154

BELGE 3
Georges Marchais : İnandırmak İçin On Soru On Cevap 157

BELGE 4
Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (E. Balibar'a Cevap) 160

BELGE 5
Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (E. Balibar'a Cevap) 167
Büyük Burjuvazinin Bugünkü İktidarı 167
Devleti Demokratikleştirmek 169
Sosyalizmi Savunmak 170
Anti-Sovyetizmle Mücadele Etmek 172
Güçler İlişkisinin Evrimi 173
Derinleştirilmiş Bir Tartışma 174

BELGE 6
«DEMOKRASİYİ SOSYALİZME KADAR İLERLETMEK İÇİN BELİRLEYİCİ İKİ SORU» 175
1. Mülkiyet ve Yönetim : G. Marchais 175
2. Proletarya Diktatörlüğü Sorusu 177
Dünya Değişti 180
Fransız Gerçeği 182
Kitlelerin Mücadelesi ve Özgürlükler 184

SUNUŞ

Sosyalizm dünyası, günümüzde tam bir alt-üst oluş yaşıyor. Çin'de ekonominin liberalleştirilmesiyle başlayan süreç, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un Perestroyka ve Glasnost politikaları ile toplumsal düzeye sıçradı. Bunun sonucu, alışılmış ideolojik ve siyasi kalıpların çok hızlı bir biçimde dağılması oldu. «Sosyalist Blok» parçalandı; daha önce Sovyetler Birliğine çok sıkı bağlarla bağlı Doğu Avrupa ülkeleri bağımsız hareket etmeye başladılar. Artık Sovyetler Birliği'nin de dağılıp dağılmayacağı ciddi olarak tartışılıyor; bu yöndeki işaretler giderek artıyor. Doğu Avrupa Komünist partileri artık «komünist» adını ve orak - çekiçli amblemlerini bir kenara bırakıp «sosyalist» gibi adları takınırken, Sovyetler Birliği Komünist Partisi de «partinin öncü rolü»nü önce tartışmaya, sonra da kendi tarihine kıymetli bir anı olarak sundu, yoluna devam etmeyi sürdürdü.

Bu arada hâlâ eski dünyalarını korumak kararlılığında olanlara da rastlanıyor; uzaklardan Kastro «kükrüyor», daha yakınlardan Arnavutluk bir «kale» gibi ve artık Stalin'in heykellerinin kaldığı tek ülke olmak sıfatını da taşıyor. Çavuşesku'nun talihsiz direnme girişimi ise çok trajik noktalandı.

Nereye gidiliyor? Bunu, henüz kimse kestiremiyor. Ortam senaryo türetme heveslilerine son derece bol malzeme veriyor. Dahası, «Ne oluyor?»; henüz bu bile kavranabilmiş değil. Sovyetler Birliğinde, ardından sosyalist dünyada Stalin dönemi anlayış ve pratikleri ile tartışmaya açılır ve Gorbaçov, Lenin dönemine ve anlayışlarına dönmek çabasında olduklarını ileri sürerken, Batı Stalinle yetinmeyerek, Lenin'e, oradan da Marks'a kadar uzandı: «Leninizm öldü», «Marksizmin sonu geldi» sloganları bütün dünyayı kapladı.

Gerçekten ne oluyor? Bu soru Türkiye marksistlerini de çok yakından ilgilendiriyor, kuşkusuz. Bu kısa sorunun açtığı tartışma alanı ise neredeyse marksizmin bütün geçmişini kapsayacak boyutta.

Bugün ne olduğunu anlayabilmek için geçmişte neler olduğunu, neler söylendiğini, kısacası geçmişin teori ve pratiklerini ciddi olarak irdelemek gerekiyor, Marksistler belki de öncelikle bu işi yapmalı. Görüldüğü gibi Marksistlerin önündeki soru yalnızca «nereye gidiliyor» ya da «ne oluyor» değil «neler oldu»...

E. Balibar'ın yayınladığımız bu kitabı, sanıyoruz ve umuyoruz ki sosyalizmin önündeki soruların, marksizmin geçmişinin anlaşılmasında ve tartışılmasında okuyanlara yeni bir boyut kazandırabilir; Sosyalizm için artık tarih olmuş, Türkiye'de o kadar dikkatleri çekmemiş bir dönemin belgesi olduğu için.

E. Balibar, Fransız Komünist Partisi üyesi. Bu Kitabında FKP'nin 1976 yılında «proletarya diktatörlüğü hedefini terketmesi» olayını değerlendirmiş. Ne Stalin'in ortaya koyduğu «dogmatik» proletarya diktatörlüğü anlayışı ve «indirgemeci» sosyalizm teorisi ne de FKP'nin kendisine koyduğu yeni hedeflerden tatmin olmayan Balibar, daha geçmişlere Lenin'e ve Mark's kadar giderek teoriyi tekrar kurmaya çalışıyor. Sosyalizm nedir Komünizm nedir? Geçiş evresi nedir? Sosyalizm bir geçiş süreci midir? Hem devletin sürmesi hem de sönümlenmesi ne demektir? Proletaryanın hem bir sınıf haline gelmesi hem de ortadan kaybolma sürecine girmesi nasıl olabilir? Sosyalizmde devlet kapitalizminin kaynağı nedir? vb. vb. vb.

Kitabın sonunda FKP'nin bu tarihi kongresi ile ilgili önemli dökümanları da bir Dosya halinde belgelemiş. Bu ekleriyle Balibar'ın kitabı, sanırız, sosyalizm tarihinin kritik anlarından birisinin en yakın tanıkları arasına girmeyi başarıyor.

Mart 1990

GİRİŞ

Proletarya Diktatörlüğü Nedir?

Bu incelemede, bugünkü olayların[1] komünistlerin dikkatini üzerinde topladığı bu soruyu cevaplandırmak için gereken ilk öğeleri önermeyi deneyeceğim. Böylece Parti'nin[2] içinde olduğu kadar çevresinde de kaçınılmaz olan teorik bir tartışmanın başlatılıp geliştirilmesine katkıda bulunacağımı umuyorum.

Fransız Komünist Partisi (FKP) nin 22. Kongre kararları, görünürde soyut olan bu noktada paradoksal sanılabilecek bir sonuç doğurdu. Ne olursa olsun, bu sonuç kimi komünistleri şaşırttı.

Teorik bir sorun olan proletarya diktatörlüğü, Hazırlık Belgesi'nde açıkça yer almıyordu.[3] Bu sorun Kongre sırasında, Parti Genel Sekreteri Georges Marchais'nin kendi hesabına, proletarya diktatörlüğü kavrammı terk etmeye ve bu kavramı en kısa zamanda parti tüzüğünden çıkarmaya karar verdiğinde ortaya çıktı.[4] Bundan sonra da, bütün hazırlık tartışmalarına egemen oldu: Çözümü, Kongre'nin mahkûm ettiği siyasal çizginin yoğun bir anlatımı ve zorunlu biçimde ulaştığı nokta ola-

1) Fransız Komünist Partisi'nin (FKP) 1976 yılında yapılan 22. Kongresi'nde "Proletarya diktatörlüğü hedefinin terkedilmesi" kararını alması üzerine başlayan tartışmalar kastediliyor. (Çev.)

2) Fransız Komünist Partisi kastediliyor. (Çev.)

3) Bkz: DOSYA eki; "FKP'nin 22. Kongre Çalışmalarından ve Hazırlık Tebliğlerinden Parçalar», Ocak-Şubat 1976 (Çev.)

4) Bkz: DOSYA eki: Georges Marchais, "Özgürlük ve Sosyalizm", "İnandırmak İçin On Soru On Cevap" (Çev.)

rak görünüyordu. Georges Marchais'nin sunduğu Merkez Komitesi raporu şu konunun üzerinde ısrarla duruyordu.[5] Komünistlerin uğrunda mücadele ettikleri, sosyalizme giden demokratik yolu kurmak için, proletarya diktatörlüğü teorik sorunu yeni bir biçimde ortaya konmalı ve yeni bir biçimde değerlendirilmelidir. Delegelerin oybirliğiyle Kongre şu kararı aldı: Komünistlerin, Fransa için istedikleri ile çelişen ve tarihsel olarak aşılmış olan proletarya diktatörlüğü hedefinin (perspektifinin) terk edilmesi.

Ne var ki, bu karar temelde hiçbir şeyi yoluna koymadı. Bu sorunun, hazırlık çalışmaları boyunca ve hele Kongre süresince bile derin bir incelemeye konu olduğunu ileri sürmek imkânsızdır[6]. Bu koşullarda, komünistlerin herşey olup bittikten sonra bu kararın gerçek önemini kendi kendilerine sormaları şaşırtıcı değildir. Komünistler bu kararın, Marksizmin ilkelerinin nereye kadar düzeltilmesini ya da revizyonunu gerektirdiğini sormaktalar. Komünist hareketin bugünkü ve geçmiş deneyini çözümlemeye nasıl imkân verdiğini sormaktalar. Bunalımda olmasına rağmen saldırganlığından hiçbir şey kayetmeyen bir emperyalizm karşısında bulunan uluslararası komünist hareketin güncel durumunu nasıl aydınlattığını sormaktalar. Her günkü mücadelelerinde, pratiklerinde neyi değiştirebileceğini sormaktalar.

5) Bkz: DOSYA eki: Georges Marchais, "Demokrasiyi Sosyalizme Kadar İlerletmek İçin: Belirleyici İki Soru" (Çev.)

6) 22. Kongre öncesindeki bir basın konferansında, G. Marchais komünistlerden tartışmalarını ortaya konulan sorunların ve bu sorunların çelişkilerinin temeline inen yeni tip bir kongre istiyordu. Böyle bir şey olmadı. Neden? Çalışma alışkınlıklarının, demokratik merkeziyetçiliğin eski deformasyonlarının ağırlığı yeterli bir açıklama değildir. Tartışmanın nesnesine bağlı nedenler de vardır: Proletarya diktatörlüğüne bağlı nedenler. Bu ilke üstüne herkese açık bir tartışmayı nasıl "açma"lı? Bu, ilk anda, çözmeyi bilemediğimiz sorundur.

Komünistler kendi kendilerine, «proletarya diktatörlüğü» tam olarak nedir, nasıl tamamlanabilir ve dolayısıyla, proletarya diktatörlüğü «atıldığında», teoride ve pratikte tam olarak ne atılmakta, diye sormaktalar. Sağduyuya ilişkin bu soru son derece basittir. Çözümü de zor değil gibi geliyor. Elbette ki, belirleyicidir. Bu soruya cevap vermedikçe «proletarya diktatörlüğünü atma»nın, «proletarya diktatörlüğünden vazgeçme»nin, kesin anlamdan yoksun deyimler olması, bu konuda biraz düşünmek isteyen herkes için açıkça ortadadır. Böylece, terk edilen şeyin karşılığında kabul edilen şeyin siyasal çizgi ya da teorik kavramın, nesnel anlamını ve içeriğini sıkı sıkıya belirlediği açıkça ortadadır.

Ne var ki, «proletarya diktatörlüğü»nden bütün komünistler aynı şeyi anlamasalar da, yapıldığı samlan bir tartışma gerçekte yapılmamıştır. Tartışılan proletarya diktatörlüğü kavramı ya da kavramları nesnel anlamda proletarya diktatörlüğü olan şeye tekabül etmese de, proletarya diktatörlüğünden konuşulduğu samlırken gerçekte başka birşeyden söz edilse de, oybirliği giderek birbirinden ayrı pratikleri ve yorumları gerçekte örtüp saklayacaktır. Birlik değil, bölünme. Sözcük ve nesne olarak proletarya diktatörlüğünden kopulduğu sanılırken tam da onu suçlamaya sürükleyen şey korunup güçlendirilecektir. Bunlar gerçek tarihin alayları ve geri dönüşleridir.

Daha şimdiden buna bir belirti mi isteniyor? Bu belirti pek gecikmedi; emperyalist Fransız burjuvazisi bu bulanık suda balık avlama ve bizim teorik bile olsa bir zayıflığımızı sömürme fırsatını kaçırmadı. En ünlü ideologları, yüksek mevkili Marksizm uzmanları (R. Aron), siyasal başkanları (Giscard d'Estaing) şimdi komünistleri bir ikilem içine sokarak tam olarak üstünlük elde etiklerini ileri sürüyorlar. Bu ikilem şudur: Sınıf mücadelesinin teori ve pratiğinden vazgeçmek ya da Parti'yi uzun süren bir güçsüzlüğe sürükleyen Stalinci sapmamn

çıkmazlarına geri dönmek. Taktikleri: Leninist bir ilke olan proletarya diktatörlüğü ilkesini, yokluğunda büyük sermayenin iktidarına karşı hiçbir zaferin kazanılamıyacağı halk cephesinin karşısına koymak. Buna ek olarak, komünistlerin sosyalist devrim için mücadele ederek demokrasi ve özgürlüğe karşı mücadele etmiş olduklarını, demokrasiye karşı çıkmış olduklarını —22. Kongre kararında komünistlerin kendi ağızlarıyla yaptıkları bu itirafı— da açıklıyorlar.

Şimdi komünistlerin bilmesi gereken şey, bu paradokslardan, bu gerçek güçlüklerden gerçek bir ortak tartışma, sürekli büyük bir teorik çaba olmaksızın çıkamayacaklarıdır. Geniş bir ortak tartışmanın kendilerini zayıflatacağından çekinemezler. Tersine, eğer böyle bir tartışma şeylerin temeline inerse, ancak komünistleri güçlendirebilir ve aynı zamanda etkilerini arttırır. Bütün partinin düşünmesine yardım etmek, işte imkânları ölçüsünde her komünistin görevi budur.

Ve proletarya diktatörlüğünün kendisine gelince, Kongre'nin hiç olmazsa bir yararı olacaktır: Komünistlerin teorik düşüncesinin, Marksist teorinin dogmatik bir anlayış ve kullanımından kurtarılmasını sağlamak. Bu anlayış ve kullanımda, «proletarya diktatörlüğü» gibi formüller, bağlamlarından, kendilerini temellendiren kanıtlama ve tanıtlamalardan koparılır ve böylece her yerde kullanılan çözümler, bütün sorular için her zaman hazır durumda bulunan biçimsel (formel) cevaplar halini alır. Nesnel tarihsel içerikleri boşaltıldığında, bu formüllere, birbirlerinden en ayrı, birbirleriyle en çelişen siyasetleri örtmek için, bir tören gereği olarak başvurulur. Marksizmin ilkelerinin ve proletarya diktatörlüğü kavramının bu kullanımını başımızdan atmak yararlı olmaktan öte, gerçekte âcil bir sorundur.

I

PARİS (1976) - MOSKOVA (1936)

Bir tartışmanın şeylerin temeline inebilmesi için, açık tanımlara dayanması gerekir. Proletarya diktatörlüğünü Marksist bir biçimde, doğru olarak tanımlamak teorik alanda bu temellerden ilkidir. Bu yeterli değildir: Siyasal sorunlar tanımlamalarla çözülmez. Fakat tanımlardan da vazgeçilemez. Eğer açık tanım getirilmezse, proletarya diktatörlüğünün Marksist tanımı yerine egemen burjuva ideolojisinin aralıksız baskısının zorla kabul ettirmek istediği tammı kabul etmek tehlikesiyle karşı karşıya kalınır.

İşte, kendini savunma durumundaki 22. Kongre'nin de başına bu geldi. Tartışmaların ayrmtılarmı ne özetleyecek ne de onlardan alıntı yapacağım: Daha herkesin aklında. Benim belirleyici saydığım şey üzerine, birkaç küçük fark dışında, Kongre'nin kanıtlamasının temelinde yatan, sorunun konulma biçimi üzerine dikkatleri çekecek biçimde söyleyeceklerimi kısa keseceğim.

Bu sorunsal birçok yoldaşa bugün «olağan», mümkün olan tek sorunsal gibi geliyor. Herşeyden önce bunu tartışmak gerekli.

Sorun hemen basit bir alternatif çerçevesi içine sokulmuş gibi görünüyor: «proletarya diktatörlüğü» ya da «sosyalizme giden demokratik yol». Bu iki terimden birini seçmeli: Üçüncü bir çözüm, başka bir alternatif yok.

Başvurulan tanımlar gözönüne alındığında, bu, tarihten çok «mantık»ın zorla kabul ettirdiği bir seçmedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, tarihsel kanıtlar ancak herşey olup bittikten sonra, sınırları çizilemeyecek kadar basit bir mantıksal şemayı giydirmek ve örneklendirmek için işe karışırlar yalnızca.

Bunun devrimci bir yol ile reformist bir yol arasındaki bir seçme olmayıp her ikisi de kitlelerin mücadelesine dayanan iki devrimci yol, devrimi yapmak için gereken iki tür yol arasındaki bir seçme olduğu belirtiliyor. «Diktatörce» mücadele yolları ve «demokratik» mücadele yolları vardır: Aynı yer ve zaman durumlarına uygun değildirler, aynı sonuçlara götürmezler. Kongre kanıtlar getirirken[1], demek ki demokratik yolları diktatörce yollardan ayıran şeyin ne olduğunu göstermeye çabalıyor; bunu yaparken de heryerde rastanlan üç tane karşıtlığı benimsiyor:

a) Önce, «barışçı» siyasal yollarla «şiddetten yana» yollar arasındaki karşıtlık. Sosyalizme giden demokratik bir yol, iktidarı alma yolu olarak devlete karşı silahlı bir ayaklanmayı ilkece kabul etmez. Sınıflar ve bu sınıfların örgütleri arasındaki iç savaşı kabul etmez. Yani burjuvazinin uyguladığı beyaz terör ile proletaryanın uyguladığı «kızıl» karşı - terörü kabul etmez. Polis baskısını kabul etmez: Çünkü emekçilerin devrimi, özgürlükleri kısıtlamaya değil, yaygınlaştırmaya yönelir. Demokratik olarak iktidarda kalabilmek için, emekçiler baskıya polise, «idarî yollara» değil, siyasal mücadeleye, yani bu durumda ideolojik propagandaya, fikir mücadelesine başvurmalıdırlar.

1) "Demokrasi ve sosyalizme doğru yürüyüş" üstüne 22 Eylül 1975'den itibaren Jean Elleinstein tarafından **France Nouvelle**'de yayımlanan makaleler dizisine başvurulacak. Gerçekten hayran olunacak bir önseziyle Elleinstein birkaç hafta sonra proletarya diktatörlüğü ilkesine karşı başvurulan kanıtların hepsini daha o zamandan ileri sürüyordu.

b) Sonra, «legal» ve «illegal» yollar arasındaki karşıtlık. Sosyalizme giden demokratik bir yol, varolan hukukun, illegaliteye başvurmadan kendi dönüşümünü düzenlemesine imkân verecektir. Varolan hukukun dönüşümü —örneğin, şirketlerin millîleştirilmesi— yasanın kendinde yer alan normlar ve biçimler uyarınca ve sağladığı imkânlara uygun olarak gerçekleşir. Böyle bir devrim, demek ki hukuka karşı gelmeyecek, tersine bu hukukun kendisinin kaynaklandığını ileri sürdüğü halk egemenliği ilkesini gerçekleştirecek en sonunda. Bunun karşılığında, bu devrimci sürecin yasallığı —yani hakhlığı— şiddet kullanımına izin verecek, bu kullanımın sınırlarını kesinlikle belirleyecektir. Çünkü, kendi ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasına zor kullanarak ve yıkımlar yaratarak karşı koyan azınlıkların yasadışı (illegal) girişimlerini, «suçlar»ı zor kullanarak bastırmak her toplumun, her devletin hakkıdır (ve ödevidir).

c) Son olarak, birlik ve bölünme arasındaki karşıtlık; bu karşıtlık çoğunluk ile azınlık arasındaki karşıtlığa bağlanır. Proletarya diktatörlüğünde, siyasal iktidar, kendisi de hâlâ bir azınlık olan işçi sınıfı tarafından uygulanır yalnızca. Böyle bir azınlık tecrit edilmiştir ve öyle kalacaktır: İktidar naziktir ve yalnızca şiddetle ayakta kalabilir. Yeni tarihsel koşullarda, sosyalist devlet bu çoğunluğun demokratik iktidarını temsil ettiğinde, durum bunun bütünüyle tersi olacaktır. Genel oy hakkı ve çoğunluğu oluşturan siyasal partilerin yasal (legal) hükümetiyle dile gelen «çoğunluğun iradesi», halkın çoğunluğunun birliği, bu durumda, sosyalizme barışçı yoldan geçişi mümkün kılacaktır. Bu barışçı geçiş toplumsal içerik açısından elbette ki devrimcidir fakat araçları ve biçimleri kerteli, aşamalı olacaktır.

Eğer iç içe geçen ve birbirlerini sıkı sıkıya yöneten bu karşıtlıklarla (en başlıcalarından söz ediyorum yalnızca) düşünmek kabul edilirse, her adımda varolan iki terimden birini seçmek gerekir: barış ya da iç savaş, le-

galite ya da illegalite, çoğunluğun birliği ya da tecrit edilmiş bir azınlık ve halkın bölünmesi. Her adımda mümkün olanın ve olmayanın hangisi olduğunu; hangisini «istenildiğini», hangisinin «istenilmediğini» söylemek gerekir. Sosyalizme geçişin birbirine karşıt iki tarihsel yolu arasında, iki sosyalizm anlayışı arasında, iki «model» arasında yapılan bir seçme.

Bu seçmeler sonrasında proletarya diktatörlüğü şöyle tammlanmahydı: Sosyalizme geçişi *barışçı olmayan bir yoldan* sağlayan (iç savaş) *azınlık durumundaki bir işçi sınıfının şiddete* (baskı ve illegaliteye) başvuran *siyasal iktidarı.*

Bu tanımın kaçmılmaz bir biçimde ortaya getirdiği bir öğeyi daha, fakat hiç de önemsiz olmayan bir öğeyi, buna eklemek gerekir: Böyle bir yol, siyasal tekeli kurumlaştırmayla sonuçlanacak tek parti yönetimine sürükleyecektir. Bir çok yoldaşın tekrarladığı gibi: Proletarya diktatörlüğü kavramım terk etmek istemiyorsanız, tek bir partiden yana olduğunuzu, çok sayıda partiye karşı olduğunuzu açıkça söylesenize...

Ama bu alternatifler hakkında ne düşünmeli?

İlk özellikleri, ortaya konulan sorunun cevabı kendilerinde hazır bulunduğundan gerçek bir çözümlemeye imkân vermedikleridir. Bu terimlerle ortaya konulduğunda, proletarya diktatörlüğü sorunu, çözümünü daha şimdiden içerir. Bu akademik bir alıştırmadır. Proletarya diktatörlüğünü tanımlamak, demokratik bir yolun proletarya diktatörlüğüne oranla sahip olduğu üstünlükleri sıralamaktan başka birşey değildir. Fransa'da sosyalizme geçişin somut koşullarının tahlil edilmesi, tarihsel evrimin, kötü yola, diktatörlüğe değil de, iyi yola, demokrasiye sapmamızı (en sonunda) mümkün kıldığından mutluluk duymak gerekir demeye geliyor. Tarihin kendisi, sosyalizmin yapmak istediği seçmeyi zorunlu kılan koşulları yaratmayı yüklendiğinde sosyalizm herşeyi umut edebilir. Bir adım daha atıp şunu

söyleyebiliriz: Kapitalist bir ülke demokratik olmayan bir devlete sahipse (Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi) bu ülke ancak demokratik olmayan bir biçimde, ölüm pahasına sosyalizme geçebilir; fakat kapitalist bir ülke *aynı zamanda* (Fransa'da olduğu gibi) «demokratik geleneği eski» bir ülkeyse, sosyalizme kendisi de demokratik olan bir yoldan geçebilir. Dahası: Sosyalizme geçiş, yavaş yavaş büyük çoğunluğun gözünde demokrasiyi, büyük sermayenin tehdit ettiği demokrasiyi korumanın tek yolu gibi görünür. Dahası da var: Bu ülkede kurulabilen sosyalizm, diktatörlüğün (proletarya diktatörlüğünün) tehlike ve çelişkilerinden de arınmış daha yüksek bir biçimdir.

Bu akılyürütmenin gözalıcı yanları gene de, yıllardan beri sınıf mücadelesinde yer alan komünist militanların buna kapılmasını, terimlerini «olağan» bulmasını açıklamaya yetmiyor. Bunu anlamak için, uzun yıllardan beri komünist harekete egemen olan Marksist teorinin yorumunda ve komünist hareketin kendisinde bu «olağanlıkları» yaratabilen şeyin ne olduğu üzerine düşünmeli.

Bu bakımdan, 22. Kongre'nin kamtları, bugün ortaya çıkmayan fakat Kongre'nin kanıtlamasında kendilerini açıkça ortaya koyan üç düşünce tarafından yönetilir. İlk olarak, proletarya diktatörlüğünün, Sovyetler Birliğinde izlenen yolun, temel çizgileriyle, aynısı olduğu düşüncesi. İkincisi, proletarya diktatörlüğünün özel bir «siyasal düzeni» (rejimi) işçi sınıfının siyasal iktidarını sağlayan —ya da sağlamayan— bir siyasal kurumlar bütününü temsil ettiği düşüncesi. Üçüncüsü, ki teorik planda belirleyici nokta budur, proletarya diktatörlüğünün *sosyalizme* «bir geçiş yolu» ya da aracı olduğu düşüncesi. Tarihsel nedenlerden ileri gelseler bile, bu üç basit düşüncenin doğru olmadığı gösterilecek burada.

Üç Basit ve Yanlış Düşünce

Bu üç düşünceye ilişkin birkaç söz.

22. Kongre boyunca yapılan tartışmaya sunulan ve bu tartışmaları önceden hazırlayan tebliğleri okumak, proletarya diktatörlüğü sorununun, herşeyden önce, Sovyetler Birliği'nin tarihsel evriminin ortaya çıkardığı sorunla örtüştüğünü görmeye yetecektir. Parti'nin kendisinin tam da Fransa'da sosyalizmin gündemde olduğunu ileri sürdüğü sırada, yöneticileri aracılığıyla, Sovyet komünistlerinin siyasetiyle olan «ayrılıklar» sorununu, bizi gerçek bir çelişkiyle karşı karşıya bırakacak biçimde kamuoyu önünde ortaya koyması bir rastlantı değildir.

Kelimelerden korkmadan bir düşünülsün: «Sosyalist demokrasi» (yani devlet ve parti yapıları) konusunda anlaşmazlıklar; «barış içinde birarada yaşama» konusunda anlaşmazlıklar (ki Fransa gibi kapitalist ülkeler için toplumsal statüko'yu içerdiğini, sınıf mücadelesinden önce geldiğini ve daha kötüsü, sosyalist ülkelerin Fransız büyük burjuvazisinin iktidarını siyasal açıdan desteklemeleri sonucunu doğurduğunu reddediyoruz); «proletarya enternasyonalizmi» konusunda anlaşmazlıklar; (ki Çekoslovakya'nın askerî işgaliyle dramatik biçimde örneğini gördüğümüz «sosyalist enternasyonalizm» adıyla bilinen yorumunu reddediyoruz).

Böylesi çelişkiler temele inen bir açıklama gerektirirler. Georges Marchais'nin birkaç kez ileri sürdüğü kanıtın temelinde şu sorun, yalnızca şu sorun yatar: «Proletarya diktatörlüğü deyiminin bugün emekçiler ve kitleler için katlanılmaz bir anlamı var.» Bu sorun Kongre çalışmalarına açıkça musallat oldu. Marx ve Lenin'in yaşadığı çağdan bu yana ortaya çıkan faşist diktatörlükler değildir de, proletarya diktatörlüğüdür katlanılmaz olan. Çünkü emekçiler ve kitleler, faşist diktatörlüklerden daha da güçlü bir sömürü ve baskıyı doğal olarak

beklerler. Faşist diktatörlükler Marx ve Lenin'in tezini daha da güçlendirirler: Burjuvazinin sınıf diktatörlüğüne karşı proletarya kendi sımf diktatörlüğünü koymalıdır.

Komünistlerin düşüncelerinde kendini herşeyden önce duyuran şey, yüzyıllar süren güç mücadeleler boyunca umutlarını dile getiren tanıdık bir düşüncedir: Proletarya diktatörlüğü, bugünkü «sosyalist sistemi» ya da «sosyalist dünyayı» oluşturan sosyalist ülkelerin tarihinde ve hepsinden önce SSCB'nde tarihsel biçimde gerçekleşen yoldan başka birşey olmadığı için, mümkündür. Bu çok somut ve basit birşey anlamına gelir: «Proletarya diktatörlüğünün, koşullarının ne olduğunu, neden gerekli olduğunu bilmek istiyorsanız SSCB örneğine bakın!» Böylece uzun bir süre boyunca güvence ve örnek olarak iş gören şey bundan böyle, değişiklik yapılmadan karsı - örnek ve sakınma nedeni olarak iş görmelidir. Bu, birçok yoldaşın değişik değerlendirmelerle, *proletarya diktatörlüğünün ana çizgilerinin, temelinin SSCB tarihiyle, yani SSCB'de devletin rolü ve SSCB'de eskiden ya da bugün varolan türde kurumlarla doğrudan doğruya gerçekleştiği ve* ortaya çıktığı düşüncesini paylaştıkları demektir.

Bu düşünceyi şematik bir biçimde sunuyorsam da, birçok yoldaşımızın, olanları bütünüyle böyle algıladığına kimsenin ciddi olarak karşı çıkacağını sanmıyorum. Bu, onların gereken nüansları getirmedikleri ve düzeltmeler yapmadıkları anlamına gelmez. Birçok kimse, proletarya diktatörlüğünün SSCB'de «özel» (gerçekten de, pek özel...) karakterler aldığını düşünebilir: Tamamlanmamış seyler, yanlışlar sapmalar, cinayetler ve dolayısıyla bütün bu cûruftan, proletarya diktatörlüğünün temel karakterlerini «çekip alabilmek» gerektiği düsünebilir. Fakat bu kişiler, Stalin döneminden önce, bu dönem boyunca ve sonrasında Sovyetler Birliği tarihinin, *proletarya diktatörlüğüne ters düsen bir süreci ve tarih-*

sel bir eğilimi temsil edebileceğini düşünmüyorlar. Bu kişiler, Sovyetler Birliği tarihinin yalnızca proletarya diktatörlüğünün ve tarihsel anlamda ortaya çıkışının olabilirliğini değil, fakat aynı zamanda ve belki de özellikle, proletarya diktatörlüğünün gelişmesine *karşı koyan* tarihsel eğilimlerin bugünkü ve gerçek gücünü (yalnızca feodal «geçmiş»ten miras kalan gücü değil...), proletarya diktatörlüğünün karşısındaki engelleri gösterdiğini düşünmüyorlar. Oysa Sovyetler Birliği tarihinin bu biçimde, pek az diyalektik ve böylece pek az Marksist tasarlanması, ondan bugün hem proletarya diktatörlüğünden yana hem de proletarya diktatörlüğüne karşı kanıt çıkaran yoldaşlarca paylaşılmakta. Yani daha açık söylemek gerekirse, hem Sovyetler'in toplumsal ve siyasal «modeli»inin evrensel geçerliliğine bir sakınma payı bırakarak inananlar, hem de bu geçerliliği (ya bütünüyle ya da tarihsel koşulların evrimi olarak kabul ettikleri şeye dayanarak) reddedenler tarafından paylaşılmakta. Bu düşünce, hem Sovyetler tarihinin bilimsel ve eleştirel tahlil imkânını, hem de aceleyle alınmış bir kararı herşey olup bittikten sonra doğrulamak için pek ucuza «tarihsel» kamtlar sağlayarak, teorik bir sorun olan proletarya diktatörlüğünün ortaya konulmasını engelliyor.

Elbetteki, proletarya diktatörlüğü kavramıyla Sovyetler tarihinin bu dolaysız biçimde özdeşleştirilmesi güçlü tarihsel nedenlere dayanır. Bu nedenler Sovyet devriminin belirleyici durumundan ve uluslararası işçi hareketi tarihindeki nesnel rolünden kaynaklanır. Belirli bir biçimde, bu özdeşleştirme geri döndürülemez bir olgudur. Yönelimi, pratikteki kullanımının koşullarından bağımsız kalan bir teori olmadığından, bu olgudan bağımsız kalamayız. Fakat bu tarihsel olgu geri döndürülemezse de dokunulmaz değildir.

Bu ilk düşünceye, 22. Kongre'nin kanıtlarına bağlı olan ve *proletarya diktatörlüğünün* belirli bir *«siyasal rejim»den başka birşey olmadığını* söyleyen ikinci bir

düşünce sıkı sıkıya bağlanır. Marksist ya da Marksist biçimli terimlerle düşünüldüğünde, «siyaset» devlete, devletin doğası ve biçimlerine gönderir. Oysa devlet tek başına varolmaz: Herkes devletin bir «üstyapı» olduğunu, yani bağımlı olduğu ve etkilediği ekonomik temele bağlı olduğunu bilir ve söyler. Fakat devlet, bu temel değildir, bu temelle karıştırılmamalıdır. Öyle görünüyor ki, «demokrasi» ve «diktatörlük» ancak siyasal sistemleri belirtebilen terimlerdir. Lenin, bir gün şunları bile demedi mi: «Demokrasi yalnızca siyasal alandan kaynaklanan bir kategoridir. Demokrasi değil, üretim herzaman gereklidir.» (B.E. c. 33, s. 119)[2] Bu formülasyonu neden, demokrasinin gündelik dildeki simetrik karşıtına, diktatörlüğe kadar yaymayalım? Devlet, eylem ve siyasal kurumları düzeyi öteki düzeylerden, özellikle ekonomik düzeyden ayırırlar...

Birçok komünistin düşüncesinde belirleyici bir rol oynadığı için, şematikleştirerek bile olsa bu düşünce üzerinde duruyorum. Ve yeniden Sovyetler Birliği sorununu bulacağız. Bu düşünce, örneğin şunu demeyi mümkün kılacaktır: «Ekonomik» bakımdan temel olarak, sosyalizm her yerde aynıdır, «yasaları» evrenseldir; fakat «siyasal» bakımdan çok değişik olabilir ve olmalıdır. Çünkü Marksizm üstyapıların göreceliğini, ekonomik temele oranla devletin ve siyasal üstyapıların görece bağımsızlığını öğretir. Gene bu düşünce şunları da söylemeye imkân verecektir: Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğü siyasal düzen bakımından felâket sonuçlar doğurdu; sosyalizme ters düşen, sosyalizm olmayan bir siyasal düzenin kurulması sonucunu getirdi, çünkü sosyalizm siyasal bakımdan özgürlüğü ve en geniş demokrasiyi içerir. Fakat bu, «ekonomik sistem» olarak sosya-

2) Metnin devamında, Lenin'in eserlerine yapılan göndermeler şu biçimde verilecek: XXXII, 19, yani cilt 32, sayfa 19, Bütün Eserler, Oeuvres Complètes, traduction française, Editions en langues étranères, Moscou.

lizmin gelişmesini engellemedi, ya da hiç olmazsa «doğa-sı»nı, temelini etkilemeksizin geciktirmekten, ket vurmaktan, daha güçleştirmekten başka birşey yapmadı, denilecek. Buna karşı: Sovyetler Birliği'nde üretim araçlarının mülkiyetini tekelinde tutan, sömürücü burjuva sınıf, üretim anarşisi yok; üretim araçlarının toplumsal, kollektif mülkiyeti ve ekonominin toplumsal planlaması var. Yani antidemokratik siyasal düzenin, sosyalizmin «doğa»sıyla hiçbir ilgisi yoktur, bu tarihsel bir «kaza»dır. Son derece maddeci olmakla övünerek, şu da eklenecek: «Üstyapı»nın «temel»e oranla gecikme göstermesinden daha doğal birşey olamaz. Bu zaten, siyasal düzenin eninde sonunda üretim biçiminin çizgisine gireceği, üretim biçimine denk düşeceği güvencesini veren insan toplumları tarihinin yasasıdır. Devlet ile üretim ilişkilerinin mekanik bir biçimde birbirlerinden ayrılması ile siyasetin ekonomik temele mekanik bağımlılığının («doğa» ve «kazalar», «ileri gitme», «geri kalma» biçimlerinde) içinde birleşebildikleri Marksizmin son derece mekanist bir karikatürüyle karşı karşıya olduğumuzu belirtmek gerekir gene de. Böyle bir bakış açısı içinde, kapitalist devletin tarihini açıklamak daha şimdiden imkânsızdır. Bu nedenle, kapitalizmden sosyalizme ve proletarya diktatörlüğüne geçildiğinde, siyaset ve devletle ekonomik temel ilişkisinde *neyin değiştiği* sorununu ortaya koymak zorunlu olarak imkânsızdır.[3]

Oysa proletarya diktatörlüğünün basit bir siyasal düzen olduğu düşüncesi, doğrudan doğruya işçi sınıfının siyasal iktidarı ya da emekçilerin siyasal iktidarı sorununun ortaya konulmasında kullanılan terimleri belirler. Proletarya diktatörlüğü *emekçilerin siyasal iktidarının özel* ve kısıtlayıcı (bütün emekçiler proleter olma-

3) İcâd ettiğim hiçbir şey yok. Marksizmin bu karikatürü Jean Elleinstein'ın kitabında, **Histoire du phénomène stalinien**, Grasset, Paris, 1975, sergilenmiştir.

dığı için) *bir biçimi* olacaktır. Gerçekten de, bu şunu demeye geliyor: Proletarya diktatörlüğü bir hükümet biçimidir (kelimenin hukukî, anayasal anlamında), belirli bir *kurumlar sistemini* temsil eder. Sosyalizme geçiş yolları arasında, proletarya diktatörlüğünden yana ya da ona karşı bir seçme yapmak, çeşitli kurumlar sistemi arasında, özellikle parlamenter ya da denildiği gibi «çoğulcu» (birden çok siyasal partili) tür kurumlar ya da parlamenter olmayan türden kurumlar, emekçilerin iktidarının tek bir parti aracılığıyla uygulandığı kurumlar arasında seçme yapmak demektir. Sosyalist demokrasi, devlet işleyişine «katılmaları» ve hükümet etme görevini yüklenen emekçilerin «temsilcileri»nin atanmasını, başka kurumların başka biçimde düzenlediği emekçilerin siyasal iktidarının bir başka biçimi gibi, bir siyasal düzenin karşısında yer alan bir başka siyasal düzen gibi, proletarya diktatörlüğünün karşısında yer alacaktır.

Bundan böyle, sosyalizme geçiş, hiç olmazsa teoride, ya diktatörce bir siyasal biçim aracılığıyla ya da demokratik bir biçim aracılığıyla tasarlanabilecektir. Koşullara bağlı olacaktır bu. Özellikle kapitalizmin gelişme, «olgunluk» derecesine bağlı olacaktır: kapitalizmin oldukça geliştiği, tekelci devlet kapitalizmine ulaştığı bir ülkede büyük sermaye gerçekte zaten tecrit edilmiş durumda olacaktır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesinin kendisi bütün emekçilerin ve tekelci olmayan bütün toplumsal tabakaların geniş birliğinin sınırlarını çizecektir. Diktatörlük kullanan yol yararsız ve imkânsız, demokratik yol gerekli ve mümkün olacaktır.

Fakat sorunun bu biçimde ortaya konması, tarihte bir toplumun yapacağı seçmeden, sosyalizme bir geçiş yolu ve sosyalizm için bir siyasal biçim seçiminden önce varolan «diktatörlük» ya da «demokrasi» gibi değişik tür düzenlerin, çok genel devlet biçimleri oluğunu varsayar. Açıkçası: Diktatörlük ve demokrasi alternatifi, sı-

nıf mücadelesi alanının ve tarihinin *dışındadır*, ancak her şey olup bittikten sonra, ya burjuvazinin ya da proletaryanın açısından sınıf mücadelesi alanına «kendini uygulamak»tan başka birşey yapmaz. Bu da devrimci Marksizmi, burjuva «siyaset biliminin» soyut kategorilerine bağlı kılmak anlamına gelir.

Bu noktada, 22. Kongre'nin kanıtlarını yöneten düşüncelerden en kök salmış olanıyla karşılaşıyoruz. Görünüşte en az karşı çıkılabilecek bir düşüncedir. Kullandığımız kelimeler bile onu doğrudan doğruya dile getirirler, çünkü bu kelimeler o denli kullanılmaktadır ki doğru olup olmadıkları düşünülmüyor bile. *Proletarya diktatörlüğünün yalnızca «sosyalizme bir geçiş yolu» olduğu*, bu yolun iyi ya da kötü olduğu, mümkün olan tek yol ya da başka yollar arasından özel bir (siyasal) yol olduğu *düşüncesi*nden söz ediyorum. Önceki düşüncelerin direnmeleri ve yaralandıkları olağanlığı doğuran ideolojik güç, ancak bu düşüncenin kendisi tartışmaya konduğunda anlaşılabilir.

Bana şunlar sorulacak: Proletarya diktatörlüğü eğer böyle tanımlanamazsa, bundan başka ne olabilir ki? Bu soruya az sonra, hiç olmazsa ilkece cevap vereceğim. Fakat böyle bir tanımın hemen neleri içerdiğini görmek gerekir. Proletarya diktatörlüğü «sosyalizme bir geçiş yolu» ise, bu, proletarya siyasetinin kilit kavramının «sosyalizm» kavramı olduğu demektir. Bu proletarya siyasetini incelemek ve uygulamak için sosyalizme başvurmanın yeteceği demektir. Sosyalizme geçiş ve —denildiği gibi— sosyalizmin kurulması, işte kilit kavramlar. Proletarya diktatörlüğü sorunu nedir o halde? Terimin değişik anlamlarında bu geçiş ve bu kuruluş için gerekli *yollar* sorunudur: Kapitalizm ve sosyalizm arasındaki «dönem» ya da ara «aşama», yani kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlamaya elverişli siyasal, ekonomik, taktik ve stratejik yolların bütünüdür. Bu geçişi, birçok yoldaşın kendiliğinden kullandıkları deyimle, «gü-

ven altına alma» yollarıdır. Bu yolları nasıl tanımlamalı, tarihte nesnel temeli olan —doğal olarak. bugünle geleceği, kalkış noktasıyla varış noktasını (yani varılmak *istenen* nokta...) karşılaştırarak. Bir yandan, sosyalizmin evrensel belirleyici «koşullarını» klasik biçimde: Bir yandan üretim araçlarının kollektif mülkiyeti, öte yandan emekçilerin siyasal iktidarını tanımlayarak ve bugünkü durum ile her ülkenin ulusal tarihi göz önüne alındığında bu koşulların nasıl yerine getirilebileceği incelenerek— tutarlı bir strateji içinde nasıl toplamalı? Koca Kant buna «emperatif hipotetik» adını verirdi.

Bu, proletarya siyasetinin, esinlendiği ve kaynaklandığı bir «sosyalizm modeli» tanımına bağlı olduğu demektir. Bu bağımlılık, sözkonusu «model» başkalarından, yabancı deneylerden ödünç alınmadığında, ulusal bir «model» olarak özerk biçimde kurulduğunda bile, ve özellikle bu durumda da, geçerlidir. Bu model, toplum için gelecekteki bir altın çağın duygusal hayâli olmayıp, toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi için «bilimsel», tutarlı, gerçekleşme yolları ve aşamalarının inceden inceye hesaplandığı bir «plan» gibi ortaya çıktığında bile, ve özellikle bu durumda, geçerlidir.

Bu, proletarya diktatörlüğü sorununun, temelde, ancak *sosyalizm açısından* yapılmış bir sosyalizm tanımı altında ve pratikte gerçekleştirilmesi amacıyla ortaya konulabileceği ve proletarya diktatörlüğünün kendisinin tanımlanabileceği demektir. Görünüşte burada herkes anlaşıyor: Eskiden eğer komünistler proletarya diktatörlüğünün gerekliliğini ilke olarak koydularsa, bu, ülkeden ülkeye sosyalizme ulaşmak içindi; bugün ondan vazgeçmeye ve başka bir strateji tanımlamaya karar veriyorlarsa, bu gene sosyalizme ulaşmak içindir.

Ama Marx, proletarya diktatörlüğünün tarihsel gerekliliğini bulurken yalnızca sosyalizme başvurmaz: Bugünkü sınıf mücadelelerinin bağrından *sınıfsız topluma, komünizme doğru* giden sürece başvurur. Tek başına

sosyalizm, herkesin kendi yemeğini getireceği bir lokantadır, proletaryanın siyasetiyle burjuva ya da küçük burjuva siyaseti birbirinden ayıran sınır çizgisinin açık bir biçimde çizilemeyeceği bir yerdir. Sınıfsız toplumun kabul edilmesi proletarya siyasetini karakterize eden gerçek hedeftir. Göreceğimiz gibi, bu «nüans» herşeyi değiştirir. Proletarya diktatörlüğü yalnızca «sosyalizm»e göre tanımlanırsa, *daha o andan itibaren,* burjuva bir sorunsala hapsolunur.

Geçmiş Bir Örnek: 1936

Burada bir an duralım. Marksist bir kavram olan proletarya diktatörlüğünü kavramsal olarak incelemeye başlamadan önce sözünü ettiğim durumun tarihteki örneklerini kısaca hatırlatmak gerekir.

Bu durum gökten düşmedi. 22. Kongre kararının Parti'yi özgün bir devrimci stratejiye doğru yönelten uzun bir siyasal evrimin mantıksal olarak vardığı nokta ya da bu evrimin herşey olup bittikten sonra kabulü anlamında değil de, Kongre'nin başvurduğu *bu* proletarya diktatörlüğü anlayışının daha o zaman ana çizgileriyle uluslararası komünist harekette uzun zamandan beri kabul edildiği ve hattâ egemen olduğu anlamında gökten düşmedi. 22. Kongre kararının tarihte geçmiş bir örneği vardır. Kongre'nin kararı, bu örnek olmaksızın kısmen anlaşılmaz kalacaktır.

Burada genç komünistlerin çoğunun bilmediği ya da bugünkü tartışma karşısındaki önemini bütün açıklığıyla kavrayamadıkları bir olguyu hatırlatmak gerekiyor. Proletarya diktatörlüğü kavramını, bütünüyle, açık ve kanıtlarla desteklenmiş bir biçimde tarihsel olarak ilk «terkedenler» Stalin başkanlığında, Sovyet komünistlerinin kendileridir. Bunu 1936'da yeni Sovyet Anayasası'nın hazırlanması sırasında yaptılar. 1936 Anayasası, Ekim Devrimi'nin üstünden daha yirmi yıl bile geçme-

mişken, *SSCB'de sınıf mücadelesinin sonunu* gösterişle açıklıyordu. Bu kararın esin kaynağı olan ve o zamandan beri SSCB'nin resmî devlet teorisini oluşturacak düşüncenin temellerini atan Stalin'e göre, Sovyetler Birliği'nde sınıflar halen vardı: İşçi sınıfı, sovhoz ve kolhoz köylülüğü, aydınlar, devlet ve üretim kadroları.[4] Ne var ki bu sınıflar artık antagonist sınıflar değillerdi, Sovyet Devleti'nin temelini oluşturan bir sınıf ittifakına, bir birleşmeye eşit payla katılıyorlardı. Bundan böyle, Sovyet Devleti'nin eskiden olduğu gibi sınıflarla değil, fakat ayrılıklarının ötesinde hepsi yurttaş, hepsi emekçi olan *bireylerle* işi vardı. *Bütün Halkın Devleti* oluyordu.

«Sınıf antagonizmaları ortadan kalktı»: Bu iddianın geçerliliği (ve hattâ, iyi niyeti) tartışılabilirdi, bugün de geriye bakarak tartışılabilir. Bu iddia, toprakların kollektifleştirilmesinin, devrimci dönemdeki kadar keskin bir sınıf mücadelesini doğurduğu sırada ortaya atılıyordu. Öyle ki, sosyalist devlet kapitalist köylülüğün, yani kulakların ve kuşkusuz tüm orta ve yoksul köylü kitlesinin direncini bütün propaganda ve baskı yollarını kullanarak kırmak zorunda kalmıştı. Ve bu iddia özellikle, bugün kitlelerin kanlı bir biçimde baskı altında tutulmaları olarak bildiğimiz, büyük «Moskova Davaları»nın ise görünür yanını oluşturduğu yönelimin bütün ülkede ve bütün sınıflar üzerinde gelişmekte olduğu bir zamanda ortaya atılıyordu. Bu baskıyı (ki o zamanlar daha yeni başlıyordu, ancak), belki beklenmedik, dizginlenememiş fakat aym oranda da gerçek bir sınıf mücadelesinin varlığına ve gelişmesine bağlamadan, maddeci bir biçimde, nasıl açıklayabiliriz? Trajik ve teorik bir sapmanın anlaşılmaz bir hale sokularak

4) Bu "sınıflar"ın sayısının iki mi yoksa üç mü olduğu sorunu hiçbir zaman açık biçimde kesilip atılmadı. Bu da "Marksist sosyoloji"ye bitmez tükenmez bir inceleme alanı açtı.

pekiştirilmesi, yani güçlendirilmesi ve billurlaştırılması, varolan durumun şaşırtıcı bir biçimde reddedilmesi diye adlandırılmazsa, sınıf mücadelelerinin «sonu» bildirgesi ve idarî bir karar olan proletarya diktatörlüğüne son vermek nasıl yorumlanabilir? Gerekli ise, bu örnek bile proletarya diktatörlüğü kavramını terk etmenin hiçbir şekilde tarihteki şiddet uygulamalarına karşı bir güvence sağlamadığı konusunda bizi uyarmaya yetecektir; bu örnek bizi, bu koşullarda şiddet uygulamalarının halk ve devrim için son derece sert, son derece daha zarar verici olduklarını da düşündürebilir.

Elbette, Stalin proletarya diktatörlüğünü geçmişe bakarak atmıyordu (tam tersine önceki yıllarm bütün tarihini topluca doğrulamaya ve ülküleştirmeye çalışıyordu): Sovyetler Birliği'nin proletarya diktatörlüğü ile işinin bittiğini iddia ediyordu yalnızca. Ve böylece öteki ülkeler, daha kendi devrimlerini yapamamış ülkeler için... proletarya diktatörlüğünün gerekliliğini bütünüyle savunuyordu. Proletarya diktatörlüğünün bittiğini bildirme biçimi, bu özel biçim, aynı zamanda, sürmekte olan ya da gelecekteki bütün sosyalist devrimler için Sovyetler Birliği'nin «model» rolü oynadığını da doğruluyordu.

«Bütün Halkın Devleti» kavramının Stalinci doğrulanması —haklı olarak— SSCB'de sınıf mücadelesinin keskin biçimlerini bilmiyor olsa da böyle bir kararın (proletarya diktatörlüğünün sonu) yarattığı teorik sorunları biçimsel olarak, Marksis bir açıdan tanımayı ve tartışmayı da kabul ediyordu. Gerçekten de, Marx, Engels ve Lenin *devletin varlığının yalnızca sınıfların uzlaşmazlığına bağlı olduğunu* göstermişler ve sınıfların ortadan kalkması ile «devletin sonu»ndan tek ve aynı tarihsel sürecin iki ayrılmaz yanı olarak söz etmişlerdi. Onların görüşüne göre, proletarya diktatörlüğü, sınıfların ortadan kalkmasına doğru gerekli geçiş dönemi olduğundan ancak sınıflar ortadan kalktığında son bula-

bilirdi; devlet aygıtının *sağlamlaştırılmasına* ve sürekli kılınmasına değil, tersine gerçekten ancak uzun bir dönem sonunda olsa bile ortadan kalkmasma ulaşabilirdi.

Bu itirazı savuşturmak için Stalin iki kanıt ileri sürüyordu.

Bunlardan ilki, sorunu dolambaçlı bir biçimde ele alıyordu. Stalin, Ekim Devrimi ve SSCB'nin kurulmasıyla doğrulanan «tek ülkede sosyalizm» tezini, bu doğru tezi çarpıtıyordu. Bu tezi, emperyalist zincirdeki «kopmalar» boyunca ve her ülkenin kendine özgü koşullarına bağlı olarak bir ülkenin ardından bir başka ülkede sosyalist devrimin başlayıp gelişmesi imkâm olarak kabul etmek yerine, SSCB'de sosyalist devrimin kapitalist dünyanın geriye kalan bölümünün evriminden *bağımsız olarak* sonuçlanabileceğini ileri sürüyordu. Bu durumda, sosyalist bir ülke (daha sonraları ise «sosyalist blok»), hem dışarıya kapalı hem de dışardan ve yalnızca dışardan tehdit edilen bir dünya haline geliyordu. Sınıf mücadelesi aygıtı olarak devletin *içerde* artık varolma nedeni yoktu —çünkü artık sınıf mücadelesi yoktu—, fakat emperyalizmin tehdidi ve saldırısına karşı sosyalizmi korumak için *dışarıya karşı,* sınıf mücadelesinin aygıtı olarak gerekliliğini bütünüyle koruyordu. Marx ve Engels, Lenin'in kendisi de (bu noktada Stalin daha temkinli olmasına rağmen) böyle bir durumu öngörememişlerdi: Ve bundan, Marksizmin donmuş kalmış bir dogma değil, eylem için bir kılâvuz ve geliştirilmesi gereken bir bilim olduğunu bilgiçe hatırlatmak için yararlanmak.

Buna rağmen bu ilk kanıt yetersizdi: Geçerliliğinin kabul edilmesi durumunda bile (yani böyle bir dışa yönelik savunmaya uygun düşebilecek *devlet tipi* sorununu bütünüyle gölgede bırakarak: Bundan yararlanıp Stalin'in kendi siyasetine karşı çıkanların tümünü «yabancıların ajanı» olarak nitelendirdiği doğrudur) bir

başka tezi varsayıyordu: *SSCB'de sosyalizmin tam zaferi*, tezini.

«Ulusal ekonominin bütün alanlarında sosyalist sistemin tam zaferi elde edilmiştir, artık. Bunun anlamı, insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırıldığı, geçersiz kılındığı ve üretim araç ve aygıtlarının sosyalist mülkiyetinin Sovyet toplumumuzun dokunulmaz temeli olarak kendini gösterdiğidir. (...) Bu durumda işçi sınıfımıza proletarya diyebilir miyiz? Diyemiyeceğimiz açıktır, (...) SSCB proletaryası kesinlikle yeni bir sınıf, kapitalist ekonomi sistemini yıkan, üretim araç ve aygıtlarının sosyalist mülkiyetini pekiştiren, Sovyet toplumunu *komünizme* doğru yöneten SSCB'nin işçi sınıfı oldu. (SSCB Anayasası üzerine rapor, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları Birinci Baskı, 1977, s. 622 - 623 - 624).

Bu ikinci tez, Stalin'in geliştirdiği kanıtlamaların en önemli yanıdır, çünkü 1936 kararının altında yatan teorik sapmayı açığa vurur. Bu, devrimci sürecin değişik yanlarının birbirinden ayrı tutulduğu ve birbirlerini izleyen basit uğraklar, ayrı tarihsel «aşamalar» olarak sunulduğu evrimci bir sapmadır. Stalin'in tasarladığı biçimde, devrim burjuvazinin iktidarını yıkmak, kapitalist mülkiyeti tasfiye etmekle başlar, eski devlet aygıtının yerine yeni bir devlet aygıtı koyar: Bu ilk aşamadır, proletarya diktatörlüğü aşamasıdır. Bu dönem *tamamlandıktan* sonra, yeni bir aşamaya girilir, sosyalizm aşamasına: sosyalizm özel bir «üretim biçimi»ne dayanır, bir sınıf devletine değil, barış içinde işbirliği yapan değişik emekçi sınıfların oluşturduğu Tüm Halkın Devleti'ne, Sosyalist Devlet'e, sağlam bir Devlet'e sahiptir. Sınıfların kendilerinin ortadan kalkacağı ve devletin yararsız olacağı gelecekteki bir toplumun, komünizmin «temelleri», üretici güçlerin gelişme ritmine bağlı olarak, hızlı ya da yavaş bir biçimde Sosyalist Devlet'in yönetiminde, sosyalizmin bağrında hazırlanır. Demek ki,

ancak bir önceki aşama çağını doldurduğunda başlayabilen, birbirini izleyen üç tane aşama vardır topu topu. Bu üç aşamanın birbirini izlemesi ise, Stalin'in teorisine göre, en sonunda üretici güçlerin gelişmesinin şaşmaz tarihsel gerekliliği —ki Stalin'in mekanik maddeciliği bunlara tarihin itici gücü olma rolünü verir— ile açıklamr.

Böylece, tarihsel çelişkilerin diyalektiği ile sınıf mücadelesi elenmiş ve ikincil bir yere yerleştirilmiş oluyordu.

Diyalektik ortadan kalkıyordu, çünkü Stalin birbirini izleyen aşamalar teorisiyle, Marx'ın ve Lenin'in ortaya koydukları çelişmenin eğilimi anlayışını kayıtsız şartsız ortadan kaldırıyordu: Proletarya devrimi *hem* «proletaryanın egemen sınıf biçiminde oluşması», bu egemenliği gerçekleştiren bir devlet iktidarının gelişmesi, *hem de* kapitalizmin yarattığı maddi temeller üzerinde bütün sınıf egemenliği biçimlerinin yürürlükten kaldırılmasını yani her tür devletin lağvedilmesini üstlenen devrimdir. Marx'ın ve Lenin'in gerçek bir çelişki olarak tahlil ettikleri şeyi Stalin mekanik bir biçimde ayrı yanlar ve aşamalara *ayırarak* (gerçek anlamında) skolastik bir biçimde yürürlükten kaldırıyordu: *Önce* antagonizmanın, *sonra* sınıfların ortadan kaldırılması; *önce* «yeni tip» bir devletin, Sosyalist Devlet'in kurulması, *sonra* her tür devletin ortadan kaldırılması. (Burada sorulabilecek haklı bir soruya Stalin cevap vermiyordu: «Sosyalist Devlet» halkın tümünün çıkarlarını ve iktidarını temsil ettiğine göre devlet niye ortadan kalksın Cevap vermese bile, hiç olmazsa bu ortadan kalkmayı «Max'ın öngördüğünü» söylemekle yetiniyordu.) Bu mekanik ayırmalara bir tane daha eklenebilir: *Önce* diktatörlük (proletarya diktatörlüğü, sosyalizme geçiş), *sonra* demokrasi (sosyalizm).

Stalin'in teorileştirmesinde sınıf mücadelesinin tarihsel dönüşümlerin ve özel olarak da devrimci dönü-

şümlerin itici gücünü oluşturmasına aynı anda, son veriliyordu. Sınıf mücadelesi kimi aşamaların özel bir görünümünü oluşturuyordu yalnızca. Demek oluyor ki, Stalin'in ortaya koyduğu, tarihin itici gücünün üretici güçlerin gelişmesi, sınıf mücadelesinin ise bunun bir sonucu ya da görünümü olduğuna ilişkin genel tez (bkz *«Tarihsel ve Diyalektik Maddecilik»*) ile sosyalizm teorisi arasında zorunlu bir bağlantı var: Sosyalizm, sınıf mücadelesinin sonucunda değil, sınıf mücadelesinin *tamamlanmasından sonra,* bir başka gereklilik, devletin yüklendiği bir teknik-ekonomik gereklilik sonucunda gerçekleşen sınıfsız bir topluma geçiştir. Devletin baskı ve bürokratik aygıtının sağlamlaştırılmasıyla çakışan proletarya diktatörlüğünün terk edilmesi ve SSCB'de «sosyalizmin tam zaferi»nin bildirilmesi ile bu sosyalizm anlayışı arasında zorunlu bir bağlantı vardır. Tıpkı Marksist teoride de birbirine ters tezler arasında bir bağlantı olduğu gibi: Proletaryanın devletle olan ilişkisindeki gerçek çelişkilerin kabul edilmesi ve tarihsel açıdan antagonist sınıfların ilişkilerinin bu sınıflarla birlikte ortaya çıkan, dönüşen ve ortadan kalkan sonuçları olduğundan sınıfların yalnızca sınıf mücadelesinin gelişmesiyle ortadan kaldırılabileceğinin tanıtlanması. 1936 kararı (anayasaya ilişkin bir kararın, hukuki ideolojinin derinden etkilediği *devlete özgü* bir biçimi alması rastlantısal değildi) bir pratik ile bir teorinin karşılaşmasını ve kaynaşmasını böylece damgalıyordu. En «özgür», en demokratik (herkese oy hakkını yeniden veren) anayasanın en antidemokratik polis ve bürokratik aygıtın kurulmasına eşlik edebildiğine şaşanlar ve burada sosyalizmin demokrasiyle olan bağını «hiç olmazsa ilkeler düzleminde» koruduğu kanısını görenler, sosyalizmin gerçek tarihini bütün çelişkileri ve bütün geriye dönüşleriyle birlikte, bu nedenle ve bundan böyle hiçbir zaman anlayamayacaklar. Bu paradoksu dikkate almak gerekir: Modern tarihin büyük devrimci olayı olan,

işçi hareketiyle Marksist teorinin giderek kaynaşması, işçi hareketi ve Marksist teorinin sapmalarına da yayılmakta. Sınıf mücadelesinin teoride kabul edilmemesi ve reddedilmesi, sınıf mücadelesinin pratikteki alevlenmesine karşı gelmiyor: Çünkü, bugün bundan kuşku duyarmış görünenlere hatırlatmanın pek yerinde olacağı üzere sınıf mücadelesi bir fikir değil, sınırlanamaz bir gerçekliktir. Fakat sınıf mücadelesinin teorik olarak kabul edilmemesi basit bir tarihsel olay değildir: Proletaryayı, neler pahasına elde ettiği pratikteki insiyatifi kaybetmeye mahkûm eder, proletaryayı sömürü, baskı ve toplumsal ilişkileri dönüştürebilecek bir güç yerine bu ilişkilerin oyuncağı durumuna getirir.[5]

Elbette, burada, 1936'da Stalin ve Sovyet komünistlerinin aldığı kararla FKF'nin 22. Kongre kararını garip bir biçimde birbiriyle karıştırmak söz konusu değil. Ne niyetler (ki tarihte pek az önemlidir) ne de özellikle tarihsel koşullar, yani öngörülebilen sonuçlar aynı. Buna rağmen, 22. Kongre kararı bu geçmişteki örnekten bağımsız bir biçimde ne anlaşılabilir ne de gerçekten tartışılabilir.

5) Marksizmin Lenin'den sonraki mekanik deformasyonunun kendi malı gibi Stalin'e ait olmadığı ve 1936da birdenbire ortaya çıkmadığı kesindir. Proletarya diktatörlüğü kavramına gelince, bunun daha "Leninizmin İlkeleri" üstüne 1924 ve 1926'da yapılan ünlü açıklamalarda yer aldığına inanılabilir: Özellikle, Leninin Rus devriminde partinin ve Sovyetlerin rolüne ilişkin analizlerini hukuki bir alan taşımaya ve burjuva parlemantarizmi karşısındaki "tarihsel üstünlükleri"ni belirli bir kurumlar sisteminin işi olarak tanımlamaya dayanan, bu pek anlamlı biçimde yeralır. Ama bu metinlerin ortaya koyduğu sorunları incelemek amacında değilim burada. Aynı şekilde, SSCB Bilimler Akademisinin Ekonomi Politik El Kitabı'na da ilgiyle başvurulacak.

İlkin, 22. Kongre kararı, gerçekte, geçmişteki bu örneğin *uzak sonuçlarından birini* oluşturur. Kendimizi teorik planla sınırlayarak şunu söyleyebiliriz: 1936'daki bu karar ve daha genel biçimde bu kararı hazırlayan ve saran ideolojik üretimin bütünü, uluslararası komünist harekete mekanist ve evrimci bir Marksizm anlayışını egemen kılan bir anlayışı empoze etti. Üretici güçlerin gelişmesine öncelik tanıyan bu anlayışta proletarya diktatörlüğü, (dogma muhafızları, onun gerekliliğini ne denli ısrarla hatırlatmış, hattâ hece hece söylemiş olsalar da) artık, yalnızca sosyalist Devlet'in kurulması için gerekli bir araç, hattâ siyasal bir «teknik» görevi görüyordu. Çünkü bu karar —Sovyet gerçeğinin ülküleştirilmesi yani görünümünün değiştirilmesi amacıyla yapılan, bütün ülkelerden milyonlarca komünistin isteyerek ya da zorla görevlendirildiği dev bir çaba pahasına— kendisinin dolaysız biçimde «doğrulanma»sı için gereken aracı da sağlıyordu. Stalin'in teknikçi ve evrimci Marksizm yorumunun «doğru», «bilimsel» olduğunun kanıtı, tam da proletarya diktatörlüğünün son bulması, kapitalizm karşısında «tam» zaferin kazanılması, artık başka görevlerle, temelde barışa ilişkin, teknik, kültürel ve ekonomik görevlerle karşı karşıya olan bir toplumun ve sosyalist bir devletin kurulmasıydı. Başka deyişle, bütün tarih ölçeğindeki bu kamt gerçekte doğrulayacağı kabul edilen teorinin düşsel biçimde olgulara taşınmasıdır. Oysa kabul etmek gerekir ki, kendi devrimci mücadelesinin gereklerine cevap vermek için FKP, bu anlaşılamazlığın (mistifikasyon) tuzaklarından kendisini kurtarmaya, sosyalizm tarihine en sonunda eleştirel bir anlayışla bakmayı kabul etmeye çabalarken bu anlaşılmazlığın üzerinde geliştiği *teorik temelin* her zamankinden daha çok tutsağı oluyor: «sosyalizme geçiş» *sorununu*, bu soruna *değişik bir cevap* getirme çabasına rağmen *aynı* genel *biçimde* ifade ediyor. Ne yazık ki, bu sorunun kendi-

si yanlış konulmuştur ve bu sorundan kurtulmak gerekir.

22. Kongre kararı, böylece, 1936'da alınan kararın yalnızca uzak bir sonucu değil, aynı zamanda yeni koşullar içinde bir *tekrarıdır*. Stalin ve Sovyet komünistlerinin sosyalizme, emekçilerin iktidarı ele geçirmelerinden *sonra* uyguladıkları anlayışı, 22. Kongre, iktidarı ele geçirmeden *önce*, «sosyalizme geçiş» sürecinin kendisine uyguluyor yalnızca. Fakat diktatörlüğün olağandışı araçlarını terk edip demokrasiyi, yasallığı ve halk egemenliğini kabul etme zamanının geldiğini bildiren, ekonomik ve toplumsal koşulların bunun için yeterince «olgun»laştığını ileri süren girişim, ötekinin aynısıdır. Bunun için Marksist devlet anlayışında yapılması gereken düzeltme, aynı düzeltmedir: Devlet *yalnızca, herzaman için* sınıf mücadelesi aracı değildir, kapitalizmde devleti yurttaşların ortak çıkarı için kamu işlerinin aracı haline getirebilecek, dibe itilmiş durumda bulunan bir yanı da vardır. Proletarya diktatörlüğünün, yalnızca baskıcı yanıyla sınırlandırılması ve Rus devriminin kurumlar düzeyindeki özellikleriyle (tek bir parti, burjuvazinin temsilcileri için bireysel özgürlüklerin ve genel oy hakkının kısıtlanması) dolaysız biçimde özdeşlenmesi de aynı düzeltmenin bir ifadesidir. Sınıfların ortadan kalkması tarihsel süresi içinde, proletarya ile sermayenin uzlaşmazlığına, sınıf mücadelesinin rolüne getirilen sınırlandırma da aynı düzeltmenin sonucudur. Bu nedenle, şu sorunun sorulması zorunludur: 1936 örneğini böyle tekrarlayarak, bu örneğin temsil ettiği sapmayı gerçekten düzeltmek ümit edilebilir mi? Daha doğrusu, artık bugün için tartışılmaz olan bir anlaşmazlığın çerçevesi içinde, geriye dönük bir biçimde bu sapmayı onaylamaya sürüklenilmiyor mu? Ve özellikle; sosyalist devrimlerin tarihsel çağında sınıf mücadelesinin kapsadığı çelişkilerin gerçek boyutu anlaşılamadığında, bir kez daha, sınıf mücadelesinin sakladığı kötü sürprizlerin karşısında kalınmıyor mu?

Bu sorular kendilerini duyuruyorlar ve gittikçe daha da duyuracaklar. Bunlara doyurucu cevaplar vermemizi yalnız pratik sağlayacak. Bunu ancak Stalinci sapmanın bize biçimsizleştirilmiş ve güdükleştirilmiş bir görüntüsünü aktardığı ve bizim de bilmeden yeniden ürettiğimiz proletarya diktatörlüğü teorisiyle «hesaplaşma»nın başarısını sağlayacak. Ve zaferler ve yenilgilerle dolu elli yıllık devrimci mücadeleler ve komünist partiler tarihi, aynı Stalin'in haklı olarak «Emperyalizm ve proletarya devrimi çağının Marksizmi» ve «proletarya diktatörlüğünün taktik ve teorisi» diye kesin biçimde tanımladığı Leninizmi nesnel ve çelişkili olarak onayladığı için, zorunlu olarak Leninizmle de hesaplaşmamız söz konusudur. O halde, ilk olarak, Leninizm'in ortaya çıkardığı gerçek sorunları bulmak için Leninizmi yeniden eski haline getirmek ve incelemek söz konusudur.

II

PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ ÜZERİNE LENİN'İN ÜÇ TEORİK TEZİ

Marx ya da Engels gibi Lenin'in de hiçbir zaman bir proletarya diktatörlüğü incelemesi yazmadığını (oysa, sonra yazılabilirdi) söylemek gerekmez. Marx ve Engels için apaçık bir neden vardı: Eğilimini bulup tahlil etmeyi başardıkları Paris Komünü ve 1848 Devrimlerinin kısa süren ve nazik deneyleri dışında, proletarya diktatörlüğü sorunlarını «gerçek önekler» üzerinde inceleyemediler. Lenin'e gelince farklı bir neden var: *Tarihte ilk olarak Lenin proletarya diktatörlüğünün gerçek deneyiyle karşı karşıyadır.* Oysa bu deney olağanüstü derecede zor ve çelişkilidir. Lenin'in tezlerinin ve çözümlemesinin nesnesi, Rusya'da gelişmeye başladığı biçimde proletarya diktatörlüğünün *çelişkileridir.* Bu nokta unutulduğunda, biçimciliğe ve dogmatizme düşülür: Leninizm tamamlanmış bir teori, kapalı bir teori olarak tasarlanır. Leninist partilerin uzun zaman boyunca yaptıkları buydu. Eğer tersine, bu çelişkiler ve onların tarihsel koşullarına ilişkin yüzeysel bir görüşle yetinilirse, teorinin bakış açısıyla tarihin, gerçek hayatın ve pratiğin bakış açısı arasında bir «seçme» yapmak gerektiğini söyleyen budalaca ve yanlış bir düşünce ile yetinilirse, Lenin'in tezlerinde, her zaman değişen durumların basit, zaman ve mekân içinde ne denli uzaksa o denli az

ilginç sayılan bir yansısı görülürse, bu durumda, bu tarihsel çelişkilerin gerçek nedenleri anlaşılmaz olur. Öznel fantezi alanına düşülür. Lenin'in somut çözümlemelerinde, taktik sloganlarında sürekli biçimde, tarihsel eğilimi kavramak ve bu eğilimin teorik kavramını formülleştirmek çabası vardır. Bu kavram anlaşılmazsa, proletarya diktatörlüğünün tarihsel deneyi bilimsel ve eleştirel bir biçimde incelenemez.

Elden geldiğince açık olmak için, önce Lenin'deki biçimi ile teorinin özünü oluşturduğunu sandığım hususları toplu halde açıklayacağım.

Proletarya diktatörlüğü teorisi Lenin'in yorulmak bilmeden tekrarladığı ve uyguladığı yalnız ve yalnız üç teze ya da üç tez grubuna dayanır. Bu tezler, Lenin'in Rus devrimi dönemindeki yazılarının her sayfasında ve özellikle devrimin dramatik bir dönemecinin, kritik bir durumun, teoriyle pratiğin birliğini gerçekleştirmek için taktiğin Marksizm ilkelerine dayanarak düzeltilmesini zorunlu kıldığı her seferde, içerik ya da terimlerde aynı biçimde yer alırlar. Bu üç tez hangileridir?

Birinci Tez Devlet İktidarıyla İlgilidir

Bu tezi, *Devlet iktidarının* tarihte *herzaman*, toplumda egemen sınıf olması nedeniyle tek bir sınıfın elindeki siyasal iktidarı olduğunu söyleyerek açıklayabiliriz. Marx'ın ve Lenin'in, her devlet iktidarının bir «sınıf diktatörlüğü» olduğunu söylerken, herşeyden önce, dile getirdikleri de budur. Burjuva demokrasisi bir sınıf diktatörlüğüdür (burjuvazinin diktatörlüğü), emekçi sınıfların proletarya diktatörlüğü de bir sınıf diktatörlüğüdür. Daha da kesinlik kazandıralım: Bu tez, kapitalist burjuvazi ile proletaryanın uzlaşmaz çelişkisine dayanan modern toplumda devlet iktidarının, ne başka bir sınıfla paylaşmasına ne de kendi fraksiyonları arasında bölmesine imkân olmadan, mutlak bir biçimde burjuvazinin

elinde olduğu anlamına gelir. Ve bu, burjuvazinin siyasal egemenliğinin gerçekleştiği özel tarihsel biçimler, her kapitalist toplumsal formasyonun tarihinde burjuvazinin, sınıf mücadelesinin gelişmesinin sürekli olarak tehdit ettiği devlet iktidarını korumak için başvurması gereken özel biçimler ne olursa olsun, bu böyledir.

Bu ilk tez aşağıdaki sonucu doğurur: Burjuvazinin devlet iktidarı karşısında tarihsel açıdan mümkün olan tek «alternatif», devlet iktidarının proletarya, sermayenin sömürdüğü ücretli emekçiler sınıfı tarafından gene aynı mutlak biçimde elde tutulmasıdır. Burjuvazi devlet iktidarını paylaşamadığı gibi proletarya da paylaşamaz ve iktidarı tek başına elinde tutmak proletarya diktatörlüğünün, dönüşümleri ve tarihsel değişikliği ne olursa olsun, bütün biçimlerinin özüdür. Bir alternatiften söz etmek, zaten anlamı belirsiz kılar: Bunun yerine, sınıf mücadelesinin *kaçınılmaz biçimde* proletaryanın sınıfsal devlet iktidarına götürdüğünü söylemek gerekir. Fakat ne proletaryanın devlet iktidarını eline geçirebileceği zamanı, ne de bunu hangi özel biçimlerde yapacağını önceden görmek mümkündür. Proletarya devriminin başarısı üzerine, sanki «otomatik» bir biçimde olması gerekirmişçesine «güvence» vermekse daha da imkânsızdır. Sınıf mücadelesinin gelişmesi ne planlanabilir ne de proglamlanabilir.

İkinci Tez Devlet Aygıtıyla İlgilidir

Bu tez şöyle açıklanabilir: Egemen sınıfın devlet iktidarı, *devlet aygıtının gelişme ve işleyişinde maddi bir biçim* almadan tarihsel olarak varolamaz, gerçekleşip kendini sürdüremez. Ya da Lenin'in sürekli biçimde tekrarladığı Marx'ın bir eğretilemesiyle söylenirse; «devlet aygıtı»nın işleyişinde maddi bir biçim almadan. Bu «aygıt»ın çekirdeğini (temel yanını: tek yanını değil, Lenin bunu hiçbir zaman söylemedi) devletin *baskı* aygıtı

ya da aygıtları, yani bir yandan, sürekli ordu, polis ve adlî aygıt, öte yandan devlet yönetimi ya da «bürokrasi» (Lenin'de bu iki terim eş-anlamlıdır) oluşturur.

Bu tez, kendinden ayrılamayan şu sonucu getirir: Proletarya devrimi, yani burjuvazinin devlet iktidarının devrilmesi, bu iktidarı maddeleştiren *varolan devlet aygıtı parçalanmadan* imkânsızdır. Devlet aygıtı parçalanmaksızın —ki bu zor ve karmaşık bir iştir— proletarya diktatörlüğü gelişemez ve tarihsel görevini, sömürü ilişkilerinin alaşağı edilmesi, sömürüsüz ve sınıfsız bir toplumun yaratılması görevini yerine getiremez. Devlet aygıtı parçalanmadığında, proletarya devrimi zorunlu olarak yenilir ve sömürü sürdürülür, hangi tarihsel biçimlerde olursa olsun.

Görüldüğü gibi, Lenin'in tezleri *aynı anda hem devlet hem de proletarya diktatörlüğü* ile ilgilidir. Bu iki sorun birbirinden ayrılamaz. Marksizmde bir yanda genel bir devlet teorisi, öte yandan bir proletarya diktatörlüğü teorisi (özel bir teori) yoktur. *Yalnızca tek bir teori vardır.*

Açıkladığım ilk iki tez zaten kelimesi kelimesine Marx'ta ve Engels'te vardır. Sosyal - demokrat partilerin resmen öğreticiliğini yaptıkları Marksist teoride sansür edilip çıkarıldıkları için Lenin'in bu tezleri yeniden kurması gerekmiş olsa bile, bu tezleri Lenin bulmadı. Bu, Lenin ve Rus devrimi, bu noktada belirleyici bir rol oynamadı demek değildir. Burada söz konusu olan teorik çekirdekle yetinirsek, bu rol herşeyden önce, Marx ve Engels'in teorisini etkili bir biçimde ilk kez pratiğe geçirmekti. Rus devrimi ve Lenin'in rolü, Marksist Devlet Teorisi ve proletarya diktatörlüğü ile kitlelerin ve proletaryanın devrimci pratiğinin daha önce gerçekleşmemiş ya da hemen hemen gerçekleşmemiş olan kaynaşmasını mümkün kıldı. Bu, işçi sınıfı hareketinin tarihinde Marx'tan Lenin'e gelinceye kadar hareketin örgütlenmesinde müthiş bir ilerlemeyle birlikte özerkliğinde, bur-

juvazi karşısındaki teorik ve pratik bağımsızlığında, yani gerçek siyasal gücünde de önemli bir gerilemenin olabildiği demektir. İleri doğru bir adım atarak bu tarihsel gerilemeyi aşmaya, Marksizmin Leninizme dönüşmesi imkân verdi.

Bu Bizi Sözünü Ettiğim Üçüncü Teze Götürür. Bu Üçüncü Tez Sosyalizm ve Komünizmle İlgilidir

Bu tezin ilk öğeleri, hazırlık öğeleri Marx ve Engels'in eserinde bulunmuyor değil. Marx ile Engels'in kendi tavırlarını «*komünist*» bir tavır diye sunmaları ve «sosyalist» adını («sosyal - demokrat»ı haydi haydi) yalnızca bir taviz olarak açıkça almaları elbette bir rastlantı değildir. Bu tavır (ve içerdiği tez) olmaksızın Marx ve Engels'in teorisinin anlaşılamayacağı söylenebilir. Fakat bu teoriyi Marx ve Engels uzun boylu geliştiremediler. Bunu ancak, Rus Devrimi dönemindeki sınıf mücadelelerinin gelişmesi —ki Rus Devrimi de bu mücadelenin en gerçek anlamda *ürünüdür*— temeline dayanarak Lenin gerçekleştirebildi. Bu tez bugün, yukarda belirttiğim iki tezin Lenin ve Rus Devrimi'nden önce karşı karşıya kaldıklarına benzer bir kaderle yüzyüze bulunuyor: Nasıl önceki iki tez Marksizm tarihi içinde formasyondan çıkarıldıysa, bu tez de komünist, Leninist hareketin tarihinde (dramatik sonuçlar doğurarak) çıkarıldı, «unutuldu».

Bu tezin çok soyut bir ilk formülasyonunu Marx, *Komünist Manifesto*'da ve *Gotha Programının Eleştirisi*'nde taslak biçiminde sundu: Yalnızca komünizm, sınıfsız bir toplum, bütün sömürü biçimlerinin ortadan kalktığı bir toplumdur. Ve kapitalist ilişkiler, sömürü ilişkilerinin mümkün olan en son tarihsel biçimini temsil ettiklerine göre, üretimde ve toplumsal hayatın bütününde, yalnızca komünist toplumsal ilişkilerin kapitalist ilişkilerle gerçekten uzlaşmaz, gerçekten birbirleriy-

le uyuşmaz oldukları anlamına gelir. Bu da dev bir teorik ve özellikle pratik önemi olan bir dizi sonuç; *Sosyalizmin, proletarya diktatörlüğünden başka birşey olmadığı* sonucunu doğurur. Proletarya diktatörlüğü, «sosyalizme geçiş» değil, «sosyalizme bir geçiş yolu» değil, sosyalizmin kendisidir. Sosyalizmin kendisi ne kadar zaman sürerse, özel bir çağ olarak proletarya diktatörlüğü de sürer. Bu, önce sosyalizm, sonra sosyalizm tamamlandığında, kurulduğunda, «geliştiğinde» (ya da «son derece geliştiğinde») yani eksiksiz (mükemmel) bir biçim aldığında, ya da denildiği gibi, «komünizmin temellerini» yarattığında, komünizme geçiş, komünizmin kurulması olan ikinci bir hedefin, ayrı ayrı ulaşılacak birbirinden değişik iki hedefin olmadığı demektir. Gerçekleşmesi çok uzun bir tarihsel döneme (emekçilerin ve teorisyenlerinin düşlediklerinden kuşkusuz çok daha uzun ve çok daha çelişkili bir döneme) yayılan, fakat proletaryanın taktiğini, stratejisini ve mücadelesini de yöneten *yalnızca tek bir hedef vardır.*

Proletarya, proleter kitleler ve proletaryamn kendisiyle birlikte sürüklediği halk kitlelerinin bütünü, özerk bir hedef sayılan sosyalizm için çarpışmıyorlar. Sosyalizmin, kendisinin yalnızca bir ilk biçimi ve aracı olduğu komünizm için mücadele ediyorlar. Bundan başka hiçbir hedef, onları, terimin maddeci anlamında *ilgilendiremez.* Komünizme ulaşmak için gerçekten bir araç olması nedeniyle, sosyalizm için mücadele ediyorlar. Ve sosyalizm için daha şimdiden komünist bilincin, komünist örgütlenmenin (komünist örgüt*ler* demeliyim: Çünkü doğal olarak belirleyici bir rolü olsa bile, parti de bu örgütlerden *biridir* yalmzca) kendilerine sağladığı araçlarla mücadele ediyorlar. Son çözümde, kitleler *kapitalist toplumda* nesnel biçimde bulunan ve kapitalizmin gelişmesinin güçlendirip arttırdığı *komünizme olan eğilimi* geliştirerek mücadele ediyorlar.

Bundan, soyut biçimde açıkladığım şu son derece önemli sonuç çıkar: Sosyalizm teorisi ancak komünizm

açısmdan mümkündür, sosyalizmin etkili biçimde gerçekleşmesi ancak komünizm ile, pratikteki komünist bir tavır ile mümkündür. Bu tavır alınmazsa, gözden kaçırılırsa, gerçekleşmesi için karşılaşılan olağanüstü güçlükler pratikte gözönüne alınmayıp terk edilmesi sonucunu doğurursa, uzak bir ideal olarak teoride, daha doğrusu kelimelerde yer alsa bile sosyalizm ve sosyalizmin kurulması, kapitalizmden devrimci bir biçimde kopmak, anlamında imkânsızlaşır.

Şimdi, bu tezleri eksiksiz biçimde geliştirmek değil, yalnızca daha somut bir tahlili hazırlamak için, kimi yanlış yorumları ve temelsiz itirazları uzaklaştırarak, nasıl formüle edildiklerini açıklamak söz konusudur.

III

DEVLET İKTİDARI NEDİR?

İncelememiz gereken ilk sorun, iktidar sorunudur. Bu en genel sorundur: Varolan toplumsal koşulların (üretim ve sömürü ilişkileri) yeniden üretilmelerinin, sürdürülmelerinin ya da devrimci biçimde dönüştürülmelerinin koşulları, iktidarın şu ya da bu sınıf tarafından tarihsel olarak elde tutulmasında yoğunlaşır. Aynı zamanda bu en dolaysız sorundur, emekçiler kurtuluşları için mücadeleye giriştikleri anda hergün ortaya çıkan, devrimci bir durum emekçileri egemen sınıfla siyasal alanda açıkça karşı karşıya getirdiğinde, kısa vâdede, şu ya da bu yönde kesilip atılması gereken bir sorundur.

Marx'tan sonra Lenin de, devrimin temel sorununun iktidar sorunu olduğunu hep tekrarladı: İktidarı kim kullanıyor? Hangi sınıfın hesabına kullanıyor? Ekim'den hemen önceki haftaların sorunudur bu («İki devrim», burjuva ve proleter devrim sorunu): Bolşevikler iktidarı ele geçirecekler mi? Yani: Bolşevikler, burjuvazinin çıkarları ile kendi çıkarları arasındaki uzlaşmazlığın bilincine varmış emekçi kitleler tarafından iktidarın ele geçirilmesinde araç rolü oynayacaklar mı? Ya da, emperyalist ortaklarının askeri ve mali açıdan desteklediği Çarlığın kalıntılarının kendine katarak, köylü kitlesine ve hattâ proletaryanın bir fraksiyonuna da

terör ve mistifikasyonla kendi hegemonyasını zorla kabul ettiren burjuvazi, devrimi ezmeyi ve siyasal biçiminin değişmesinde temel öğenin (sömürünün) sürmesine imkân veren burjuva devletini yeniden yerine koymayı başaracak mı? O zamandan beri gelişen bütün devrimler ve karşı —devrimler, koşulları, biçimleri ve sürelerindeki farklılıklara rağmen bu tezin kendini duyuran olağanlığını doğrulamaktan başka birşey yapmadılar. Bu ise, bu tezin bütün modern tarihte yer aldığını söylemektir: Bu tarih, çatışmalarının yankıları geçici olarak, görünürdeki bir sakinlikten «yararlanarak» ülkelerin bağrında duyulan devrimler ve karşı— devrimler tarihi değilse, gerçekte nedir? Bunun içindir ki, iktidar sorununun belirleyici karakterini, hiç olmazsa lâfta kabul etmeyen tek bir devrimci bulunmaz.

Dahası var. Hemen kesilip atılması gereken bu sorunun bir defada sonuçlandırılmadığını görmek için, herhangi bir sosyalist devrimin (ve özel olarak ta Rus Devrimi'nin) gelişmesini izlemek yeterlidir. Bu sorun sürüp gider, ya da daha iyi bir biçimde söylenirse, her yeni konjonktürün empoze ettiği biçimler içinde kendisine belirli bir cevap getirerek bütün devrimci süreç boyunca tekrarlamr. Devlet iktidarını elinde tutmak ya da kaybetmek, tarihsel bir dönem olan proletarya diktatörlüğünü başlatan sorundur. Fakat bu aynı zamanda bütün proletarya diktatörlüğü boyunca, sınıfların, yani üretimde ve bütün toplumda sınıf ilişkilerinin varlığında bir temele dayandığı sürece hep yeniden ortaya çıkan bir sorundur. Bu temel varolduğu sürece proletarya diktatörlüğü, çelişkili birlikleri iktidarın ele alınmasından çok sonralara kadar süren devrimci eğilimleri geliştirmek ve karşı - devrimci eğilimlere son vermek için gereklidir.

Bu bize, iktidar sorununun hiçbir şekilde bir *taktik* sorununa indirgenemeyeceğini gösterir. İktidarın ele geçirilmesinin *ilk olarak* gerçekleştiği biçimler (silahlı

ayaklanma, uzun süren halk savaşı, barışçı yoldan siyasal zafer, belki de daha gerçekleşmemiş başkaları) konjonktür ve ulusal özelliklere sıkı sıkıya bağlıdır. Rusya'nın koşullarında bile, Nisan ve Ekim 1917 arasında ilk olarak «Bütün İktidar Sovyetlere» sloganını attığında, Lenin'in, devrimin böyle bir barışçı (fakat «parlamanter» değil) yoldan zafere ulaşmasının koşullarının biraraya geldiğini bir an için sandığı bilinir. Gerçekten de, bu biçimlerden yalnız birime indirgenen, birçok biçimin özgün bir bileşimini temsil etmeyen hiçbir tarihsel devrim örneği yoktur. Ne olursa olsun bu çeşitlilik, genel devlet iktidarı sorununun doğasını etkilemez, daha doğrusu, bu sorunun bütünü sayılamayacak tek bir yanını temsil eder. Proletarya diktatörlüğü kavramının, «iktidarın ele geçirilmesinin biçimleri» ve koşulları ile temelde hiçbir ilgisi yoktur. Buna karşın, bu kavram gerçekte devrimin bütün gelişmesini yöneten, iktidarın elde tutulması sorunundan ayrılamaz.

Eğer durum böyleyse, bu, devlet iktidarının son çözümde bir bireyin, bir bireyler topluluğunun, toplumun özel bir katmanının («bürokrasi» ya da «teknokrasi» gibi) ya da az çok geniş bir sınıf fraksiyonunun iktidarı olmamasındandır. Devlet iktidarı herzaman *bir sınıfın iktidarıdır*. Sınıf mücadelesinin ürünü olan devlet iktidarı, egemen sınıfın aracından başka birşey olamaz: Marx'ın ve Lenin'in, egemen sınıfın *diktatörlüğü* adını verdikleri şeyden başka birşey olamaz.

Niçin bu «diktatörlük» terimi? Bunun nedenini Lenin, durmadan tekrarlanan ve yalnızca içindeki kelimeleri iyi açıklamanın yeterli olacağı bir cümlede en açık biçimde belirtir: Diktatörlük *doğrudan doğruya şiddete* dayanan ve hiçbir yasaya bağlı olmayan bir iktidardır. Poletaryanın devrimci diktatörlüğü şiddet yoluyla elde edilmiş ve şiddet yoluyla elde tutulan, proletaryanın burjuvaziye uyguladığı bir iktidar, hiçbir yasaya bağlı olmayan bir iktidardır (...) her bilinçli işçi için (...) kur-

tuluşları için mücadele eden sömürülenlerin her temsilcisi için gün gibi açık, basit, her Marksist için tartışılmaz gerçek...» (B.E., c. 28, s. 244).

Lenin başka bir yerde son derece aydınlatıcı eşanlamlı bir deyim kullanır (aklımda kaldığı biçimde söylüyorum) : «Diktatörlük, burjuvazinin *ya da* proletaryanın bütün yasaların üstündeki, *mutlak* iktidarıdır.» Devlet iktidarı paylaşılmaz.

Marksizm ve Burjuva Hukuk İdeolojisi

«Her bilinçli işçi için gün gibi açık» diyor Lenin. Bu doğrudur, çünkü bu tez, sömürüye karşı mücadele eden sömürülen emekçilerin hergünkü deneyleriyle kabul ettikleri sınıf mücadelesinin tutarlı bir açımlanmasından başka birşeyi temsil etmez. Fakat bu tutarlı açımlamanın, aşması gereken hiçbir engelle karşılaşmadığı demek de değildir. Tersine, varlığını sürdürmesi burjuvazinin hayatî çıkarı olan ve devletin işleyişiyle aynı öze sahip *burjuva hukuk devleti ideolojisinin* etkisiyle sürekli biçimde mücadele ediyor. Burjuva hukuk ideolojisi kaçınılmaz olarak emekçileri de etkiler. Çocukluklarında ilk okullardan yurttaş olarak katıldıkları siyasal kurumların işleyişine kadar burjuva devletin ideolojik aygıtlarının bütün «pratikleri» ile burjuva hukuk ideolojisinin kafalarına sokmasına karşı «aşılı» değillerdir. Proleter sınıf mücadelesi açısından, devletin tahlilini geliştirmek demek, sürekli olarak yeniden ortaya çıkan burjuva hukuk devleti ideolojisini de eleştirmektir.

«Demokrasi» ve «diktatörlük» sorunu, hukukî ilişki tarafından köklü bir biçimde işgal edilmiştir. Bunun işçi hareketi içinde görülen sonucu ise oportünizmdir: Bir dönemden bir başka döneme geçildiğinde, oportünizmin formüle ettiği terimlerin ne denli değişmeden kaldığını görmek çarpıcıdır. Varoluş koşuluna, yani hukuk ideolojisinin burjuva devlet aygıtları tarafından yeni-

den üretilmesine karşı çıkılmadıkça oportünizm anlaşılmaz.

Hukuk ideolojisi bizi hukuka gönderir; hukukun işlemesi için vazgeçilmez bile olsa, hukuk ideolojisi hukukun kendisi değildir. Hukuk yalnızca bir kurallar, yani bireylerin uyduğu maddî yaptırımlar sistemidir. Hukuk ideolojisi bu yaptırımı, insanın doğası ve genel olarak toplumun ihtiyaçlarında varolan doğal bir gereklilik biçiminde sunarak yorumlar ve doğrular. Hukuk, pratikte, sınıfları «tanımaz», yani yalnızca «özgür» ve «eşit» *bireylere* yönelen kuralları düzenleyip, bu kuralların saygıyla karşılanmalarını sağlayarak *sınıf* ilişkilerinin sürdürülmesini mümkün kılar. Hukuk ideolojisi ise, toplumsal düzenin sınıfların varlığına değil fakat hukukun seslendiği bireylerin varlığına dayandığını «kanıtlar». Hukuk ideolojisi, devletin hukukî tasarımında doruk noktasına ulaşır.

Burjuva hukuk ideolojisi devletin, sınıfların üstünde olduğunu ve yalnızca bireylerle işi olduğunu inandırmaya (başarıyla) çalışır. Bireylerin gerçekte «eşit olmaması» onu hiç rahatsız etmez, çünkü bu, hukuki açıdan «eşit» oldukları anda, adına yaraşır bir devletin eşitsizliklerle mücadele etmesi gerektiği anlamına gelir yalnızca... Bu durumda, devlet iktidarı bir sınıfın tek başına iktidarı olamaz, çünkü bu gerçekten de hukuki bir saçmalıktır. Bir sınıfın egemenliği fikrine, daha doğrusu bireylerin ya da birey topluluklarının *özel* çıkarları, *özel* güçlerine karşı kamu gücü ve kamu çıkarları alam, bu güç ve çıkarların örgütü olarak devletin hukuk ideolojisi içinde tasarlanmasına karşı çıkar. Eğer durmak bilmez «mantık»ına hapsolunmak, gönüllü ya da gönülsüzce, istenmiyorsa, burjuva hukuki ideolojinin bu temel yanını iyi anlamak çok önemlidir.

Daha önce dediğim gibi, hukuk, üzerine yapışan hukuk ideolojisiyle özdeş değildir; işte bunun dolaysız biçimde doğrulanması: «Kamusal» ve «özel» ayırımı hu-

kuk varolduğu sürece, maddi sonuçlarının sınırlandırılamayacağı, her kukukun kuruluşunda yer alan gerçek bir hukuki ilişkidir. Fakat devletin (ve devlet iktidarının) bu ayrım *aracılığıyla*, «kamu» sektörü ya da alanı, «kamu» hizmeti organı, «kamu» düzeni ve güvenliği, «kamu» yönetimi, savcılık, vb. olarak tanımlanması gerektiği düşüncesi müthiş bir ideolojik mistifikasyonu temsil eder. Hukuki «kamusal» ve «özel» ayırımı, devletin bireylere —burjuva dönemde— satmak ve satın almak açısından bütün «özel» özgürlüğü, «girişimde bulunmak»... ya da işgüçlerini pazarda satmak özgürlüğünü bütünüyle tanıyarak bütün bireyleri, temsil ettiği sınıfın çıkarlarına bağımlı kılmak için kullandığı *araçtır*. Bu ayırım, devletin varoluşunun tarihsel nedeni değildir. Ya da papazlarımız ve filozoflarımızın herşeye kadir tanrıları gibi, devletin kendi kendisinin nedeni, kendi kendisinin ereği olduğunu kabul etmek gerekir.

Burjuva hukuk ideolojisinin «diktatörlük» ile «demokrasi» arasındaki karşıtlığı sunma biçiminde de aynı çemberi buluruz: İki tip kurum, iki tip devlet örgütü arasında genel ve mutlak bir karşıtlık, iki *hükümet* tipi arasında özel bir karşıtlık. Burjuva hukuk ideolojisi açısından, demokratik bir devlet, halkın çoğunluğunun iradesini hükümet dile getirdiği, iktidarın kaynağı halk egemenliği olan bir «hukuk devleti» olduğu için bir diktatörlük *olamaz*. Burjuva hukuk ideolojisi böylece gögörülmemiş bir dolap çevirir: Hukukun kendisinin hukukun kaynağı olduğunu ya da aynı şey demek olan, demokrasiyle (genel olarak) diktatörlük (genel olarak) arasındaki karşıtlığın mutlak bir karşıtlık olduğunu açıklar, durmak bilmeden, kendisini ve özellikle kitleleri (onlara, bunun tam tersini öğreten mücadele deneylerine karşı) buna inandırır. Burjuva hukuk ideolojisi madem ki demokrasi hukukun, hukuki meşruluğun doğrulanmasıdır (ve «sonuna kadar demokrasi» de, hukukun sonuna kadar doğrulanması ve saygıyla karşılan-

masıdır), o halde diktatörlük de bu hukukun kendisinin olumsuzlaması olacaktır, bu gerçekten de böyledir, der. Kısacası, *hukukun kaynağı nedir?* Demokrasi. Ya demokrasi nerden kaynaklanır? Hukuktan. «Kamu» alanı ve hizmeti olarak devlet kavramına, bu kavramı kendi üzerine kapatmak için «halk iradesi» (ve «halk egemenliği») kavramı da eklenir şimdi: Bölümlenmelerinin ötesinde «halk»ın, bireylerin isteklerini bir araya getirip buna çoğunluğun meşru hükümeti içinde tek bir «irade» biçimini veren *birleşik* bir *bütün* (topluluk, ulus, vb.) olduğu düşüncesi.

O halde bir seçme yapmak gerekiyor: Ya, devletin sınıf mücadelesi terimleriyle tahlil edilmesini *dıstalayan* fakat bunu, sınıf mücadelesini, bugünkü devletin bir aracı olduğu burjuvazinin bakış açısına uygun bir biçimde sürdürmek *için* dıştalayan burjuva hukuk ideolojisinin tasarımlar sistemi; ya da burjuvazinin sınıf egemenliğine karşı mücadele edebilmek için bu mistifikasyonu açığa vuran proleter bakış açısı. Bu iki tavır arasında hiçbir uzlaşma olamaz: Burjuva hukuk devleti anlayışının bağrında, sınıf mücadelesinin bakış açısında «yer» alınamaz. Kautsky için Lenin'in dediği gibi:[1]

1) «Bir sınıfın diktatörlüğü» teriminin «gerçek anlamı»nda alınamayacağını göstermek için Kautsky uzun uzun kanıtlar getirir; çünkü ona göre böyle bir sınıf **hükümet edemez.** Yalnız bireyler, yalnız partiler hükümet edebilir... Sonuç: «Tanım gereği» her diktatörlük bir azınlık olgusudur, çoğunluğun diktatörlüğü fikri, terimlerdeki bir çelişkidir. Devlet iktidarı ile, araçlarından yalnızca biri olan hükümeti birbirine karıştırmayarak Lenin, Çarlık otokrasisinde devlet iktidarını elde tutanların Çar ve «herşeye kadir» memurlar değil, **büyük toprak sahipleri sınıfı** olduğunu 1903'ten beri (**«Yoksul Köylülere»**) gösteriyordu. «Kişisel iktidar» yoktur: ne Giscard'ın ve Chairac'ın ne de en büyük kapitalist tekellerin 25 yönetici başkanının iktidarı yoktur! Çünkü bu «kişisel iktidar» burjuva sınıfın iktidarının yani diktatörlüğünün siyasal anlatımıdır yalnızca.

«Kautsky şöyle akıl yürütüyor: 'Sömürenler her zaman nüfusun küçük bir azınlığını oluşturmuşlardır' Karşı çıkılamayacak bir gerçektir bu. Bu gerçekten hareket ederek nasıl akıl yürütmek gerekir? Marksist, sosyalist olarak akıl yürütülebilir: O zaman, sömürülenlerin sömürenlerle olan ilişkisini temel almak gerekir. Liberal, burjuva - demokrat olarak akıl yürütülebilir; fakat bu durumda, çoğunluğun azınlıkla olan ilişkisini temel almak gerekir. Marksist olarak akıl yürütülürse, şöyle demek gerekir: Sömürenler devleti kaçınılmaz olarak (oysa demokrasi, yani devlet biçimlerinden biri söz konusudur) kendi sınıflarının bir aracı, sömürenlerin sömürülenler üzerindeki bir egemenlik aracına dönüştürürler. Bunun içindir ki, çoğunluğun, sömürülenlerin üzerinde egemenliklerini uygulayan sömürenler varoldukça, demokratik devletin kendisi de sömürenler için bir demokrasi olacaktır kaçınılmaz biçimde. Sömürülenlerin devleti böyle bir devletten temelde farklı olmalıdır; sömürülenler için bir demokrasi olmalı ve sömürenleri ezmelidir; oysa, bir sınıfın ezilmesi (baskı altında olması) o sınıf için eşitsizlik, onun «demokrasi» dışı bırakılması demektir. Liberal olarak akıl yürütülürse, şöyle demek gerekir: Çoğunluk karar verir, azınlık boyun eğer. Uymayanlar cezalandırılır. Hepsi bu kadar...» (B.E., c. 28, s. 259)

Temelinde burjuva hukuk ideolojisinin bakış açısıyla taban tabana karşıt bir bakış açısı yatan Marksist devlet teorisine göre, *her demokrasi bir sınıf iktidarıdır.* Burjuva demokrasisi bir sınıf diktatörlüğüdür, sömürücü azınlığın diktatörlüğüdür, proletarya diktatörlüğü de bir sınıfın diktatörlüğüdür, sömürülenlerin ve emekçilerin dev çoğunluğunun diktatörlüğüdür. Devletin sınıf mücadelesiyle olan dolaysız ilişkisini sağlam bir biçimde elimizde tutarak, devletin materyalist tahlilinin *biricik ipucunu da elimizde tutarız.*

O halde Lenin'in yukarda andığım formülasyonuna dönelim: «Yasalar üstü mutlak iktidar». Bu tamm, bir

devlet iktidarının —proletarya diktatörlüğü madem ki zaten, herzaman bir devlet iktidarıdır, tıpkı burjuva diktatörlüğü *gibi*, buna proletarya diktatörlüğü de dahildir— yasalar olmaksızın, düzenli bir hukuk olmaksızın varolabileceği anlamına mı geliyor? Kesinlikle hayır. Tam tersine, her devletin kendi iktidarını topluma bir hukuk aracılığıyla empoze ettirdiği ve bizzat bu nedenle hukukun hiçbir zaman bu iktidarın temeli olamayacağı anlamına gelir. Gerçek temel, sınıflar arasındaki bir güç ilişkisinden başka birşey olamaz. Bu gerçek temel, toplumsal hayatın hiçbir alanı (özellikle hukukun sınırlandırdığı «özel» çıkarlar alanı) devletin müdahalesinin dışında kalmadığı devletin eylem alanı tanımı gereği evrensel olduğu için devletin eylem ve müdahale alanlarının bütününe, yani toplumsal hayatın bütününe, yayılan *tarihsel bir güç ilişkisinden* başka birşey olamaz.

O halde, hukuk ideolojisini dolaylı bir yoldan yeniden içeri alarak karışıklık yaratan ve elbette hiç de masum olmayan alışılmış bir itirazı savuşturabiliriz. Bu itiraza göre, *Lenin'in devlet tanımı «çok dar» bir tanımdır:* Devlet iktidarını baskıya, yasaların kaba zorlamasına indirgemektedir. Teorik bir revizyona, Leninizmin bir ilerlemesi, bir «aşılması» görünümünü vermek için ileri sürülenlerin tersine bu itiraz —kesinlikle hiçbir, yeni yanı olmadığı gibi—, Marksist ya da yalnızca materyalist bakış açısından bakıldığında, son derece saçmadır.

Gerçekten de Lenin'in tanımında, az sonra sözünü edeceğimiz devlet aygıtının ve özelleşmiş organlarının yani polisin, ordunun, mahkemelerin, vb.nin uyguladığı biçimlerde baskı, baskıcı zor söz konusu değildir. Devletin yalnızca zor ile işlediğini söylemek değil, *devletin* kamu yararı ve genel iradeye değil de *sınıflar arasındaki bir güç ilişkisine dayandığını* söylemektir söz konusu olan. Bu ilişki gerçekten «zora dayanır,» şu anlamda, zora dayanan bu ilişkiyi tartışmaya koymamn tersine

onaylamaktan başka birşey yapmayan yasalar, yasaların bütünü, meşruluk ancak bu toplumsal güç ilişkisi temeline dayanarak, bu ilişkinin evrimi boyunca kurumlaştırılabilecekleri için gerçekte hiçbir yasa tarafından sınırlandırılmaz.

Alışılagelmiş bu itirazın son derece saçma olduğunu söylüyorum, çünkü baskıyı, örneğin polis baskısını tarihsel olarak karakterize eden şey tam da bu baskının «yasalar üstü» *olmasıdır*. Tersine, olayların büyük çoğunluğunda baskılar yasalar (gerektiğinde, devletin yasama ve yargılama aygıtının yardımıyla egemen sınıf tarafmdan bu amaç için yaratılan bir yasa) tarafından öngörülmüş ve düzenlenmiştir. Tasfiye edilen ya da başka yere «taşınan» fabrikaların kapatılması, işçilerin işten çıkarılması, borcunu ödeyemeyen borçlulara haciz gelmesi ve «yasak» halk gösterilerinde kitlenin coplanması, son derece ender örnekler dışında bütünüyle yasal uygulamalardır, oysa grevci olmayan ya da sarı işçilerin bir fabrikaya girmesini engellemek için grev kazıklarının çakılması, fabrikaların işgal edilmesi, HLM'lerden çıkarılmalara karşı düzenlenen muhalefet, iktidara yönelik tehlikeli siyasal gösteriler, ya da denildiği gibi «çalışma özgürlüğüne karşı konulan engeller», «mülkiyet hakkına karşı saldırılar», «kamu düzenine karşı tehditler»dir ve bütünüyle yasadışıdırlar. Her gün karşılaşılan bu örneklerin önemi üzerine biraz düşünmek Lenin'in formülünün ne demek istediğini anlamaya yetecektir: «sınıf diktatörlüğü yasalar üstü bir iktidardır.» Bu formül, yasaları unutmak ve devlet iktidarını kendi baskı araçlarına indirgemek değil, devlet iktidarı, yasa ve baskı arasmdaki gerçek maddi ilişkinin tanınmasıdır.

Aynı anda, burjuvaziyi ve özellikle günümüzdeki emperyalist burjuvaziyi, tarih tarafından kendi sisteminin bunalımıyla «kendi yasalığını çiğnemek» zorunda bırakılmış bir sınıf olarak sunmaktaki saçmalığın da farkına varılacak! Sömürüye karşı kendilerini adım

adım savunan ve bu mücadelede hukuki araçlar dahil ellerindeki bütün araçları kullanan emekçilerin, şu belirli patrona, şu belirli karara karşı varolan yasaların «boşlukları»nı, hukukçuların yorulmak bilmez etkinliğinin gözünden kaçan çelişkileri, hattâ kendi mücadeleleri ile yasalara sokmayı başardıkları elverişli hükümleri kullandıkları, kullanabildikleri görülür elbette. Böyle bir girişimin olağanüstü güçlüklerini, hiçbir zaman aşmayı başaramadığı sınırları ve özellikle bir güç ilişkisine, bir kitle baskısına dayanmadan başarıya ulaşamayacağını her sendikacı ya da komünist militan bilir. Fakat özellikle, bu hep tekrarlanan mücadelenin emekçilere öğrettiği şey, *devlet iktidarını elinde tuttuğu için* oyunu egemen sınıfın yönettiğidir: Egemen sınıf hukukçularının ve küçük burjuva ideologlarının ahlâki bilinciyle karıştırılmazsa egemen sınıf açısından yasa, dokunulmaz bir mutlak değildir: Bir yasayı uygulamak ya da uygulatmak, kimi zaman başka tarafa yöneltmek mümkün olabilirse de, asıl olan her zaman dönüştürmek onu sermaye birikiminin ve kapitalist sınıf mücadelesinin gereklerine uygun duruma getirmektir. Bu uygulama eğer, egemen sınıfın iktidarının uygulanmasına yarayan anayasal *biçimi* (idari, hukuki, parlemanter kamu kurumları) tartışmaya koymadan gerçekleşmezse siyasal bir «devrim» de burjuvazi için pek külfetli birşey değildir: 1830'dan 1958'e kadar ülkemiz tarihinde bunun yeterince örneği vardır.

Kurumlaşmış bir baskı *olmaksızın* sınıflar arasında hiçbir güç ilişkisi sürdürülemez. Fakat hiçbir güç ilişkisi de *yalnızca* baskıyla sürdürülemez, *yalnızca* baskıya dayanamaz ve onunla özdeşleşemez. Bu bütünüyle idealist bir görüştür. Sınıflar arasındaki tarihsel bir güç ilişkisi yalnızca sınıf mücadelesinin biçimlerinin *bütününe* dayanabilir ve sınıf mücadelesinin bütün biçimlerinin ise, evrimine bağlı olarak sürer ya da dönüşüme uğrar. Özel olarak üretim araçları üzerindeki tekelin,

yani kitlelerin çalışma ve yaşama koşullarını sürekli biçimde baskı ve denetim altında tutmanın doğurduğu avantaja burjuvazinin sahip olduğu ekonomik güçler ilişkisine dayanır. Burjuvazinin, hukuk ideolojisinin (Lenin'in «anayasal düşler» ve «bâtıl devlet dini» adını verdiği ve burjuva hukukunun sürdürdüğü şeylerin) doğurduğu avantaja, sömürülen emekçilerin de içine hapsolundukları ideolojik aygıtların gündelik pratiklerinde cisimlenen bütün burjuva ideolojisinin avantajına sahip olduğu *ideolojik* güçler ilişkisine dayanır.

Demek ki Lenin'in tanımının, devlet iktidarının yalnızca bir yanını (baskıcı yanını) ele almak anlamında «çok dar» olması söz konusu olamaz. Gerçekte bu tanımın amacı, devlet iktidarının *bütün* yanlarının (baskıcı ya da baskıcı olmayan yanları, ki bunlar gerçekte birbirinden ayrılamaz) sınıf egemenliği ilişkisiyle belirlendiğini ve bu egemenliğin siyasal koşullarını yeniden üretmeye katkıda bulunduğunu göstermektir. Bu anlamda, devletin bütün işlevleri siyasaldır: Bunların içinde elbette «ekonomik» ve «ideolojik» işlevler de yer alır. Lenin'in tanımı, sınıflı bir toplumda devletin ve siyasal iktidarın herhangi bir yanının sınıf uzlaşmazlığının dışında kalabileceğini reddetmeye yetecek kadar, *yalnızca bu kadar* «*dar*»dır.

Gerçekte, devletin «geniş» ve «dar» tanımı arasındaki ayırım işçi hareketi tarihinde eskiden beri yer alır. Devlete ve proletarya diktatörlüğüne ilişkin Marksist tezlere karşı sosyal demokrat teorisyenler bu ayırımı getiriyorlardı; daha o zamanlar, Belçikalı sosyalist Vandervelde Lenin'in aktardığı sözlerinde: «Marx'ta ve Engels'te devlet, yönetim organı olarak devlet, toplumun genel çıkarlarını temsil eden devlet olarak, geniş anlamda devlet değildir. İktidar olarak devlet, otorite organı olarak devlet, bir sınıfın bir başka sınıf üzerindeki egemenliğinin aracı olarak devlettir.» diyordu. (B.E., c. 28, s. 333) Marx'ın ileri sürdüğü, burjuva devlet aygıtını *parçalayarak* burjuvazinin devlet iktidarını devirmek

gerekliliği, bu görüş içinde elbette yalnızca «dar anlamda devlet...» ile ilgilidir. «Geniş anlamda devlet»e, yönetim ve kamu hizmeti organı olarak devlete gelince, söz konusu olan onu parçalamak değil geliştirmektir: «dar anlamda devletten geniş anlamda devlete geçişi», «otorite organı olan devletin yönetim organı olan devletten, ya da Saint - Simon'cuların deyimleriyle söylersek, şeylerin yönetiminin insanların yönetiminden ayrılmasının» gerçekleştirilmesi söz konusudur. (B.E., c. 28, s. 334-335) Saint - Simon'un hümanist teknokratizmine başvurmak aydınlatıcıdır.

Proletarya diktatörlüğü kavramının terki için, herşey olup bittikten sonra, aceleyle, «teorik» temeller arayan yoldaşlarımız şimdi tam da bu şekilde davranmak zorunda kalıyorlar. İşte buna tipik bir örnek: François Hincker, 22. Kongre'den hemen sonra, üç yazıdan oluşan bir dizi yayımlar ve şunları yazar :

«Marksist - Leninist işçi hareketinin bütün tarihi boyunca, birbirleriyle kesişen iki (gerçekten böyle!) devlet kavramı değerlendirmesi varolur. (...) «Dar» bir değerlendirme: Devlet bir baskı aygıtıdır; yönetici sınıf tarafından yaratılmış bir aygıttır (gerçekten böyle!), toplumsal temelden (üretim ilişkilerinden) ayrılmış ve bu temele dışardan müdahale etmektedir. (...) «Geniş» bir değerlendirme: (...) Devlet'in özü, varolan üretim ilişkilerinin yeniden *üretimi* yolunda, egemen sınıfın egemenliğinin yeniden üretimi yolunda, sınıflı toplumun işleyişinin örgütlenmesidir, (...) herşey şunu belirtir ki, egemen sınıfın siyasal personeli için, «siyaset yapmak» tam da, burjuva bireylerin anlık ve rekabetçi çıkarını aşmaktır. Bu egemenlik, bu hegemonya, baskı aracılığıyla, ideoloji aracılığıyla uygulanır, ama örgütlenme aracılığıyla da uygulanır. Örgütlenme de dahil çünkü, ayrı ayrı ele alındıklarında devlet evrensel kullanım değeri olan hizmetler görür. Bu sonuncu görünüş, Marksizmin eski ya da çağdaş klasikleri tarafından yeterin-

ce açığa konmamıştır[2] (...) egemen sınıf kendi çıkarını evrensel olarak temsil etmeli (...), yollar, okullar, hastahaneler yapmalı, hukukun hakemliğini getirmeli, bunları genellikle egemen sınıfın yararına yapar (gerçekten böyle!) ama aynı zamanda, istense de istenmese de, belirli bir güvenlik, belirli bir düzen, belirli bir huzur, vb. sağlar.» F. Hincker, La Nouvelle Critique, Nisan 1976, s. 8) (Altını ben çizdim, E.B.)

Buradan da devlet ideolojisinin şu incisine varılır: «Devleti parçalamak, ona toplumsal işlevini tümüyle yüklemek için demokratik devleti geliştirmektir.» (age, s. 9)

Gerçekten de, «geniş anlamda» devlet, onu her şey olup bittikten sonra etkileyecek, yeniden üretimi «yönünde» biçimsizleştirecek ve çekecek, sınıf egemenliğine indirgenemez ise, böylece «toplumun ihtiyaçları»yla ergeç çelişkiye düşecek devrimci mücadele, varolan devlete karşı bir mücadele yerine, daha temel olarak, bu devlet için, evrensel işlevlerinin geliştirilmesi, egemen sınıfın yasalara aykırı «işgal»inden kurtarılması için bir mücadele olacaktır... Öyleyse, devletin bu tanımının, burjuva hukuk ideolojisinin çizdiği geleneksel resime uymasında şaşılacak hiçbir şey yok. Marksist tez şunu der: Toplumsal üretim ilişkileri sömürü ve antagonizma ilişkileri olduğu içindir ki özel bir organ, devlet, bu ilişkilerin yeniden üretimi için gereklidir; işte bunun içindir ki sermayenin ihtiyaç duyduğu emekçilerin bakımı, sermayenin ihtiyaç duyduğu üretici güçlerin gelişme koşulları —okulların, yolların, hastahanelerin yapımıyla birlikte— kaçınılmaz olarak devlet biçimini almalıdırlar. Ama bize (Marksizmin klasiklerinin değerini «yeterince iyi» kavramadığı) bujuva tez sunuluyor yeniden: Devlet sınıf mücadelesinden başka birşeydir, bir ölçüde

2) «Genişletme»ye ilişkin sözünü şanlı biçimde söylemek için ihtiyaç duyduğu klasiklerin «dar» anlayışını, yazarın, ölçü üstüne nasıl bir incelikle imal ettiğine dikkat edilsin.

(başlıca ölçüde) ondan ayrıdır, devlet (sınıf mücadelesini toplumsal «bütün»ün gereklerine bağımlı kılarak) sınıf mücadelesi alanını sınırlar. Devletin kendisi ise sınıf mücadelesi tarafından olsa olsa sınırlandırılmıştır (engellenmiş ve bozulmuştur)[3] Öyle ise, bu sınırlar parçalandığında evrensel (demokratik) işlevlerini yerine getirmede o denli «özgür» olacaktır... Ama bütün bunlar şu safsataya dayanır: Bugünkü üretim ilişkileri temelinde, toplum devletten vazgeçemedikçe bu hep böyle olacaktır, bu ilişkiler ortadan kalktıklarında bile. Burjuva ideolojisi devletin, kendi devletinin ebedi olduğu önvarsayımından kalkar, ve tam da beklendiği gibi buna yeniden ulaşır.

Marx'ın, devlet için de haydi haydi geçerli olan, *Manifesto*daki sözlerini hatırlamak gerekir: «Tıpkı, burjuva için, sınıf mülkiyetinin ortadan kalkması nasıl bütün üretimin ortadan kalkması demek oluyorsa, sınıf kültürünün ortadan kalkması da bütün kültürün ortadan kalkması demektir.» Devletin ortadan kalkması da bütün toplumun ortadan kalkması demek olacaktır!

Başka terimlerle, sınıf mücadelesinin kabulü ile, devletin sınıfsal doğasının olduğu gibi kabulünü birbirinden gerçekten ayırmak (proletarya diktatörlüğünün gerekliği de buradan kaynaklanır) imkânsızdır. Şu ya da bu işlevinde, devletin sınıf belirleyiciliğinin dışında kalabileceği, basit bir «kamu hizmeti» oluşturabileceği ve egemen sınıfın tarihsel çıkarları olmaksızın ve onlardan önce bütün toplumun çıkarlarını temsil ettiği kabul edildiğinde, sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf mücadelesinin sınırları olduğu, bir yerde durduğunu kabul etmeye doğru, kaçınılmaz biçimde, sürüklenilir.

3) Oportünist varyant: «Özel çıkarlar»ın devleti «işgal etmesi». kamusal gücün yalnızca birkaç kişinin yararına doğru «çevrilmesi» fikri. Bundan şu slogan çıkar: Devlet doğasına ilişkin evrenselliğini ve özgürlüğünü en çabuk biçimde yeniden elde etsin!

Sömürenlerle sömürülenlerin bazı ortak tarihî çıkarlarının «da» (örneğin, «ulusal topluluğun» çıkarları) olduğunu, mücadelelerin toplumsal ilişkiler bütününü belirlemediği kabul edildiğinde, mücadelelerin toplumsal hayatın belirli bir alanında yer aldığı ya da daha yüksek kimi zorunluluklar karşısında silindiğini kabul etmeye sürüklenilir. Ve dahası, bu sınırlama (yani bu terketme) sınıfsal bakış açısıyla tam da, *devletin bugünkü gelişmesine* konulmaktadır; bu gelişme ki, emperyalizmin gelişmesi ve çelişkilerinin artması ölçüsünde, *egemen sınıfın iktidarının yoğunlaşmasını*, güçlenmesini ve yayılmasını tarihî olarak temsil eder.

Bütününde burjuvazinin sınıf çıkarlarından söz ettim. Gerçekten de, burjuvazinin sınıf olarak yalnızca tek bir ortak temel çıkarı vardır. *Bu* çıkar dışında, herşey onu böler. Bu çıkar, ücretli emeğin sömürüsünün sürdürülmesi ve genişletilmesidir. Böylece, devlet iktidarı üzerine Marx'ın ve Lenin'in tezinin ne anlattığı anlaşılır: Devlet iktidarı yalnız tek bir sınıfa ait olabilir, çünkü devlet iktidarının kökü, sınıf antagonizmasının kendisidir, bu antagonizmanın uzlaşmaz niteliğidir. Ya da, daha iyisi: Bu antagonizmanın koşullarının bütününün yeniden —üretimi—dir. Burjuva sınıfının yöneldiği sömürünün geliştirilmesi ile —çünkü kendi varoluşu buna bağlıdır— proletaryanın sürdürdüğü sömürünün ortadan kaldırılması mücadeleleri arasında bir «orta terim» yoktur. *Bunlara denk düşen iki tarihî eğilim arasında mümkün olabilen uzlaşma yoktur.* Marx ve Lenin bunu ortaya koymaya aravermezler: Küçük burjuva devlet ideolojisinin —bu ideoloji sosyalizme ve işçi sınıfı örgütlerine girdiğinde de— temeli, devletin sömürenlerle sömürülenler arasındaki sınıf mücadelelerinin uzlaşmasını kendine özgü bir düzeyde temsil edeceği fikridir. Burjuva ve özellikle küçük-burjuva ideolojisinin hiçbir zaman kabul etmediği, proleter devlet anlayışının bir nolu düğüm noktası, devletin sınıf mücadelesinin uz-

laşmaz, antagonist karakterinden kaynaklandığı ve bu mücadele egemen sınıfın aygıtı olduğudur. Tarih içinde devletin varoluşu, ekonomik de kültürel de olsa toplumun «genel işlevleri»ni yerine getirmek sözkonusu olduğunda ve özellikle bu durumda, sınıf mücadelesinin varoluşuna bağlıdır yalnızca: Çünkü, bu genel işlevleri ve egemenliğinin araçlarını da egemen sınıfın çıkarına bağımlı kılmak sözkonusudur. Bu işlevler ne kadar önemli, ne kadar farklılaşmışsa, devletin bir sınıfın egemenliğinin aracı olma karakteri de kendini o kadar duyurur.

Proletarya Ortadan Kalktı mı?

Başka şekilde söyleyelim: Sınıf mücadelesinin karşılaştığı tek «sınır», bu sınıf mücadelesinin kendisinden, sömürülenlerle güçlerini örgütlemeleri ve harekete geçirmeleri için sağladığı maddî araçlardan kaynaklanır. Bunu zaten iyi biliyoruz: Sömürüye getirilebilen bütün hafifletmeler antagonist sınıfsal çıkarlar arasındaki bir uzlaşmanın, bu çıkar çatışmalarının aşılmasının bir sonucu değildir. Tersine, bu hafifletmeler proletarya tarafından, zorlu bir mücadeleyle kabul ettirilmiştir; bir güç ilişkisinin sonucudur. İşçi hareketinde kimi zaman tartışmalar yaratan ve komünistlerin dikkatli olmasını ya da düzeltme yapmalarını gerektiren tek bir örneği alırsak: Emekçilerin temsilcilerinin kamu örgütlerine (parlementoya, belediyelere) *seçilmelerinin*, mücadelede güçlendiklerinin göstergesi ve doğal sonucu, mücadelelerini daha da geliştirmelerinin araçlarından biri olduğu olgusu; bu, sanki devlet iktidarı sınıflar arasında, siyasal güçleriyle orantılı olarak paylaştırılabilirmiş, yerel ya da özel birbirinden farklı «iktidarlara» bölünebilirmiş ve *mutlak olarak* egemen sınıfın elinde olmaya son verilebilirmiş gibi emekçilerin böylece *Devlet iktidarının en küçük bir parçasına* bile sahip oldukları anlamına

gelmez. Tutarlı bir biçimde geliştirilirse mücadelelerin deneyi kaçınılmazcasına, devlet iktidarının egemen sınıfın aracı olduğunun kabul edilmesine sürükler; Marx ve Lenin buna sınıf diktatörlüğü adını verirler.[4]

Devlet iktidarı eğer, belirttiğim anlamda, bir sınıfın ya burjuvazinin ya da proletaryanın diktatörlüğü ise modern toplumun eğilimsel iki sınıfının, kapitalizmin gelişmesiyle üretilen ve yeniden üretilen iki sınıfın diktatörlüğü olabilir ancak. Sınıf devleti, burjuvazinin diktatörlüğü, proletaryanın diktatörlüğü, aynı antagonist bir sürecin uğraklarını temsil eden üç kavramdır. Gördüğümüz gibi, proletarya diktatörlüğünün atılmasının gerektirdiği ideolojik akıl yürütmenin mantığı ile, aynı anda, sınıf aracı olarak devlet —burjuvazinin diktatörlüğü— fikrini de bozmaya, hafifletmeye ve en sonunda da revize etmeye sürükleyen bugünkü tartışmada bir kez daha bunun sağlaması yapılmakta. Proletarya diktatörlüğü kavramının Marksist sınıf mücadelesi ve devlet teorisinden ayrılmaz olduğu olgusunun ilk sağlaması: Bu kavramı çıkarın, geriye kalan her şey çöker!

Proletarya devrimi, varolan toplumsal güç ilişkisinin devrilmesi, mücadele süresince, öncekinin tersi, yeni bir güç ilişkisinin kurulmasıdır. Bu devirmenin proletarya diktatörlüğünden başka birşey ile sonuçlanabileceğini düşünmek, burjuvazinin karşısında proletaryadan *başka bir* antagonist tarihî *güç*ün, *ondan bağımsız ve emekçi halkı sermayeye karşı birleştirebilecek ve sürükleyebilecek* bir «üçüncü güç»ün var olduğunu düşünmek demektir. Şimdi hiç mi hiç beklenmeyen bu tanrısal sürpriz, bu «üçüncü güç», küçük - burjuva ideolojinin içinde ezildiğini hissettiği sınıf antagonizmasından kurtulmak için beklediği kurtarıcıdır; birbiri ardından köylülük, aydınlar, teknisyenler ya da teknokratlar, «ye-

4) Komünistler «karşı-iktidarlar» mitolojisiyle yeterince savaştılar, bunu şimdi kendilerinin yeniden canlandırmasına neden yok.

ni işçi sınıfı» hattâ (solcu anarşizme yakın varyant) «alt —proletarya», vb. Bu ise, işçi hareketinin bütün tarihî deneyine karşı, burjuva ideolojisi ve proleter ideoloji dışında «başka» bir ideolojinin toplumda gelişebileceğini ve sözügeçen ideolojilerin çatışmasını «aşabileceğini» düşünmek demektir. Son olarak da, kapitalist sömürünün, ücretli emeğin eğilimsel olarak —ve böylece toplumdaki bütün sınıf bölünmelerinin ortadan kalkmasından başka bir biçimde ortadan kalkabileceğini düşünmek demektir. Ama bu durumda, Lenin'in açıkladığı gibi, kendine Marksist demekten vazgeçmek gerekir.

Burada bana şunun söyleneceğini biliyorum: Burjuvazi ile proletaryanın antagonizmini *mutlak*, aşılmaz ve çevrelenmez (kapitalizmin kendisi varolduğu, yani geliştiği sürece) olarak sunmak, tarihin kendisinin yadsınması ve bu antagonizmin *değişme* olarak sunulması değil midir? Ya eğer «olgular» bize, bugünkü burjuvazinin dünkü burjuvazi olmadığını, bugünkü işçi sınıfının artık Marx'ın sözünü ettiği (yada bizim, sözünü ettiğimi sandığımız) işçi sınıfının ne toplumsal statüsüne ne de görünüşüne sahip olmadığını gösteriyorsa? Kavrama olan aşkımız nedeniyle, bu «olgular»ın sonuçlarını çıkarmayı reddetmeyecek miyiz? Bu itirazın sakıncası, bu itirazın kendi kendisini yıkmasına neden olan sakıncası, Marksist teorinin ve bu teorinin diyalektik karakterinin hiçbir şekilde bilinmemesine dayanmasıdır. Marx'ın teorisi «saf» bir proletarya («saf» bir burjuvazi karşısında) tanımına dayanmaz: «Saf» devrim ve «saf» komünizm olmadığı gibi, «saf» proletarya da yoktur. Aynı zamanda belirli bir çağın çizgilerinde saptanmış (19. yy, 20. yy'ın başı, vb.) toplumsal sınıflar portresine de dayanmaz. Bunun tek bir nedeni vardır, o da Marksist teorinin konusunun, herhangi bir sosyoloji gibi, bu betimlemeyi yapmak olmayıp, *antagonizmin kendisini tahlil etmek*, evriminin, tarihî dönüşümünün eğilimsel yasalarını bulmak —ve böylece de— sermayenin

gelişmesinin aralıksız biçimde zorunlu kıldığı, toplumsal sınıflar yapısındaki bu değişmelerin gerekliğini açıklamak olmasıdır. *Manifesto*'daki Marx hatırlansın: Önceki bütün üretim tarzlarından farklı olarak, kapitalizm kendi içinde «devrimci»dir, kendi yarattıkları da dahil olmak üzere, bütün toplumsal ilişkileri alt-üst etmeye aravermez.

Bundan böyle, sınıf antagonizminin *mutlak* karakteri (ki sorunun temeli budur) ile toplumsal sınıfların sözde *dokunulmazlığı* arasındaki karışıklığın kaçınılmaz olarak neyi örttüğü iyice görülmekte («olgular»la çürütmenin başarısı bundan sonra benimsensin) : Bu karışıklık, antagonizmin feshedilmesini, giderek tüketilmesini, ve dolayısıyla kapitalizmle devrimci bir kopmanın gerekliliğinin gizlenmesini örter. Başka durumlarda, doğabilimlerindeki bilimsel bilgilerin değişmesinin idealist felsefeye «maddenin yok olduğu»nu açıklamaya imkân verdiği gibi, burada da, az çok açık biçimde, sınıfların ortadan kalkmakta olduğu söyleniyor bize: Gerçek anlamda «burjuvazi» yok artık, gerçek anlamda «proletarya» yok artık. Sınıf olarak, burjuvazinin yerinde, birkaç aile, olsa olsa, yirmibeş otuz kişi, büyük tekelci grupların genel yönetici başkanları: Nerdeyse hiçbir şey ya da insanlar. Halk üzerinde süregiden iktidarım insanların bilinçlenmelerindeki gecikmeye borçlu olan soyut bir siyasal - ekonomik *sistem* yalnızca! Bu sistemin antitezi olan proletarya yerine, herkes ya da nerdevse herkes: Madem ki, şöyle ya da böyle hepsi emekçidir! Proletarya, başka emekçi kategorileri arasında, *bir emekçiler kategorisi*nden başka bir şey değildir artık[5]

Madem ki hatırlatılıyor, olgular bambaşkadır. Kapitalizmin, ve özellikle günümüzdeki emperyalizmin gelişmesiyle birlikte, antagonizmanın derinleştiğini ve geç-

5) İşçi sınıfının, onu yönetici sınıf kılan yüklemlerini atan ve sonra da ondan yönetici sınıf gibi söz etmeye devam eden bir teorinin sağlamlığı ve ciddiliğine elbette bir değer verilecektir.

mişten miras kalan toplumsal sınıflara, özerk bir iktisadî ve siyasal bir konum edinebilmek için gittikçe daha az bir kolaylık bırakarak, dünyanın bütün bölgelerine giderek yayıldığını gösterir. Burjuvazinin devlet iktidarının merkezileşmesi sermayenin birikim sürecine olan bağımlılığı giderek artmaktadır. Emekçilerin proleterleşmesi tarihî gecikmelere uğramış olsa bile —bu özellikle Fransa'daki durumdur— amansızca yayılmaktadır.

Elbette, kapitalizmin tarihinde, burjuvazinin farklı fraksiyonlarının, kendi sınıflarının devlet iktidarıyla sürdürdükleri gerçek ilişkinin aralıksız bir evrimi vardır. Devlet aygıtı aracılığıyla, iktidarın elde tutulmasını gerçekleştiren personel istihdamının da bir evrimi vardır. Çok daha önemlisi, devletin uyguladığı siyasetin şu ya da bu burjuva fraksiyonunun çıkarlarını destekleme tarzının da bir evrimi vardır. Ama bu, hiçbir şekilde devlet iktidarının, sınıf olarak, bütün burjuvazinin devlet iktidarı olmaktan çıkabileceği ve bir bakıma şu ya da bu fraksiyonun özel mülkiyeti olabileceği anlamına gelmez. Gerçekten de, bu, terimlerinde çelişkili olacağı gibi, pratikte kaçınılmaz olarak devlet iktidarının çökmesiyle (proletarya ve müttefiklerinin bundan yararlanmayı bilmeleri koşuluyla, devrimci bir durumda olabileceği gibi) sonuçlanacaktır. Devlet iktidarı, onu tarihî olarak elinde tutanlar tarafından zorunlu olarak «tekelleştirilmiş»tir, ama yalnızca toplumsal sınıf tarafından tekelleştirilebilir.

Gerçekten de, kapitalizm tarihinin her çağında, egemen sınıf fraksiyonları arasında derin bir siyasal eşitsizlik —bu eşitsizlik uzlaşmalar ve kararsız dengelerle dile gelse bile— hep vardır.

Egemen sınıfın devlet iktidarını sürdürmesi için, gerçekte yönetici, «öncü» bir rol oynaması gereken ve devlet aygıtını kendi yararına kullanan, hegemonyası sınıf egemenliğinin kendisinin koşulu olan bir fraksiyon

hep vardır. Bizi yeniden ana noktaya döndüren bu durum şundan kaynaklanır yalnızca: *Devlet iktidarının hiçbir tarihî özerkliği yoktur*, kaynağı kendinde değildir. Son tahlilde, maddî üretimden, üretim araçlarının mülk edinilmesinden, sömürüden kaynaklanır. İşte bunun içindir ki, emperyalizm çağında, *tekelci sermaye devlette egemendir* ve bu egemenliği güçlendirmek için devletin «iktisat siyaseti»nin araçlarını dönüştürür. Ama tekelci sermaye olarak, maddî zor ve güç egemen olur, *bütün burjuvazinin sınıf çıkarlarının temsilcisi olarak kendini zorla kabul ettirir.*

Bu da, proletarya diktatörlüğü ve proleter devrim için son derece önemli bir sonuç içerir: Sınıf olarak burjuvazi türdeş bir bütün değildir; burjuvazi —bugün her zamandan daha çok— sayısız çıkar çelişkileri içindedir. Bunlardan bazıları son derece derindir ve tekelci büyük burjuvazi ile, kapitalist orta burjuvazi ve ücretli memur ya da mülk sahibi aydın ya da üretici küçük burjuvaziyi karşı karşıya getirir. Burjuvazinin küçük ve orta burjuvaziyi büyük malî ve sınaî sermayenin hegemonyasını kabul etmeye zorlayarak bu çelişkileri aşmasını mümkün kılan şey tam da devlet iktidarının elinde olmasıdır. Sınıf olarak burjuvazi devlet iktidarını elinde tuttuğu sürece, burjuvaziyi kalıcı biçimde bölmek, büyük burjuvaziyi temelli olarak tecrit etmek ve proletarya ile küçük burjuvazinin devrimci birliğini sağlamak çok güç, hattâ imkânsızdır. Ne olursa olsun, bunun için, devletin yapısına dokunmaksızın, *hükümet değiştirmek* yetersizdir elbette: Tarihî deney, hükûmetin, istesin ya da istemesin, her zaman için sınıfsal güçler ilişkisine bağımlı olduğunu, içinde bulunduğu devlet aygıtının üstünde olmadığını, ama bu aygıta bağımlı olduğunu gösterir. «Devlet iktidarının aygıtı», Lenin'in kimi zaman dediği gibi, egemen sınıfın mücadele birliğinin *dışında* değildir, daha merkezileşmiş, daha otoriter olduğu ölçüde daha az dışındadır. Görünüşte devlet hiyerarşisinin «tepesi»ne yerleşmiş, gözler önündeki bir hükümet an-

cak bu aygıt ile güçlüdür; ona karşı güçsüzdür ve o olmazsa hayaletlerden başka birşeye «hükümet etmez». Emekçilerin temsilcilerinin hükümete girmeleri siyasal mücadelenin önemli bir anı olabilir, ama bu proletarya ve onunla birlikte bütün sömürülenlerin *iktidarı ellerinde tuttukları* anlamına gelmez. Kurtuluşu ve 36'yı, zaferlerini ve (nesnel dersler çıkarmak için) geçici yenilgiler adını vermek gereken şeyi yaşamış olan Fransızlar bunu hatırlarlar: Emekçilerin ve taleplerinin yararına hareket eden bir halk hükûmetinden devlet iktidarının devrimci biçimde elde tutulmasma geçişteki başarısızlıkları. Sınırlarımızdan biraz ötelere bakmayı kabul ettiğimizde, Halk Birliği'nin Şili'sinden SKH'nın (Silahlı Kuvvetler Hareketi) Portekiz'ine kadar çok daha yakın bir deney bize *bu* kritik *eşiğin varlığını* hatırlatmayı üstlenir; bu eşik ki ondan önce, kitlelerin mücadelesinin bütün zaferleri, kitleler ne kadar kalabalık ve kahraman olurlarsa olsun, her zaman geriye dönüşlüdür ve hattâ çok daha kötüsüdür. Rus devriminin dersi de bundan farklı değildi.

Proletaryadan yana dönebiliriz öyleyse. Eğer burjuvazinin sınıf yapısı, sermaye biriktirip, yoğunlaşıp, egemenliğini bütün topluma yaydığı ölçüde tarihî olarak dönüşüyorsa, proletarya da bu sürecin dışında değişmeden kalmaz. Manüfaktürün, ilk sanayi devrimlerinin ancak ilk çekirdeğini oluşturduğu proletarya eğilimsel ola rak toplumsal sınıf halini alır. Dahası, *proletarya diktatörlüğüne doğru olan bu tarihî eğilim proletaryanın bu tarihî dönüşümü olmaksızın gerçekleşemezdi.* Marx bunu, 1848-50 devrimlerinin pratik deneyi hem proletaryanm iktidarı sorununu hem de bu iktidarın kavramını formüle edebilecek bilimsel teoriyi ortaya çıkardığı zaman görmüştü: «Bizler, işçilere şunları diyoruz: Yalnızca varolan durumu değiştirmek için değil, ama kendi kendinizi de değiştirmeniz ve kendinizi siyaasl iktidar için yetenekli kılmak için, mücadelelerle, onbeş yirmi,

elli yıl geçirmemiz gerekecek.» (Komünistler Birliği Merkez Komitesi, Eylül 1850)

Proletarya diktatörlüğü sorununu koymak, proletaryanın *tarihî* (ve diyalektik) bir tanımını vermenin de tam zamanıdır.

Sınıfları, özellikle proletaryayı tarihî biçimde tanımlamak, bireylerin sınıflandırılması için bir çerçeve olarak —«iktisadi», «siyasal», «ideolojik» ölçütler ekleyerek bile— sosyolojik bir tanım yapmak ve bu tanımı birbirini izleyen «tarihî verilere» *uygulamak* değildir. Bu, bambaşka birşeydir: Sınıf olarak *eğilimsel oluşum süreçlerini*, devlet iktidarı için tarihî mücadeleyle olan ilişkisini incelemektir. «Her sınıf mücadelesi siyasal bir mücadeledir», diyordu, daha o zaman, Marx *Manifesto*'da: Bu, onun yalnızca kendisini siyaset dilinde anlattığı değil, ama antagonist sınıfların oluşumunun mücadelenin kendisinin, iktidarın elde tutulması sorununun her zaman zaten belirleyici kazanç olarak içinde yeraldığı mücadelenin sonucu olduğu anlamına gelir. Toplumun iki antagonist sınıfta «kutuplaşması» ve devlet iktidarı için tarihî mücadele, ayrı ayrı incelenemez.

Proletarya, türdeş, değişmez, adı ve kaderi alnına bir kez yazılmış olan bir grup değildir. Sermaye birikiminin öteki yüzünü oluşturan sürekli *proleterleşme* sürecinin tarihî sonucudur. Eşitsiz, çelişkili, bununla birlikte, son tahlilde geriye dönüşsüz süreç.

Bu tarihî sürecin, sürekliliği içinde, maddî temellerinin neler olduğunu hatırlatmak gerekir mi? Bu temeller üretim alamında, aile ve bireysel üretim aleyhine, ücretliliğin gelişmesidir. Sermayenin yoğunlaşmasının etkisiyle, emekçilerin de büyük işletmelerde yoğunlaşmasıdır: Ve öyleyse işgücünün «makineler sistemi»ne, bireyler için artık geriye döndürülmez olan sömürü ilişkilerinin cisimlendiği düzene bağımlılığıdır. Bu, *büyük kapitalist sanayinin «kollektif emekçisi»*nin oluşumudur; bu büyük kapitalist sanayi ise, herbiri emek gücünü em-

me aracı halini almış olan teknolojik devrimlerin ritmine uyarak aralıksız biçimde artan üretkenliği ile, sermayenin genişlemiş birikimini sağlar. Sonra, emek gücünün sömürülmesinin sınaî biçimlerinin toplumsal emeğin başka alanlarına, ya «üretken» alanlara —artık-değeri doğrudan arttırmak için (tarım - ulaşım)— ya da «üretken olmayan» alanlara —kapitalist üretimin kaçınılmaz «beklenmedik masraflar»ım asgariye indirmek için (ticaret, banka, özel ve kamu yönetimleri, ama aynı zamanda eğitim de, tıp da...) —doğru eğilimsel yayılmasıdır. Ve dolayısıyla bu, toplumsal ölçekte, emekçilerin bireysel tüketimini, verili tarihî ve ulusal koşullar içinde, emek - gücünün basit yeniden üretimine indirgemektir. Buna «kitlesel tüketim» de, yani *zoraki tüketim;* sermayenin yeniden - üretim gereklerinin, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli tüketim araçlarının yalnızca niceliğini değil, «niteliğini» de belirlediği tüketim dahildir. Son olarak, bu, periyodik işsizliğin, küçük üreticilerin yıkımının sermayeye sağladığı sömürgeciliğin ve yeni - sömürgeciliğin göreli nüfus fazlasının beslediği ve bakımını üstlendiği *yedek sanayi ordusu*nun kurulmasıdır.

Bütün bu ögeler, aynı mekanizmanın bağrına bağlı olsalar, aynı üretim ilişkisinin tarihî sonuçları olsalar bile, her yerde aynı şekilde ortaya çıkmazlar. İçinde bulunduğumuz emperyalist çağda bu ögelerin hafiflemiş, daha az belirleyici bir hal almış olduklarını görüyor musunuz? Tersine, emperyalist sermayenin «bunalım»larının ve «yeniden - yapılaşmaları»nın birer yeni derecesini oluşturan proleterleşme sürecinin müthiş ilerlemesini izlemiyor muyuz? Ve özellikle, emperyalist güçler grubu içindeki konumu, sömürgelerde kurallara uygun davranışları proleterleşmeyi uzun zaman boyunca *geciktirmeye* ve *engel olmaya,* yani sayıca kalabalık, iktisadî açıdan «yararsız» ama siyasal açıdan kapitalizm için vazgeçilmez bir küçük burjuvazinin sürdürülmesine imkân vermiş olan Fransa gibi bir ülkede, yüzyıllık dengelerin

bozulmasını, proleterleşmenin sert bir biçimde hızlanmasını izlemekte değil miyiz bugün?

Böyle olsa bile, bu süreç, otomatik olarak, özerk bir proleter *sınıfın* kurulmasına götürmez ya da kendi eğilimsel yasasına içkin çelişkilerin hareketinden geçerek götürür. İşte tam da bunun içindir ki, proletaryayı emekçiler yıldız takımının basit bir «çekirdeği» olarak, bu çelişkilerden korunmuş olarak tasarlamak imkânsızdır. Ücretli emeğin sömürüsü emekçiler arasındaki rekabete dayanır; bu rekabet olmaksızın ücretlilik yoktur ve kapitalist üretim tarzı içinde yedek sanayi ordusunun başlıca rolünü açıklar. Bu rekabet her çağda, sermayenin sınıf mücadelesine (yoğunlaşma, sanayi devrimleri, emekçilerin niteliksizleşmesi), ama emekçilerin sınıf mücadelesine de (hayat ve çalışma koşullarını savunmak için sermayeye karşı birleştiklerinde) bağlı olan yeni biçimlerde varolur. *Emperyalizm bu rekabeti arttırır.* Üretim alanında bile, yeni teknolojik devrimler ve tekelci yoğunlaşmanın sağladığı emeğin «bilimsel» örgütlenmesi, nitelikleri devrime uğratır ve son olarak da kol emeği ile kafa emeği bölünmesini derinleştirirler. Bununla aynı zamanda, memurlar, teknisyenler proleterleşmiştir, ama yeni «işçi aristokrasileri»nin oluştuğuna da tanık olunmakta. Bu ayrımlar, sermayenin, şimdi dünya işgücü pazarını ya «azgelişmiş» ülkelere sanayiler ihraç ederek, ya da tecrit edilmiş ve aşırı derecede sömürülmüş «göçmen» emekçilerden oluşan sanayi orduları ithal ederek sömürmesi biçiminde yeniden çizilmiş ve ağırlaştırılmıştır.

Proleteryadan söz etmek, aynı zamanda kapitalizm tarafından emekçiler arasında ve özellikle işçi sınıfında sürdürülen *bölünmeleri* hesaba katmaktır. Ama aynı zamanda da, bu bölünmelere karşı emekçilerin mücadelesini, siyasal ve hak talep eden mücadelesini gözönüne almaktır: Bu mücadele *daha şimdiden* hak talep eden bir mücadele olduğu için, kapitalizmin tarihi ölçeğinde be-

lirleyici *siyasal* bir olgudur. Çünkü iç bölünmelerin aşılması, sömürülen emekçilerin sermayeye karşı birliği, kısacası burjuva sınıfın antagonist bir *sınıfın* oluşması bu mücadelenin ilk hedefi ve başlıca sonucudur. İşçi sınıfının sendikal ve siyasal örgütlenmelerinin varlığı, korporatif bakış açısından sınıfsal bakış açısına geçmeleri, küçük tekkelerden kitle örgütüne, reformizmden devrimci konuma geçmeleri, bir proletaryanın varoluşuna sonradan gelip eklenen bir olgu değildir: Tersine, proletaryanın sınıf olarak oluşmasının bir anı (uğrağı) dır; bu, sömürü ve proleterleşme koşullarını doğrudan etkileyen, sermayenin hesaba katması gereken, ona karşı sermayenin sayıca çok olsalar «çoğunlukta» olsalar bile, *bireylere* karşı yeterli olanlardan çok daha güçlü yeni mücadele araçları bulmasını gerektiren bir olgudur.

Görülüyor öyleyse: Proletaryayı eksiksiz tarihî kavramına uygun biçimde tammlamak bizi dümdüz bizim için doğrudan doğruya önemli olan iki sonuca götürür.

İlk olarak, burjuvazinin devlet iktidarının genişlemesi, maddî araçlarının güçlenmesi ve müdahalelerin yayılmasının, ne basit iktisadî ve teknik gerekliliklerle ne de genel olarak siyasal güce bağlı bir alınyazısıyla hiçbir ilgisinin olmadığı, ama bunların proletaryanın sınıf olarak tarihî oluşumuna doğrudan bağlı olduğu sonucuna götürür. *Emperyalist çağın devleti* kapitalist ilişkide başlangıçtan beri bulunan sınıf antagonizmasının ürünü değildir yalnızca, *devrimler ve karşı devrimler çağının devleti*dir, karşı - devrimin koruyucu devleti olarak kendini doğrudan doğruya örgütler.

İkinci olarak, proletaryamn sınıf olarak oluşma süreci, az önce belirtilen temel nedenlerden ötürü *tamamlanmamış*, ona yol açan sermaye tarafından engellenmiş olan bir süreçtir. Bu süreç *proletarya devrimi olmaksızın* tamamlanamaz: Proletarya, proletarya diktatörlüğü ile *egemen sınıf olarak* kendisini oluşturmayı başardığı ölçüde kendisini *sınıf olarak* oluşturmayı de tamamlar.

Bundan, proletarya diktatörlüğünün kendisinin, bir anlamda yeni, çelişkili bir durum olduğunu seziyoruz: Proletaryanın kendi bölünmelerini aşmayı, sınıf olarak kendini oluşturmayı tamamlayabildiği ve sömürülmeye son verebildiği ölçüde bir sınıf olmasma da son vermeye başladığı bir durum. Bunlar, şu anda gözlemlediğimiz gibi, proletarya diktatörlüğüne ilişkin tezlerin neden aynı anda *proletaryaya ilişkin tezlere* çarptığını, proletarya diktaörlüğü kavrammın terk edilmesinin neden aynı anda proletarya kavramım «yoketme» sonucunu doğurduğunu anlamamızı mümkün kılacaktır. Çember kapanıyor: Emekçiler, eğer proletarya değillerse, devlet iktidarım sınıf olarak ellerinde tutmaya yönelmezler, devletin en sonunda onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmesinde çıkarları vardır yalnızca.. Çok güzel bir rüya, ama ancak bir rüya.

IV.
DEVLET AYGITININ YIKILMASI

«Devletin devrimci biçimlerinin devrimci kullanımı için» (Lenin, *Uzaktan Mektuplar* Ürün Yayınları s. 74 XXII, 351)

«Proletarya diktatörlüğü, eski toplumun geleneklerine ve güçlerine karşı aralıksız, kanlı ve kansız, şiddet başvuran, barışçı, askerî ve iktisadî, pedagojik ve idarî inatçı bir mücadeledir. Milyonlarca ve on milyonlarca insandaki alışkanlığın gücü en korkunç güçtür.» Lenin., XXXI, s. 39. «*Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı)*

Devlet sınıflar arasındaki bir güç ilişkisine dayanır, onu arttırır, yeniden üretir. Varlığının sürdürülmesi buna bağlıdır. Ama devet yalnızca ve katıksızca bir güç ilişkisi *değildir*. Ona, bunun için yaratılmış ve geliştirilmiş «özel bir organ» gerekir. Bu Marx'ın ve Lenin'in ikinci tezidir: *Bir devlet aygıtı olmaksızın* devlet iktidarı olamaz. Bir sınıfın elinde tuttuğu devlet iktidarı, devlet aygıtının gelişmesi ve eyleminde gerçekleşir.

Oportünist Sapma

Gördüğümüz gibi, burjuva hukuk ideolojisinin sürekli baskı altına aldığı ve bu ideolojinin terimlerine ulaşan devlet sorunundaki oportünist sapmanın Mark-

sizmin ve işçi hareketinin içinde kendini nasıl ortaya koyduğunu hemen birkaç kelimeyle açıklayabiliriz. Lenin oportünizmin özünün tam da devlet aygıtı sorunuyla ilgili olduğunu tekrarlamaya ve kanıtlamaya ara vermedi. Oportünizmin özü, iktidarın uygulanması sorunuyla, bu tek ve soyut sorunla değil, *varolan devlet aygıtının devrimci yoldan yıkılması sorunuyla* ilgilidir. «Proletarya diktatörlüğü» *kelimesine* yapılan basit bir göndermeyle de ilgili değildir: Çünkü Kautsky ve Plekhanov'dan Léon Blum'a kadar sosyal demokrasinin oportünizmi, «proletarya diktatörlüğü»nü pratik içeriğinden yani devlet aygıtının yıkılmasından boşaltarak, ona biçimsel olarak başvurmayı elden bırakmadı.

«*Proletarya partisinin görevine, işçi sınıfını devrime hazırlamaya karşı tavırlarında Marx ile Kautsky arasında bir uçurum vardır.*» diye yazıyor Lenin. Gerçekten de Kautsky sosyalist devrimi işlediğinden «*her yerdeki sorun devlet iktidarının ele geçirilmesidir yalnızca; yani yazar oportunistlere verilen bir taviz olan formülü kabul eder, çünkü bu formül devlet makinasını* yıkmadan *iktidarın ele geçirilmesini* kabul eder. *Marx'ın 1872'de Komünist Manifestosu Programında tam da* eskimiş *olduğunu söylediği şeyi Kautsky 1902'de* yeniden canlandırıyor.»[1]

Ve Lenin devam eder:

«Kautsky oportünizm için Marksizmi terk eder, çünkü oportünistler için hiçbir şekilde kabul edilemez olan, devlet aygıtının yıkılmasını gizler tam da ve böylece oportünistlere, siyasal iktidarın ele geçirilmesini çoğunluğun basit bir kazanımı olarak yorumlamalarına imkân

1) Yokluğunda, Marksist Devlet ve Proletarya Diktatörlüğü Teorisi'nin anlaşılmaz kaldığı, **Komünist Manifesto**'nun bu tarihsel **düzeltilmesine Cinq études du matérialisme historique**. Maspéro, Paris 1974, bölüm: 2'de bir açıklama getirmeyi önerdim.

veren bir kaçamak bırakır.» (XXV *Devlet ve İhtilal* Bilim ve Sosyalizm Yay s. 126.)

Bu eleştirinin tümüyle tarihî yanını yararsız olmasa bile —çünkü oportünizm, bugüne kadar, *Komünist Manifesto*'nun düzeltilmesini sansür etmeye ve «proletarya diktatörlüğü» kavramının Marx'ta, gerçekten de, *Manifesto*'da çok genel terimlerle belirtilen «demokrasinin elegeçirilmesi»nden «başka birşeyi» kapsamadığını açıklamaya aravermedi— bir kenara bırakalım. Teorik yam çok daha önemlidir. Lenin'in gösterdiği şey, oportünizmin emekçilerin siyasal iktidarının gerekliliğinin, devlet iktidarının elegeçirilmesinin bilinmemesi olmadığıdır. Tersine, oportünizm, tam da, devlet aygıtının sınıfsal doğasından söz etmeksizin, bu gerekliliği kabul etmek, bildirmektir. Yani proletarya için, burjuva devlet aygıtını sonra da *bütün* devlet aygıtını yıkmanın mutlak gerekliliğinden, bu gerekliliğin «anarşist» (ya da «solcu») bir tez olacağı bahanesiyle söz etmek*sizin* kabul etmek, bildirmektir. Başka deyişle, oportünizm, tamda burjuvazi ile proletaryanın benzer bir devlet aygıtı, kurumlarında ve işleyişinde muhtemel dönüşümler, düzenlemeler pahasına, *aynı* tarihî *tipten* bir devlet aygıtı aracılığıyla, ama *tarihî bir kopma* olmaksızın, bir devlet tipinden bir başka devlet tipine geçmeksizin, iktidarı uygulayabilecekleri yanılsamasının sürdürülmesidir. Marksist teori bundan *fazlasını* söylemez, kâhinlik etmez, bu tarihî kopmanın her somut durumda nasıl gerçekleşebileceğini, emperyalizm ve proletarya diktatörlüğü arasındaki çelişkinin gelişmesiyle birlikte durumların nasıl *dönüşeceklerini* önceden söylemez. Ama şundan *azını* da söylemez: Bu kopmayı gerçekleştirmemek imkânsızdır. İşte benim o anda bildirdiğim tezin kesin içeriği de budur: Emekçilerin temsilcileri hükümete girmiş olsalar bile, gerisinde kalındığında, burjuvazinin devlet iktidarını gerçekten elinde tutmaya devam ettiği, ister «sosyalist» bir hükümeti kendi amaç-

ları için kullanım, ister bu hükümeti devirsin ve kitlelerin hareketini ezsin, maddî bir eşik vardır.

Böylece oportünizm, devlet aygıtının, bir sınıfın kararlarına, niyetlerine boyun eğebilen bir araç olduğuna inanmak ve inandırmaktır. Hükümetin, devlet aygıtının efendisi olduğuna inanmaktır. Ve bu inanca uygun olarak hareket etmektir.

İdealist çılgınlığın tam ortasındayız artık. Bir toplumsal sınıf hiçbir şeye «karar» vermez, milyonlarca kafası bile olsa bir birey değildir. Sınfsal bir devlet iktidarını vareden şey, bir karar ya da öznel bir irade değildir: Örgütlenmedir, devlet aygıtının nesnel pratikleridir; devlet aygıtının yapısında maddeleşmiş olan, insanların iradesinden bağımsız *toplumsal ilişkilerdir*. Ve Marksist Devlet Teorisi'nin söylediği tam da bu olduğu için, oportünizm Marksist Teori'nin, tam da —en önemli olan— bu yanını sansür etmek zorundadır.

Bunun yalnızca teorik sonuçları yok elbette ki. Oportünizm, idealist «iktidarın ele geçirilmesi» anlayışına uygun olarak *hareket eder*. Komünistler, devrimci öncünün burjuva devlet aygıtını kullanabileceği yanılsamasından kurtulamadığı ya da bir yenisini kurmanın yollarını bulamadığı tarihî deneyler üzerine düşünmelidir. Çünkü bu yanılsamanın ya da beceriksizliğin bedelini hem de uzun zaman boyunca pahalıya ödeyenler kitlelerdir.

Hepsi bu değil. Çünkü, az önce de söylediğim gibi, emekçilerin iktidarı, iktidarın emekçiler tarafından gerçekten uygulanması sorunu, iktidarın «ele geçirilmesi»yle ilk ve son olarak çözülmemiştir. Ve bu sorun bütün proletarya diktatörlüğü boyunca kendini yeniden ürettiği için, oportünizm de bu dönem boyunca yeni biçimler altında yeniden doğabilir, kendini yeniden üretebilir. Bir devrimin, burjuva devlet aygıtından *başka bir* devlet aygıtını, kendi varlığını sürdürmeye ve güçlendirmeye değil, ama kendi biçimi nedeniyle kendini çökertme-

ye eğilimi olan bir aygıtı kurmaktaki beceriksizliğin neye yol açtığı üzerinde uzun uzun durmak gerekir mi? Marksist teoride harfi harfine yeralan bu gerekliliğin yalnızca tasarlanmasındaki beceriksizliğin neye yol açtığı üzerinde uzun uzun durmak gerekir mi? Bu beceriksizlik, proletarya diktatörlüğünün biçimsizleşmesine, soysuzlaşmasma ve gerilemesine yol açabilir ancak. Proletarya diktatörlüğünün kendi tersine dönüşmesine ve sorunun varlığını yadsımakta ayak direndiğinde bu terimin uyandırabileceği itirazlara karşın, bir burjuva devlet aygıtının proletarya *üstündeki* diktatörlüğü adını vermeme izin verilecek olan şeye ulaşır.

Bu nokta üzerine kısa bir uyarı ekleyeceğim yalnızca. Şu soru sorulabilir: Genel nedenler dışında —emperyalizm tarafından ağırlaştırılmış ve sömürülmüş olan işçi sınıfının eğilimsel bölünmesi, tarihî proleterleşme sürecinin eşitsizliği— işçi sınıfının mücadele örgütlerindeki oportünizme olan eğilim de, kapitalizm altındaki siyasal mücadele koşullarından ve bu mücadelenin devrimci partiye verdiği biçimden kaynaklanan bir *iç* neden değil miydi? «Almanya'nın devrimci sosyal demokrasisini devrimci proletaryanın yenmek için ihtiyaç duyduğu partiye *en çok* benzeten» (XXX, 28) nedenleri tahlil etmeyi denediğinde, Lenin de, tam bu varsayımı açımlar. Ona en çok benzeyendi, ama pratikte o parti değildi: Bunu saptamak zorunluydu. İşçi sınıfının siyasal partisi, eğer tanırsa yönetmeyi başarabileceği, ama kendiliğinden kurtulamayacağı bir çelişkinin hareketi içinde tutsaktır. Bu parti, bir yandan proletaryanın siyasal özerkliğe girişini (biricik giriş yolunu) temsil eder. Egemen burjuva ideolojisinin etkisinden kurtularak, şu ya da bu burjuva siyasetinin «su yolunda çatlayan köpek»inden başka birşey olmamak yerine, kendi toplumsal temelinden, kendi sınıfsal ideolojik konumlarından kalkarak proletaryanın, kendi sınıf mücadelesini kendi kendisinin yürüteceği biçimi temsil eder. Onun aracılığıy-

la, «emekçilerin kurtuluşu emekçilerin kendilerinin eseri olacaktır.» (Marx) Ama aynı zamanda, proletaryanın sınıf mücadeleleri varolan toplumsal ilişkiler dışında gerçekleşmediği için —ve bu mücadeleye, toplumsal pratiğin aşağıdan yukarıya kadar, siyasal boyutların bütününü vermek için— işçi sınıfının partisinin burjuva devlet «makinesi»nin işleyişinin içinde yer alması gerekir: Daha kesin olarak söylenirse, devletin *siyasal* ideolojik aygıtının (ki «parlemantarizm», «partiler sistemi» bundan kaynaklanır) işleyişi içinde bir dişli gibi ya da işleyişini durduran kum tanesi gibi yer alabilir. Eğilimsel olarak, işçi sınıfının partisi emperyalizmin ve kapitalizmin tarihi ölçeğinde, proletaryanın sınıf olarak oluşması tarihî süreci ölçeğinde, burjuva siyasetinin, devletin ideolojik aygıtının basit bir ögesi *değildir*. Ama ters eğilimin varlığının, partinin bağlı kaldığı sürekli tehlikenin, sürekli olarak yeniden başlanan bir iç mücadele olmaksızın kurtulamayacağı tehlikenin, savaştığı devlet aygıtının tutsağı olma tehlikesinin varlığının görülmesi de zorunludur.

Artık oportünist sapmanın belirleyici yanının neden tam da bu nokta, *hem* mücadelesinin tarihî hedefini *hem de* mücadelesinin gündelik pratiğini bağlayan bu nokta olduğu anlaşılabilir. Bu nokta devrimci partinin can alıcı yerine dokunuyor. Bu, sosyal - demokrat siyasetin ve komünist siyasetin yolunun birbirinden ayrılarak çıktığı noktadır.

Sınıf Egemenliğinin Örgütlenmesi

Devlet aygıtı nedir öyleyse? Özsel olarak, varolmadığında hiçbir devlet iktidarının da varolmadığı özel bir «işbölümü»nün ürünü olan maddî örgütlenmedir: Hem egemen sınıfın örgütlenmesi hem de bir sınıfın egemenliği altında bütün toplumun örgütlenmesi. Daha ayrıntılı bir tahlile girmeden önce, devlet aygıtının tarihî et-

kililiğinin, ama devletin doğasına ilişkin yanılsamaların birçoğunun da kaynaklandığı bu ikili örgütlenme işlevini iyi anlamak gerekir.

Devlet aygıtının egemen sınıfın örgütlenmesi olduğunu söylemek, devlet aygıtı olmaksızın —hukuka saygıyı zorla kabul ettiren silahlı kuvvet, yönetim, adlî aygıt ve devletin bütün ideolojik aygıtları— egemen sınıfın (bugün burjuvazi) kendi sınıfsal çıkarlarını birleştirmeyi, iç çelişkilerini ezmeyi ya da uzlaştırmayı ve toplumun öteki sınıflarına karşı birleşik bir siyaseti sürdürmeyi hiçbir zaman başaramayacağını söylemektir. Siyasal kurumlar sistemi içinde devlet iktidarının *merkezileşmesi* biçimini alan bu birleşme, egemen sınıfın farklı fraksiyonları arasındaki barışçıl bir tartışmanın, özgür bir anlaşmanın sonucu değildir elbette. Ya da, böylesi tartışmalar olmuşsa bile, örneğin değişik partilerin temsilcileri bir anayasa hazırladıklarında, anlaşmayla sonuçlanan bu tartışmalar zaten kazanılmış olan bir maddi güçler ilişkisini onaylamaktan başka birşey yapmazlar.

Ama olayın ikinci yanını da görmek gerekir: Sömürünün yeniden üretilmesinin ihtiyaçlarına uygun olarak, toplumun bütününün devlet aygıtı içinde örgütlenmesi. Eğer devlet aygıtı —dönüp dolaşıp aynı yere gelerek— egemen sınıfın bir örgütlenmesinden başka birşey değilse, iktidarın egemen sınıf tarafından elde tutulmasına ilişkin önemli engeller doğardı; çünkü bu egemen sınıfı kaçınılmaz olarak, kitle halinde toplumun karşısında tecrit edilmesine götürürdü. Az önce *hukuk* konusunda gördüğümüz durum, daha şimdiden, olayların nasıl geçtiğini anlamamızı sağlar. Çünkü hukuk henüz hâlâ hukukî aygıt (yasa, mahkemeler, yasa adamları, hukuk bilimi...) aracılığıyla, kapitalist toplumda devlet aygıtının başlıca yamdır. Ama devletin tarihi, bu noktayı ayrıntılı biçimde örneklendirmeye imkân verecektir. Feodal toplumda, devletin ortaya çıkması, hem

egemen sınıfı görece kendi üzerine kapalı bir «kast» haline getiren, egemen sınıfa özgü örgütlenme biçimlerini (feodal akrabalık ilişkileri ve vasallık bağları gibi) *ve hem de* en mütevazi hamala kadar ezilen sınıfların tümünü, herkes için zorlayıcı ve tek bir düzen içinde, egemen sınıfla *birlikte* örgütleyerek bu tecrit edilmişliği ödünleyen ya da düzelten çok daha genel örgütlenme biçimlerini kapsar. Bu, feodal devlet aygıtının işleyişinde Kilise'ye belirleyici bir rol veren dinî düzendir.

Burjuva çağda devlet aygıtını bu bakımdan ne karakterize eder? Marx'ın formülüne göre, geçmişin egemen sınıfları tarafından miras bırakılmış devlet aygıtının sürekli «yetkinleştirilmesi»nin hangi anlama geldiğini anlamaya ne mümkün kılar? Bu, tam da, devlet aygıtının müthiş yayılmasından, organlarının ve toplumsal hayata müdahale yeteneklerinin çoğalmasından, uzmanlaşmış memurların sayısının artmasından başka, sözünü ettiğim iki işlevin, egemen sınıfın örgütlenmesinin ve toplumun bütününün örgütlenmesinin bütünleşme ya da kaynaşmasının önceki biçimlerden çok daha iyi ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesidir. Burjuvazinin, metaların üretim ve dolaşımındaki doğrudan, ve elbette iç rolü nedeniyle artık hiçbir şekilde kapalı örgütlemeye ihtiyacı yoktur. Tam tersine, tarihî evrim boyunca bireylerin girebilecekleri ve çıkabilecekleri, bireylerin dolaşımına açık bir sınıf olarak örgütlenmesi gerekir. Elbette ki, burjuva sınıfa özgü örgütlenme biçimleri, «korporatif» biçimler vardır her zaman, örneğin patron örgütlenmeleri (CNPF gibi), kadroların sendikaları, burjuva siyasal partiler. Ama bu sonuncu tip örgütlenme bile, burjuva fraksiyonları kendi aralarında korporatif bir biçimde yeniden toplama aracı olmaktan çok, küçük burjuva ve emekçi kitlelerin tümünü burjuvazinin ideolojisi ve siyasal hegemonyasına kul etmek için bir araç olarak işler. Ve burjuva siyasal partilerin kendileri de, belediye kurumları, parlamenter kurumlar, vb. ile burjuvazinin siyasal aygıtının işleyişinin yalnızca bir yanıdırlar.

Şunu daha şimdiden saptayalım ki, devlet aygıtının aynı anda gerçekleşen, kapitalizmin yetkinleştirdiği bu ikili işlevi, sınıf mücadelesinin neden yalnızca devlet aygıtı ve sömürülen sınıflar *arasında* olmadığı, ama bir ölçüde de, devlet aygıtının kendisinin *içinde* olduğunu anlamayı da sağlar. Devlet aygıtı, ürünü olduğu sınıf mücadelesi içine hapsolunmuştur.

Bu şematik uyarılar özellikle, Lenin'in aralıksız biçimde, ısrarla üstünde durduğu çok önemli bir olguyu anlamamızı mümkün kılar: Belirli bir maddî üretim tarzına dayanan her büyük tarihî çağın eğilimsel olarak *bir devlet tipini*, yani belirlenmiş olan *genel* bir devlet biçimini kapsadığı olgusu. Bir egemen sınıf herhangi bir tip devlet aygıtını kullanamaz; içinde hapsolduğu sınıf mücadelesinin yeni biçimlerinden kaynaklanan, tarihî olarak zorlayıcı biçimlerde kendisini örgütlemek zorundadır. Kiliseye ilişkin —feodal— örgütlenme, burjuvazinin sınıf egemenliğini örgütlemek için tümüyle etkisizdir. Proletarya diktatörlüğü söz konusu olduğunda da durum aynıdır elbette. Eğer yürüttüğü sınıf mücadelesi burjuvazininkinden bambaşka bir sınıf mücadelesi ise ve eğer bunun için *bir* devlet aygıtı gerekiyorsa da, sürekli orduyu, profesyonel mahkemeleri, parlamanterizmi, pratikte halkın tüm denetiminden kaçan bürokratik yönetimi, uzmanlaşmış gizli polisi, bölücü ve üretimden kopuk okulu, vb. istenildiği gibi bükülebilen bir araç olarak kullanmaz yalnızca. Bunu bir imgeyle vermek gerekirse; devlet iktidarı burjuvazinin sınıf çıkarının hizmetindeki bir araç olsa da içinde maddeleştiği devlet aygıtı, o, basit bir araç değildir: Egemen sınıfın hiç olmazsa genel tarihî biçimlerinde içine hapsolduğu belirli bir biçimde bağımlı olduğu bir «makina»dır. Ve bu «makina» egemen sınıfın siyasal eylem imkânlarını belirler, tıpkı kapitalist rekâbetin zorlayıcı gücünün, kâr, birikim ihtiyacının onun iktisadî eylem imkânlarını belirlediği gibi. Ne birinden ne de ötekinden

kurtulmak sözkonusu değildir: Kapitalistlerin «iradesi»nin de halkın «iradesi»nin de burada hiçbir işi yok.

Bunu anlatmak için, yaşanan güncellikten, sınırlı ama anlamlı bir örnek alalım. Günümüzde, bir yandan Federal Almanya'da bir yandan da Fransa'da *devlet memurlarının* hakları ve ödevlerine ilişkin siyasal bir sorun var. Alman hükümeti ve yönetimi Nazizmin ve Prusya İmparatorluğu'nun geleneğine geri dönerek devlet hizmetini işbaşında bulunan hükümete ve bu hükümetin siyasetine özdeşleyerek, «aşırılar», «Anayasa düşmanları» diye adlandırılan muhalifleri kamu hizmetinden atmakta. Bununla, aynı zamanda, bir Poniatowski'nin bu çekici örneği taklit etmekteki kararsızlıklarma karşın demokratik mücadelenin sürmesi, «devlet hizmeti»yle, egemen büyük burjuvazinin siyasetini yürütmekle yükümlü herhangi bir hükümetin hizmeti arasındaki ayrımı Fransa'ya hâlâ zorla kabul ettiriyor. Bu, küçümsenmeyecek önemli bir farktır, çünkü Ren nehrinin bir kıyısındaki bireylere öteki kıyıdakilere verilmeyen haklar ve güvenceler sağlar. Ama bu, sözkonusu bireylerin, memur olmayan yurttaşlar olarak yürütücüsü oldukları sınıf siyaseti üzerine dilediklerini düşünebilecekleri demektir yalnızca, yoksa bu siyasete muhalefet edebilirler demek değildir; çünkü, Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da, *Berufsverbot* darbesinin değil ama, «mesleki hata» darbesinin altına düşerler ve sonuç ikisinde de aynıdır. Hepsi bu değil: Şu ya da bu hükümetin hizmetinden ayrı olan bu «devlet hizmeti» de, tarihi açıdan, nedir gerçekte? Siyaset dışı, sınıf siyasetinin üstünde ya da altında bulunan bir hizmet mi? Hiçbir şekilde değil: *Siyaseti, varolan düzenin, yani burjuva hukuk ve mülkiyet ilişkilerinin sürdürülmesi ile uyuşan herhangi bir hükümetin hizmetidir.* İçlerinden herbirinin kafasındaki fikirler ne olursa olsun, burjuva devlet memurlarının bütünü, kendini hükümet değişikliklerinden görece bağımsız tutarak, tam da devlet aygıtının hükümet karşısındaki önceliğini sağlar. İktidarın sınıf olarak burjuva-

zi tarafından elde tutulması, bir seçimin, bir sansür önergesinin raslantılarına, bir cumhurbaşkanının kaprisine ya da değerlendirme yanlışlarına açık olacağına, binlerce devlet memurunun «ödev anlayışı» ve «meslek ahlâkı»nın oluşturduğu sağlam kaideye (ve doğal olarak, daha basit biçimde, devlete karşı mutlak malî bağımlılıklarına da) dayanabilir.

Ama bir an daha aynı alanda duralım. Bir sosyalist parti yöneticisi yüksek dereceli sosyalist devlet memurlarını işlevlerini sürdürürken edindikleri bilgileri «partizan amaçlara» yöneltmekle, yani yönetimin sırrını açıklamakla suçlayan polis başkanın kışkırtmalarına karşı; ulusal yönetim okulundaki sıralandırmanın öğrencilerin siyasal kanılarına göre değiştirildiğini açıklayarak cevap verebileceğini samyor. Böylece başlayan polemik ilgi çekicidir: Çünkü bu «sol» eleştirinin ardında, siyasetten bağımsız olan kamu hizmeti ideolojisi ve daha önce gördüğümüz smıf antagonizmaları bulunur. Bu ideoloji, şu biçimiyle yeniden ortaya çıkar: Apolitik devlet memurları gerçekte varolmadıkları için farklı siyasal eğilimler, ülusta oldukları gibi, yönetimde de adaletli biçimde temsil edilmelidirler! Ama bu ideoloji tam da yüksek devlet memurlarımn vaaz ettikleri ve Yönetim Okulunda kafalarına sokulmuş ideoloji olduğu için, doğru ya da yanlış olduğuna ilişkin yapılan suçlama, beceriksizce bir girişimdir: Sosyalist öğrenciler arasında da, genel bir yuhalanma doğurur! Devamı daha da ilginçtir: *L'Humanité* (31 Mart 1976) tartışmayı gerçek alanına yerleştirmek istiyor; «bir gerçeği belirtiyor: Öğrencilerin toplumsal kökeni ulusa benzemez! İşçi sınıfından gelen öğrenci payı (nerdeyse sıfır) zenginlikleri üretenlerin en büyük bölümünün devlet işlerinin yönetiminden ne kadar uzak bırakıldığını karikatür biçiminde gösterir.» İki gün sonra, sosyalist bir hukuk profesörü *Le Monde*'da (2 Haziran 1976) aynı kanıtlamayı geliştirir: «ENA'nın (Ulusal Yönetim Okulu) yaratıcıları

onu yüksek kamu görevine yapılan istihdamı demokratikleştirme aracı durumuna getirmek istediklerini ileri sürüyorlardı. Sonuç tam bir başarısızlıktır. ENA, öğrencilerini Fransız toplumunun çok ince bir kesiminden, kültürel ve ekonomik planda en ayrıcalıklı kesimden alır; daha sonraları, devlette ve devlet dışında ekonomik ve siyasal iktidar gerçeği onların ellerine verildiği için Okul, egemen sınıf adını vermek gereken şey tarafından iktidarın korunması araçlarından biri olarak ortaya çıkar. Burada bir kanı değil, ama hesaplanamayacak bir olgu sözkonusudur. Bundan böyle ENA'dan çıkan yüksek devlet memurlarının kimler olduğu daha iyi görülür ve sahip oldukları iktidarı nasıl kullanacakları da tahmin edilir. (...) Bu sistem devlete yüksek nitelikli memurlar sağladı (...) ama bu kadar dar bir istihdam alanı zorunlu biçimde, yüksek yönetimle büyük yurttaşlar kitlesi arasında derin bir kopukluk doğurur.»

Bu metinleri, örnek oldukları için, uzun uzun alıntı yaptım: Farklı kanıda devlet memurlarının yaptığı karşı ağırlık sayesinde siyasal iktidardan bağımsız bir yönetim ütopyasından sonra, en sonunda «ulusa benzer» kılınmış, *istihdam alanının demokratikleştirilmesiyle halkın hizmetindeki bir yönetim ütopyasının* ortaya çıktığı görülür. Ve dolayısıyla, burada söylemeye cesaret edeceğim, yönetim ve devlet aygıtı üzerine devrimci tavır yokluğu görülebilir: Devlet memuru olan emekçi çocukları ya da eski emekçiler, tanım gereği *artık emekçi olmayacaklardır*. Kendileriyle birlikte taşıyacakları «sınıf kökeni», devlet aygıtının temel karakteristiğinde kesinlikle hiçbir şey değiştirmeyecektir. Yönetim, kamu işlerinin yönetimi, insanların yönetilmesi, ve maddi üretim arasındaki «işbölümü»; *üretken emekle devlet aygıtının birbirinden ayrılmışlığı*, 19. yy dan beri devlet memurlarının sayısının artığı ve bundan böyle «ayrıcalıklı» bir katman oluşturmalarına son verildiği, —çoğunluğunda, hiçbir zaman «ayrıcalık» olmadığını

varsayalım— ve bugün devletin az çok ücret verdiği bir memurlar kitlesini temsil ettiği belirtildiğinde, bundan devlet aygıtının *olduğu gibi* devrimden yana devrilebileceğini ileri sürmek için kanıt çıkarıldığında, sayıca bu artışın *devlete ilişkin «işbölümünün» müthiş bir gelişmesini* temsil ettiği «unutulmakta» yalnızca. Bu işbölümü kurumlardan, pratiklerden ve ideolojik «alışkanlıklar»dan (Lenin'in söylediği gibi) oluşan maddi bir toplumsal ilişkidir: *Emekçilerin* toplumsal ve siyasal devrimini olgularda gerçekleştirmek için, aralıksız ve uzun bir sınıf mücadelesiyle bu işbölümünü «parçalamak», yani güç, gerekir. Proleter devrimin sorunu yönetiçiler ve hükümet eden yöneticilerin emekçiler ya da eski emekçiler arasından *istihdam edilmesi* değildir; sorun, emekçilerin eğilimsel olarak kendi kendilerini «yönetmeleri» ve «hükümet emeleri»dir.

Lenin bunun sonucunu elde emek için, şu soruyu sorar: «İktidarı ele geçirmek ve elde tutmak için proleter devrimin ihtiyaç duyduğu devlet tipi nedir? Parlamenter cumhuriyetin, tarihteki en tamamlanmış en yüksek siyasal biçimini temsil eden *burjuva devlet tipi*, bu tip *içinde* düşünülebilecek 'reformlar'ın yayıldıkları alan ne olursa olsun, değildir. Ama bu, siyasal biçimleri Paris Komünü'nün ya da Sovyetlerin siyasal biçimleri ya da ortaya çıkacak *başka* siyasal *biçimler* olacak *yeni tip bir devlet tipidir*.» (XXVIII, 246, 255, 261-66, 332, v.b.) Lenin bunu söylemeye ara vermedi (özellikle, Stalin'de oynadığı rolü gördüğümüz, ünlü Sovyet Anayasası sorununa ve burjuvazinin oy verme hakkından yoksun bırakılmasına ilişkin olarak): Sovyet devriminin *özel kurumlarının* kendileri bir devlet «modeli» değildirler; bunlar, bu yeni devlet tipini doğuracak proleter devrimlerin genel eğiliminin bir sonucudur ancak. Önemleri —Sovyetlerin önemi— bu eğilimin gerçekliğini *kanıtlamış olmalarından* ileri gelir. Ama o zamandan bu yana olan bütün devrimler, güçlü bir rakip tarafından yenilmiş

olsalar, «genel provalar»dan başka bir şey olmasalarda, bu eğilimi kendi tarzlarında tekrarladılar: İtalya'nın «Fabrika Konseyleri»nden Şilili işçilerin «Kordon»larına ve Çin'in «Halk Komünleri»ne kadar.

«Yıkmak» Gereken Şey

Proletarya diktatörlüğü, burjuva devlet aygıtının yıkılması, yeni tip bir devlet aygıtının kurulmasıdır; ama burjuva devlet aygıtının *bütün* yanları aynı biçimde, aynı yöntemlerle, aynı ritimde yıkılamaz.

Lenin'in (Marx'tan sonra) devlet aygıtının çekirdeğinin devletin *baskı aygıtı* tarafından oluşturduğu olgusu üzerinde özellikle ısrar ettiği bilinir; aynı şekilde, buna bağlı olarak, her sosyalist devrim için bütün önceliklerin önceliğinin «en başta gelen öncelik» kapitalizmin ağır bir bunalımı temelinde, emekçi kitlelerin iktidarı ele geçirmek için mücadeleye girdikleri gerçekten devrimci her durumun bu bakımdan sunduğu nesnel imkânları kullanarak bu baskı aygıtına saldırmak olduğu üzerinde de özellikle ısrar ettiği bilinir. Devrimin birinci koşulu ve sonucu olarak Lenin, devletin baskı aygıtı üzerinde ve dolayısıyla doğrudan doğruya, vakit geçirmeksizin yıkılması üzerinde neden ısrar eder? İki —aslında tek— nedenden ötürü.

İlk olarak, açık, keskin sınıf mücadelesi konjonktürlerinde burjuvazinin (mutlak) devlet ve sınıf iktidarının dayandığı elverişli güç ilişkisini maddeleştiren ve güvence altına alan şey, herşeyden önce baskı aygıtıdır. Sınırlı bir alanda bile olsa —örneğin grevler, gösteriler— sınıf mücadelelerinin açık ve keskin bir durum aldığı *her seferinde* bu böyledir. Güç, egemen sınıfta, yasaların üstünde kalsın diye yasalarda kalmalıdır.

İkinci olarak, ister «demokratik» cumhuriyetçi ya da «otoriter» diktatörlük, monarşist, günümüzde ise is-

terse faşist olsun, burjuva devletin, biçimlendiği bütün özel siyaset rejimlerde bütün özel biçimlerinde baskı aygıtı eğilimsel olarak aynıdır. Bu tarihî evrimi olmayan, «değişmez» bir yan değildir elbette: Ama, *verili bir çağda*, siyasal rejimin farklarının ötesinde, devlet aygıtının kendisini yeniden üreten ve gelişen bir yanıdır. Bunlar faşist hükümet darbelerine katılan demokratik cumhuriyetlerin ordularıdır. Ve Poniatowski'nin polisiyle, Helmut Schmidt'in ya da Frankoculuğun polisinin başka örgütlenme ilkeleri yoktur: Bu ilkeleri, aynı koşullarda uygulayabilmek ya da uygulamamak, aynı eylem özgürlüğüne sahip olmak onlara bağlı değildir.

Baskı aygıtının burjuva devlet aygıtının çekirdeğini oluşturduğunu söylemek şu anlama gelir: Burjuva «siyaset bilimi»nin bu terimlere verdiği anlamda, açıkça «diktatörlük» rejimleri ile «demokratik» rejimler arasında, siyasal ve ideolojik egemenlik biçimlerine, açık baskının ve ideolojik hegemonyanın göreli «ağırlığı»na, son olarak da, proleter sınıf mücadelesine siyasal mücadele olarak «özgürce» gelişmesi için verilen imkânlara ilişkin dev farklar vardır. Ama egemen sınıfın «son çare»si[2] olan, devletin baskı aygıtlarının örgütlenme biçimine ilişkin, ancak çok küçük farklar vardır.

Lenin'in söylediği gibi: «Burjuva parlamenter cumhuriyetten monarşiye *geri dönüş*, tarihin gösterdiği gibi

2) Egemen sınıfın bu «son çare»si ne anlama gelir? Hem en aşırı durumda, burjuva sınıf devleti için öldürücü bir tehdit durumunda başvurulan araç hem de kullanılışı ancak uygun bir siyasal sınıf mücadelesi ile hazırlandığında en son olarak müdahale eden araç anlamına gelir. Burada Dominique Lecourt'un Halk Birliği (Şili) üstüne önemli bir film olan La Spirale'e ilişkin yorumundaki sözlerini anmak isterim: «Şili burjuvazisi ...(1970'te ağır olarak eksikliğini duyduğu kitle tabanını oluşturmayı başardı)... bir anlık tereddütten sonra, hasımları tarafından kazanılan konumları çökertmek için «kitle çizgisi»ni yaratıp uyguladı...» (Le Monde, 13 Mayıs 1976)

çok kolaydır, çünkü bütün baskı aygıtı, polis, ordu, bürokrasi olduğu gibi durur Komün ve Sovyetler (...) bu aygıtı *parçalar* ve ortadan kaldırırlar.» (XXIV, 61) İspanya ve Portekiz'den geçerek Yunanistan'dan Şili'ye kadar gözlerimizin önünde tarih, totaliter ve faşist rejimlerden «normal» burjuva parlamenter cumhuriyetlere *geri dönüşün çok zor olduğunu* da gösterir. *Emperyalizm çağında*, sınıf mücadelesi ve burjuvazinin iktidarı üzerine çöken tehdit o kadar ağırdır, dünyanın ekonomik ve siyasal paylaşımı için yapılan mücadelede çelişkiler o kadar keskinleşmiştir ki bütün kapitalist ülkelerde askerileşmenin ve daha genel olarak da devlet aygıtının baskıcı yanının yeni bir gelişmesine tamk olunmakta. Bundan, Lenin'in gene, gerçekten önsezili bir biçimde, ısrarla söylediği şeye ulaşılır: «Demokrasi ne kadar gelişmişse, burjuvazi için tehlikeli ve derin bir ayrılık durumunda, kıyım ya da iç savaşa da o kadar yakındır.» *(XXVIII, 254)* Ve bu, bir ülkenin demokratik geleneklerinin «güçlü» ya da «güçsüz» olmasına bağlı değildir: Çünkü demokratik gelenekler halk sınıflarında, özellikle proletaryada, her zaman güçlü ve egemen sınıfta ise, her zaman güçsüzdür. Ama bu, tam da, burjuva demokrasisine gerçekliğini (ve pahasını) veren şeye; burjuva demokrasisinin siyasal sınıf mücadelesinin «özgür» gelişmesine, kapitalist sömürünün ortadan kaldırılması için bir propaganda ve kitle eylemini —ideolojik bağımsızlıklarını koruduklarında— *sürdürebilecek* olan proletaryanın siyasal örgütlerinin «üstü açık biçimde» oluşmasına imkân vermesine bağlıdır. Proletarya açısından demokratik cumhuriyeti çok avantajlı kılan onun yerleştirilmesi ya da korunmasını proletaryanın sürekli hedefi haline getiren şey, oportünizmin sandığı gibi, proleter devrimin devlet aygıtına olduğu gibi kullanılabilecek bir biçim vermesi değildir. Yalnızca, —ve önemlidir, tarihî olarak belirleyici de olabilir— siyasal demokrasi için mücadelenin, gerici bir burjuva sınıfa karşı bir

sınıf mücadelesi halini aldığında, proletaryanın örgütlenmesini, kendi kendisini eğitmesini ve kendisiyle birlikte kitleleri bu hedeften de öteye sürüklemesini mümkün kılmasıdır.

Devlet aygıtının çekirdeğinin baskı aygıtı olması, ne devletin buna indirgenebileceği, ne de bu aygıtın tek başına işleyebileceği anlamına gelmez öyleyse. Burjuvazinin Marksizme karşı bir korkuluk gibi kullandığı bayağı ve mekanik bir benzetme olan «çekiçle vura vura parçalamak» benzetmesine uygun olarak devlet aygıtının *bütün* yanlarının aynı biçimde «yıkılabilecekleri» anlamına da gelmez kesinlikle. Bu tarihî yıkma eylemi, emekçilerin gerçek kurtuluşuyla uyuşmayan burjuva devlet aygıtından en sonunda taş üzerinde taş bırakmayacak, uzlaşmasız bir mücadeledir gerçekten. Ama bütün devlet aygıtının yıkılması ve yerine toplumun maddî ve kültürel hayatının yeni siyasal örgütlenme biçimlerinin konulması, *hemen (zaman geçirmeden) tamamlanamaz, hemen (zaman geçirmeden) başlayabilir ancak.* Bir kararname ya da bir zorlamayla değil, ama kapitalist toplumun proletarya diktatörlüğünün hizmetine koştuğu bütün siyasal çelişkilerini kullanarak gerçekleşebilir yalnızca.

Sosyal demokrat «sol»un bir kesiminin mekanik anlayışlarına karşı Lenin 1916'dan başlayarak bunu belirtiyordu:

«Genel olarak kapitalizm ve özel emperyalizm demokrasiyi bir hayal haline getirirler, aynı zamanda kapitalizm kitlelerde demokratik istekler doğurur, demokrasiyi yadsıyan emperyalizm ile demokrasiyi isteyen kitleler arasındaki antagonizmayı arttırır. Kapitalizm ve emperyalizm ne kadar 'ideal' olurlarsa olsunlar, demokratik reformlarla devrilemezler, yalnızca ekonomik bir devrimle devrilebilirler; ama proletarya demokrasi için mücadelede eğitilmemişse ekonomik devrimi gerçekleştiremez. *Bankalara el koymaksızın*, burjuvazinin elinden

çekip koparılmış üretim araçlarının *özel mülkiyetini* yürürlükten kaldırmaksızın, emekçilerin —proleterler, yarı poleterler, küçük köylüler— bütün kitlesini devlete katılması, güçlerinin ve saflarının demokratik örgütlenmesi için çalıştırmaksızın kapitalizm yenilemez. (...) Emperyalizme karşı sosyalist ayaklanmanın uyamşı ve büyümesi, demokratik kaynaşmaya ve verilen demokratik karşılığa *ayrılmazcasına* bağlıdır. Sosyalizm *her türlü* devletin, dolayısıyla her türlü demokrasinin ortadan kalkmasına götürür, ama sosyalizm burjuvaziye karşı, yani nüfusun azmlığma karşı şiddeti demokrasinin *eksiksiz* gelişmesiyle, yani nüfusun *bütün* kitlesinin devletin bütün işlerine ve kapitalizmin tasfiye edilmesinin bütün karmaşık sorunlarına gerçekten eşit ve gerçekten genel olarak katılımında birleştiren proletarya diktatörlüğünden *geçmekten* başka bir biçimde gerçekleştirilemez. (...) Marksizmin demokrasi üzerine öğretisini unuttuğu için P. Kievski işte bu çelişkiler içine saplamp kaldı. (...) Demokrasi sorununun gerçek çözümü, kendi sınıf mücadelesini sürdüren proletarya tarafından burjuvaziyi devirmek, burjuvazi karşısında proletaryanın zaferini hazırlamak amacıyla, burjuvaziye karşı olan bütün demokratik isteklerin ve kurumların *kullanılmasından* ibarettir. Bu kolay iş değildir. (...) Bugünkü kapitalist toplumun burjuvazi tarafından yaratılmış ve burjuvazi tarafından soysuzlaştırılmış olan demokratik kurumlarını kullanmayı reddederek «oportünizme karşı mücadele etme»nin, oportünizm önünde *kayıtsız şartsız* teslim olmak olduğunu öğretir Marksizm!» (XXIII, 23 - 25)

Bu kez de iktidarın alınmasının arifesinde bunun doğrulanması mı isteniyor? *Devlet ve Devrim*'i, bu sözde «ütopya»cı ve «anarşist» metni yeniden okuyalım:

«Parlemantarizmden çıkmanın yolu, seçim ilkesini ve temsilî kurumları yıkmak değil, ama lâf değirmenleri olan bu temsilî kurumları hareket eden kurumlar haline dönüştürmekten ibarettir. (XXV, 457; *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları. s. 57)

Komün örneğini ele alarak, şunları belirtir:

«Burjuva toplumun iliğine kadar kokmuş satılık parlementarizmi yerine Komün, tartışma ve düşünce özgürlüğünün aldatmaca halinde yozlaşmadığı kurumlar koyar; bu kurumlarda tartışma ve düşünce özgürlüğü aldatmaca halinde yozlaşmaz, çünkü parlamenterler kendileri çalışmak, yasalarını kendileri uygulamak, bu yasaların etkilerini kendileri denetlemek, bunlar üzerine seçmenlerine karşı doğrudan kendileri cevap vermek zorundadırlar. Temsilî kurumlar kalırlar, ama *özel sistem* olarak, *yasama ile yürütme arasındaki işbölümü* olarak, milletvekilleri için ayrıcalıklı durum olarak parlamentarizm, *artık yoktur*. Bir demokrasiyi, bir proletarya demokrasisini bile, temsilî kurumlar olmaksızın düşünemeyiz; ama, eğer bizim için burjuva toplumun eleştirisi boş bir söz değilse, (...) demokrasiyi parlamentarizm olmaksızın düşünebiliriz ve düşünmek zorundayız da.» (XXV, 459, *Devlet ve İhtilal*, Bilim ve Sosyalizm Yay. s. 58).

Aynı şekilde, bürokrasi konusunda da şunları söyler:

«Bürokrasiyi birdenbire, heryerde ve bütünüyle, ortadan kaldırmak sözkonusu edilemez.. Bu bir ütopyadır. Ama giderek tüm bürokrasinin ortadan kalkmasını sağlayacak yeni bir yönetim makinesinin zaman geçirmeksizin kurulmasına başlamak için, eski yönetim makinesini hemen *parçalamak*, bu bir ütopya *değildir;* (...) devrimci proletaryanın acil görevidir.» (XXV, 460, *Devlet ve İhtilal*, Bilim ve Sosyalizm Yay. s. 59-60).

Lenin'in, proletarya diktatörlüğünün amacının aşçı kadınların devleti yönetmesine ulaşmak olduğunu söyleyen sözüyle, görünüşte çok karşıt yanlardan, çok seviyesizce alay edildi. Bu alay, yalnızca Sovyet halkı ve proletaryasının devrimleri için verdikleri milyonlarca kurbanı karşı - devrimin kazanç hanesine katmaktan hiç utanç duymadığından değil, aym zamanda, aşçı ka-

dınlara karşı büyük bir aşağılamayı dile getirdiği için de hoş karşılanamaz. Ve madem ki az önce *Devlet ve İhtilâl*'in bürokratizmin yıkılması lizerine olan bölümünü almtı yaptım, ondan birkaç ay sonra yazılmış (temelde, güncelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş) olan şu bölümü de eklemeliyim:

«Bizler ütopyacı değiliz. Niteliksiz bir işçinin ya da herhangi bir aşçı kadınm hemen devlet yönetimine katılamayacaklarmı biliyoruz. (...) Ama bizi ayıran şey, yalnızca zengin ailelerden gelen ya da zengin memurların devleti yönetebilecek, gündelik, sıradan yönetim işini yapabileceklerine ilişkin önyargıyı vakit geçirmeksizin terk etmeyi zorunlu kılmamızdır. Devlet yönetimi konusunda *çıraklığın* askerler ve bilinçli işçiler tarafından yapılmasmı, ve gecikmeden bu çıraklığa bütün emekçileri, bütün yoksul yurttaşların katılmaya *başlanmasını* zorunlu kiliyoruz. (...) Önemli olan, yalnızca bütün toplumsal konumlarıyla tümüyle sermayeye bağımlı olan özel memurların devleti yönetebileceklerini söyleyen aydınların önyargısını terk etmektir...» (XXVI, 109, 10).

Lenin, 1920'de, Rus Devrimi'nin gelişimi içinde, değişik Avrupa ülkelerinin siyasal farkları göz önüne alındığmda ve evrensel önemi olan hususu belirtmek sözkonusu olduğunda bu konuya geri dönecektir. Burada özellikle ilgi çekici olan, burjuva devlet aygıtının yıkılması gerekliğinden hiçbir zaman bir adım bile gerilemediği için Lenin'in, bu yıkılmamn devrimden *önce* hazırlanan ve bütün keskinliğine devrimden *sonra* —koşulu olduğu proletarya diktatörlüğünde— ulaşan uzun süreli bir sınıf mücadelesinden başka biçimde gerçekleşebileceği fikrini tümüyle reddetmesidir. Burjuva kurumların hemen lağvedilmesi ve «katıksız» yeni proleter kurumların *ex nihilo* ortaya çıkmasına ilişkin «solcu» fikir pratikte, yalnızca, etkisiz bir mit değildir, sonucu oportünizmi yöneten parlamentarizm aptallığının mekanik bir

ters yüz edilmesidir. Herhangi bir örgütlenme *biçimini* (Sovyetler, «Konseyler», Özyönetim, vb.) her derde devâ kabul eden, bu örgütlenme biçiminin doğrudan doğruya «başlatıldığı»nda «uygulandığı»nda, siyasal sınıf mücadelesine başvurmaksızın bir sıçrayışta kapitalizmden sosyalizme geçişi mümkün kılacağını kabul eden, «anti - parlamenter» bir aptallıktan da söz etmek olayları abartmak değildir. Şimdi Lenin'in tahlillerinde ilk plana geçen, kendi eğiliminin radikalizmi tarafından empoze edilen yön değiştirmelerle birlikte, bu karmaşık mücadeledir işte. Rus Devrimi'nden sonra proletarya diktatörlüğüne yüklenen dev siyasal *görev*lerin bulunmasıyla, «burjuva demokrasi»li Avrupa ülkelerinde iktidarın ele geçirilme *koşullarının* analizi arasında dikkate değer bir diyalektik kurulur.

Pek çok kez kendisine uyarlı biçimde yaşamlan, Leninizmin dogmatik ve kolaycı imgesiyle hiç te uyuşmayan bu metinlerden uzun uzun alıntı yapmakta tereddüt etmeyelim.

«(...) Bütün devrimlerin değilse bile birçok devrimin deneyi, gerici parlamentonun dışında yığınların eylemi ile parlamento içindeki devrime yakınlık duyan (ya da daha iyisi: Devrimi doğrudan doğruya destekleyen) bir muhalefeti *birleştirmenin,* özellikle devrim sırasında ne kadar yararlı olduğunu doğrular (...); genel olarak «sollar» burada, gerçek bir devrime hiçbir zaman katılmamış ya da devrimlerin tarihi üzerine hiçbir zaman düşünmemiş olan, ya da gerici bir kurumun öznel olarak «yadsınmasının» çeşitli nesnel etkenlerin birleşmiş kuvvetleriyle o kurumun fiilen yıkılması olduğunu safça sanan devrim doktrincileri olarak akıl yürütüyorlar. Yeni bir siyasi fikri çürütmenin ve onu etkisiz hale getirmenin en iyi yolu o fikri abese iterek savunmaktır...» (XXXI, 57 - 58, «*Sol*» *Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı,* Sol Yay. s. 62 - 63)

Ve işte tam da *bu anda* Lenin cümleye devam edip şunları söyler, «1917'nin son derece özgün, somut tarihî durumu dolayısıyla, sosyalist devrimi başlatmak Rusya için kolay oldu, oysa bu devrimi *sürdürmek* ve sonuçlandırmak Avrupa ülkelerinden çok daha zor olacaktır...» Bunu, «geri», eğitilmemiş Rusya ile «ileri», «gelişmiş» Avrupa arasında soyut bir karşılaştırma çerçevesi içinde söylemez; bugün böyle bir karşılaştırmaya demokratik ve incelmiş kültürümüzün, tanrıya şükür, bizi koruyacağı (başlamayı, az da olsa başarabilmemiz koşuluyla...) Rus sosyalizminin doğuştan ilkel ve barbar (Mujiklerin Sosyalizmi!) karakterinin göstergesini elde etmek için şatafatla başvurulabilirdi oysa. Ama Lenin bunu, gerçek bir «proleter demokrasisi» kurarak iktidarını maddeleştirmeyi deneyen proletaryanın görevleriyle, «burjuva demokrasisi» çerçevesinde devlet iktidarını almayı deneyen Avrupa proletaryasının görevleri arasındaki somut tarihî bağı göstermek için söyler. *Her iki proletarya* da, «yadsımak», yıkmak *istemekle* değil ama yalnız sabırlı bir devrimci çalışmayla ortadan kalkabilen, bu burjuva devlet aygıtının direnmesine çarparlar.

«Proletarya burjuvaziyi yenmek istiyorsa, *gerçekten kendisinin* proleter ve burjuvazininkilerden hiç te aşağı olmayan «sınıf siyaset adamları» yetiştirmelidir. Mektubun yazarı (İngiliz komünist gazetesine gelen bir işçi mektubu sözkonusudur çev.) proletaryaya amacına ulaşma yolunu, parlamentonun değil, ancak işçi Sovyetlerinin sağlayabileceğini iyice anlamıştır. Ve bunu kim henüz anlamamışsa besbelli ki, o, (...) gericilerin en kötüsüdür. Ama mektubun yazarı şu soruyu sormuyor: «Sovyet» siyaset adamlarını parlamentonun içine sokmadan, parlamento görevlerini başarabilmeleri için hazırlık yapmadan Sovyetlerin parlamento üzerinde zaferini sağlamak mümkün müdür?...» (XXXI, 76; *Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı* Sol Yay. s. 88)

Kitlelerin mücadele eğitimine ilişkin birçok taktiği, *birçok* eylem biçimini sırasıyla benimsemeyi ve birleştirmeyi bilmek gerekir öyleyse; çünkü devlet aygıtı (ve özellikle de devletin ideolojik aygıtları, bunlardan biri olan siyasal aygıt) basit bir «egemen sınıf örgütlenmesi» değildir, *aynı zamanda,* ezilen, sömürülen sınıfların nesnel olarak içine hapsoldukları, içinde önce bu sınıfların «bilinçlenmelerinin» ve sosyalizm için mücadelelerinin oluştuğu bir sınıf egemenliği örgütlenmesidir. Bu sınıfların «yıkmaları» gereken şey, onların tümüyle dışında değildir: Ondan yeni bir dünya çıkarmak için yıkmaları gereken şey bugünkü dünyalarının yapısıdır.

Genç komünist partilerin kurulduğu sırada Lenin Avrupa ülkelerinin devrimcilerine seslenir. Ama Rus komünistlerine de seslenir, hayâl edilebilenlerin hepsinden çok daha güç olan proletarya diktatörlüğünün görevlerinden söz eder. İkisi arasında, pek rağbet edilen deyimlerinden birini kullanırsak, Çin Seddi yok. İçine, çelişkilerini patlatan bir «Sovyet siyaseti» (parlamento sıralarından çok, halkın kabarelerinde, fabrikalarda ve proleter semtlerde oluşturulan bir siyaset!) sokulsa da, iktidarı almak için mücadele etmek gereken parlamentarizmi safdışı etmek o kadar kolay değil: Bu parlemantarizm Sovyetler içinde bile *geriye dönebilir.*

«Sizler kendinizi korkunç derecede devrimci sayıyorsunuz, sevgili boykotçular ve anti - parlamenterler, ama gerçekte, işçi hareketi içinde burjuva etkilere karşı mücadelenin, görece az önemli güçlükleri karşısında *korkmuş bulunuyorsunuz,* oysa zaferiniz, yani burjuvazinin devrilmesi ve siyasal iktidarın proletaryanın eline geçmesi, aynı güçlükleri daha büyük bir ölçüde, son derece büyük bir ölçüde karşınıza dikecektir. (...) Sovyetler iktidarı altında, sizin partinize ve bizimkine, proletarya partisine, daha büyük sayıda burjuva aydınlar girecektir. Bunlar, sovyetlere, mahkemelere ve yönetim aygıtlarına gireceklerdir, çünkü komünizm ancak kapi-

talizmin yarattığı insan malzemesiyle kurulabilir: Başka malzeme yoktur. Burjuva aydınları ne uzaklaştırılabilir ne de yok edebilirsin, onları yenmek, dönüştürmek, yeniden kalıba dökmek, yeniden eğitmek gerek; zaten küçük burjuva önyargılarını birdenbire, mucize kabilinden, Meryem Ana'nın, bir sloganın, bir kararnamenin, bir yasanın buyruğuyla terketmeyen ve bu önyargılarını ancak küçük burjuva kitlelerin etkilerine karşı uzun ve çetin bir kitle mücadelesi pahasına terkedebilen proleterlerin kendilerini de proletarya diktatörlüğü temeli üzerinde yeniden eğitmek gerekir. Sovyet iktidarı altında da, anti parlamentarizmin, bugün, tek bir el hareketiyle, bu kadar gururla, kendini beğenmişlikle, şaşkınlık ve çocukca davranışla kendisinden uzaklara attığı *aynı* sorunlar, Sovyetlerin *bağrında*, Sovyet yönetim aygıtlarının bağrında, Sovyet «savunucuları» arasında yeniden doğarlar (...) Sovyet mühendisleri arasında, Sovyet öğretmenleri, ayrıcalıklı işçiler yani en nitelikli ve Sovyet fabrikalarında en iyi koşullar altında çalışan işçiler arasında, burjuva parlamenterizmine özgü olumsuz özelliklerin *tümü*nün, eksiksiz tümünün yeniden doğduğunu durmadan görmekteyiz ve biz, ancak proletaryanın örgüt ruhunun ve disiplininin durmak bilmez, kesintisiz, uzun ve inatçı mücadelesi iledir ki —yavaş yavaş— bu kötülüğün üstesinden gelmekteyiz.» (XXX - 113 - 114; *Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı* Sol Yay. s. 130 - 131)

Lenin'in 1920'de yaptığı bu önemli formülasyonlar bizi şaşırtmalı. Her şeyden önce bu formülasyonlar *betimleyici* bir karatere sahip: Lenin, ilk olarak, bu ana kadar yalnızca soyut bir kavramım elde edebildiği devrim için belirleyici olan bir sorunun somut biçimlerini bulur; her şeyden önce bu biçimleri betimlemesi, temsil ettikleri eğilimi el yordamıyla araması gerekir. Her şey olup gittikten sonra şunu söyleyebiliriz: Bu betimleyici karakterin —bunun ötesine geçmek için Lenin'in mad-

dî zamam olmadı— çok ağır bir sonucu oldu; kibarca, Stalin'in proletarya diktatörlüğünün siyasal sorunlarının çözümlenmesi için «idarî yöntemler» adı verilen şeyi uygulamaya koyması için başka formülasyonları kasıtlı olarak bilmezlikten gelerek bazı formülasyonların *sözlerine* dayanmasma imkân verdi: İdeolojik mücadele yöntemi olarak, partinin, yönetimlerin *temizlenmesi*, sonra da her türden aydının Sovyet iktidarına «bağlılığı»m güvence altma almak için görev ayrıcalıklarıyla polis terörünün birleştirilmesi. Ve, Lenin'in öngördüğü gibi, bu yöntemler burada ortaya konulmuş olan tarih sorunu çözmediler elbette, yalmzca onu daha da ağırlaştırdılar, ta ki bu çelişkiyi Stalin'in siyasetinin sürdürülmesi sırasında, proletarya diktatörlüğüne yapılan göndermeler de, yani sorunun nesnel *gerçekliğ*inin tanınması da, yeni bir girişimle terkedilene kadar.

Lenin'in formülasyonları betimleyicidirler, ama parlamantarizmin ve bürokratizmin Sovyet kurumlarının bağrında bile yeniden ortaya çıkması sorunu, *burjuva devlet aygıtının* devrimci yoldan *yıkılmasına* karşı dirençin *bireylere* ilişkin bir sorun olmadığmı gösterdiği ölçüde bizi, gene de önemli ölçüde aydınlatabilir. Burjuva aydınlara öfkeyle karşı çıkmak, onları toplama kamplarına göndermek, yerlerine eski toplumun bulaşmasından korunmuş işçiler koymak hiçbir işe yaramaz... Çelişki «sistem»in *içinden* ortaya çıkmaktadır. Sorun bireylere ilişkin bir sorun değildir, *kitlelere*, kitlelerin içine hapsoldukları — ve onları dönüştürmek için tanımayı, egemen olmayı öğrenmeleri gereken — pratiklere ilişkin bir sorundur. Dolayısıyla, Lenin'in bu kesin nokta üzerine, tahlilini billurlaştırmak için sahip olmadığı kavram, belki de, sorunun aydınlar ve memurlardan işçilere varıncaya kadar kitlelerin içine hapsoldukları, onları *birbirlerinin karşısına koyan*, ama «alışkanlığın» ideolojik gücüyle de birleştiren *toplumsal ilişkiler* sorunu olmasıdır. Sınıflı toplumların, durmadan yeniden

üretilen ve derinleştirilen — Lenin'in sözünü ettiği — «insan malzemesi» ile birlikte sosyalizmin miras olarak aldığı *kafa ve kol emeği ayrımının* değişik yanlarının, burjuva devlet aygıtına şaşırtıcı direnme yeteneğini veren bu toplumsal ilişkiler sisteminin maddî temeli olduğu bugün nasıl görülmez? Ve dolayısıyla *üretimde ve üretim dışında da* bu emek ayrımının biçimlerine karşı (Lenin'in dediği gibi, «şiddetli ve barışçıl, askerî ve ekonomik, pedogojik ve idarî») mücadelenin, emekçileri binlerce yıllık düşkünlüklerinden en sonunda kurtaran bu devrimci dönüşümün anahtarı olduğu bugün nasıl görülmez?

Ama Lenin'in düşünceleri, bizi, doğrudan doğruya yaşadığımız güncelliğe götüren bir başka sonucu da kapsar. Proletarya diktatörlüğüne gönderme yapmayı terk ederek, siyasal iktidarın emekçiler tarafından uygulanmasının ortaya çıkardığı bu sorunlar isteyerek ya da istemeyerek savuşturulur ya da hiç olmazsa bu sorunların kendi kendilerine «Meryem Ana'nın buyruğuyla» çözümlenecekleri, bunun için devlet aygıtının yani ordunun, adaletin, okulun, vb. iyi bir «demokratikleştirilmesi»nin yeterli olacağı izlenimi verilir. Böylece bugünün devrimci mücadeleleri ile yarının sorunları mekanik bir biçimde birbirinden koparılmakta: Ve böylece emekçilerin gözünde bugünkü mücadelelerin koşulları ve kazançları bulanıklaştırılmakta. Binlerce, onbinlerce komünist militan büyük burjuvaziye karşı mücadelede bütün kafa ve kol emekçilerini, bütün işçi sınıfını birleştirmek için pratikte hergün karşılaştıkları engellerin yalnızca bir bireysel bilinç, yani *propaganda* sorunu olduğuna inandırılmakta. Eğer bir komünist çevresindeki her kişiyi kapitalizm karşısında sosyalizmin üstünlüğüne ve komünistlerin fedakârlığına inandırmak amacıyla etkisini arttırırsa kitleler en sonunda iyi tarafa geçecekler ve iradeleri ile uygarlığın nimetlerinin herkese yararlı olmasına karşı koyan engelleri aşacaklar. Talihsizlik şu ki, olaylar bu ideal düzene uygun olarak gerçekleşemez.

Kitleler kapitalizme karşı mücadeleye basit bir inançla, vaadlerle ya da güzel bir gelecek düşü ile girmez, yalnızca hayatî çıkarlarıyla içinde yaşadıkları siyasal ve iktisadî ilişkiler arasındaki bağdaşmazlığa ilişkin edindikleri deneylerle girer. Ama buna karşılık, tarihî görevlerinin kapsamıyla birlikte bu görevleri yerine getirmenin pratik yollarını da gene bu mücadele içinde yavaş yavaş bulurlar. İktidarın alınmasının ötesinde önlerine daha da güç ve belirleyici, ama mutlaka değişik bir nitelikte olmayan başka görevler çıkacaktır. Marx ve Lenin devrimci bir partinin sınıf mücadelesinin varolduğunu kabul etmekle yetinemeyeceğini, «bu kabulü proletarya diktatörlüğünün kabulüne kadar genişletine»si gerektiğini bütün engellere karşı savunurken, her komüniste, kitlelerin sınıf mücadelesinin örgütlemesi yolundaki gündelik çalışmasını değerlendirme aracını verirler: Çünkü bu çalışma, emekçilerin partisi tarafından iktidarın alınmasını sağlamanın teknik yolu değildir, aynı zamanda burjuva devlet aygıtının işleyişine indirgenemeyen, onsuz burjuva devlet aygıtının «yıkımı»nın hiçbir şekilde mümkün olmadığı, tarihte görülmemiş yeni tip bir siyaset pratiğinin deneyi ve başlangıcıdır. Marksist proletarya diktatörlüğü kavramı komünistlere bir çözüm, çizilmiş bir yol sağlamaz; önüne geçilmez bir sorunun ortaya konmasını sağlar yalnızca. Ama iyi ortaya konulmuş bir sorun, her zaman onlarca hayalî cevaptan çok daha değerli olacaktır.

Proletarya Diktatörlüğünün Esas Yönü

Kısalıklarına karşın bu bilgiler bize, eski devlet aygıtının olduğu gibi korunmasıyla bağdaşmayan yeni devlet tipi olarak proletarya diktatörlüğünün esas yönü gibi görünecek olan noktaya ulaşmamıza imkân verebilirler. Bu esas yön, Lenin'in en açık biçimde belirttiği ve bütün devrimlerin deneyinin doğruladığı gibi, evrensel geçerliğe sahip sayılan ve özellikle de sınıfsız topluma

doğru geçiş süresince devrimci rollerini yerine getirmeye devam edebilen, *değişmeden kalabilen*, terimin hukukî anlamında şu ya da bu tip *kurumların* yerleştirilmesinden ibaret değildir. Böyle kurumlar proletarya diktatörlüğüne gereklidirler, çünkü proletarya diktatörlüğü hâlâ bir devlettir ve kurulmasının tarihî koşullarına ve gelişmesinin evrelerine bağlı olarak, ona belirli bir «siyasal biçim» verirler. Şu ya da bu tip kurumlar (örneğin, genelleştirildikten ve yeni devrimci devletin organları diye resmî olarak kabul edildikten sonra Sovyetler) verili tarihî koşullarda, devrimin verili bir evresi boyunca proletarya diktatörlüğünün gereklerini bir ölçüde, kimi zaman da çelişkili olarak yansıtabilir yalnızca. Ama zorunlu olarak bütün bu biçimlerin siyasal tabanı ve esas yönü, *kitlelerin proleter demokrasisi* adını verebileceğimiz şeydir. Ama böyle bir demokrasi kararnâmelerle açıklanamaz, «garanti edilmez», kısaca ne kadar özgür olsalar da kurumlara bağlı değildir: Ama kitleler siyasal sahneye bizzat müdahale ettikleri ölçüde zorlu bir mücadeleyle kazanılır.

Bu Marksist ve Leninist proletarya diktatörlüğü teorisinin (baskıcı yanına, karşı-devrime karşı mücadelesine, «silahlı halk»a ilişkin olarak da) gerçekten en önemli noktası olduğu için, burada bir an daha duracağım.

Önce, açıkca gerekli olduğu, bütün burjuvazinin çıkarcı yüreklendirmeleriyle bu olgu da birçok yoldaş tarafından «unutulduğu» için, *gerçekten sosyalist bir devrimin hiçbir zaman bir «azınlık» devrimi*, azınlığın şiddete başvuran bir hareketi *olmadığını* hatırlatırım. Rus Devrimi'yle başlayıp proletarya diktatörlüğünün tarihinde önemli yer tutan Çin, Küba, Vietnam devrimleriyle devam edersek, tarihteki her sosyalist devrim zorunlu olarak bir çoğunluk devrimiydi, *kitlelerin hareketi* ve genellikle devrim boyunca ortaya çıkan ve onunla birlikte dönüşen, silahlı ya da silahsız, *kitlelerin örgütlen-*

meleri tarafından yapılmış bir devrimdi. Bu olmadan, hiçbir sosyalist devrim burjuva devlet aygıtının maddî gücünü, baskıcı gücünü ve ideolojik gücünü (kitleler üzerine uyguladığı ideolojik etki) yenmiş olamazdı. Ve, Sovyet Devrimi'nin gelişmesi içinde, hepsinden önce emperyalizmin anlaşma içindeki bütün iç ve dış güçlerinin görülmemiş şiddette baskısıyla ama Rus komünistlerinin kendi hataları nedeniyle de kitle hareketinin zayıfladığı ve söndüğü ya da devrimci hedeflerinden saptırıldığı, kitlelerin örgütlenmeleri içeriksizleştirildiği ve kitlelerin kuşatılması için bürokrat'k aletler haline getirildikleri zaman karşıdevrimci eğilimler devlet düzeyinde gelişebildiler.

Gene de Rus Devrimi'nin deneyi Lenin'e şunu somut olarak kanıtlamak imkânını verdi: Proleter demokrasisi, kitlelerin devrimci demokrasisi, hangisi olursa olsun burjuva demokrasisinden son derece daha demokratik, son derece daha gerçektir.

Çağının sosyal demokrasisinin «sağ» ve «sol» teorisyenlerinden başlayarak, Leninizmin hasımlarındaki en yaygın budalalık ve karaçalma, Lenin'in her zaman «demokrasiye», demokratik kurumların değer ve yararlığına az önem vermiş olduğudur. Gerçekte bir çarpıtma olan bu budalalık, onu «Stalin fenomeni»nin yani Sovyetler Birliği'nde proleter demokrasinin bozulmasının açıklamalarından biri haline getirmeyi deneyen, bunu söylemek zorundayım, yoldaşımız Ellenstein tarafından bile kısa bir süre önce benimsendi. Ve ne yazık ki bu budalalık, *«halkın çoğunluğunun diktatörlüğünden» söz etmenin* imkânsız olduğunu, diktatörlük fikrinin bir azınlığın diktatörlüğüyle eşanlamlı olduğunu söyleyen fikre yabancı değildir. Kelimelerin anlamını tartmak gerek. Çoğunluğun diktatörlüğü imkânsızdır demek, isteyerek ya da istemeyerek, çoğunluğun devlet iktidarı imkânsızdır, «*aşağıdaki* kitle, gerçek çoğunluk» (XXII, 131) devlet iktidarını kendi kendisine uygulayamaz de-

mektir. Bu, kitlelerin iktidarının hep *sınırlı* olacağı, yani proleter devrimin imkânsız olduğu demektir.

Bir Marksist, bir komünist için çoğunluk ve azmlik sorusu biçimsel bir soru olamaz. Yani şu sorudan bağımsız olamaz: Nüfusun çoğunluğunu *kim* oluşturuyor? Çoğunluğu hangi sınıflar oluşturuyor ve tek bir kitle hareketinde onları nasıl birleştirmeli? Bütün burjuva demokrasisi *zaten,* ne olursa olsun hükümetin bir çoğunluğu temsil etmesine, içinde zorunlu olarak milyonlarca emekçinin bulunduğu bir çoğunluk tarafından seçilmiş olmasına dayanır. Ama bu hiçbir şekilde toplumda çoğunlukta bulunan sınıfların, emekçi sınıfların ve özellikle de proletaryanın az da olsa devlet iktidarını ellerinde tuttukları ve uyguladıkları anlamına gelmez: Tersine, devlet iktidarına bağımlı kaldıkları anlamına gelir. Çünkü, kitlelerle parlamento ya da hükümet arasında devlet aygıtının ve devletin ideolojik aygıtlarının bütün donukluğu ve kalınlığı vardır.

Lenin proletarya diktatörlüğünün burjuva demokrasisinden —hangisi olursa olsun ve burjuva sınıfın diktatörlüğünün açık, sert biçimlerine (örneğin, günümüzde faşizm) oranla avantajı ve ilerlemesi ne olursa olsun— *son derece* daha gerçek olduğunu söylediğinde, aralarında basit bir derece farkı, dar ve sınırlı bir demokrasiyle geniş ya da genişletilmiş bir demokrasi arasındaki fark olduğunu değil doğaya (niteliğe) ilişkin bir fark olduğunu söylemek ister: Azınlık durumundaki bir sınıfın iktidarını gerçekleştiren ve böylece de devlet iktidarının, ne kadar ince olursa olsun, bir bölümünün halk kitleleri tarafından uygulanmasını *dıştalayan* demokratik hukukî biçimleri çoğunluk durumundaki sınıfın iktidarını gerçekleştiren ve böylece de halk kitlelerinin devlete sürekli müdahalesini, devlette yönetici rol almasını *zorunlu kılan* bir demokrasiden ayıran fark.

Bu bakımdan, Lenin'in tahlillerinde dile getirilmiş olan Rus Devrimi'nin dersleri, bizi, kitlelerin devrimci

demokrasisinin gelişiminin bağımlı olduğu, aralıksız biçimde ortaya konulan ve yeniden konulan, hiçbir zaman kesinlikle çözümlenmeyen *iki büyük pratik soruna* götürür.

A — İlk sorun, çok bilinen bir sorundur; *proletaryayla* aydınlar, üreticiler (küçük köylüler ve zanaatçılar) ve memurlar *küçük - burjuvazisi arasındaki ittifak* sorunudur. Bu ittifak ancak proletaryayı küçük - burjuvazinin karşısına çıkaran çelişkileri aşmak, sınıf mücadelesinin gelişimi içinde küçük - burjuvaziyi emperyalist ve kapitalist burjuvazinin uyguladığı hegemonyadan kurtarmak, proletaryanın ve devrimci öncüsünün küçük - burjuvazi üstündeki hegemonyasına ulaşmak için yapılan bir çarpışma, bir mücadeleyle elde edilebilir. Zamanın Marksist geleneği içinde Lenin «*uvriyerist*» *bir proletarya diktatörlüğü anlayışına* yani son tahlilde işçi sınfının devlet iktidarına ilişkin mekanik ve ekonomist bir anlayışa hiçbir zaman sahip olmayan tek teorisyendir. Tek diyorum, çünkü bu noktada Kautsky türünden sağ oportünizmden olduğu gibi solculuktan da ve hattâ Rosa Luxemburg gibi gerçek devrimcilerden bile ayrılır. İktidarı almak ve elinde tutmak için, işçi sınıfı kendisiyle birlikte, yalnızca proleterleşmesi zaten ilerlemiş olan yoksul köylülüğü, küçük - burjuva katmanları değil, ama tarihsel çıkarları çelişkili olan kitleleri de sürüklemezse proletarya diktatörlüğü olmaz. İşçi sınıfı bu kitlelerle sağlam siyasal, ideolojik ve iktisadi bağlar yaratmayı başaramazsa proletarya diktatörlüğü olmaz.

Başka bir deyişle, eğer proleter devrim aynı zamanda bir *halk devrimi* de değilse, proletarya diktatörlüğü olmaz. Bu noktada da, daha Ekim'den önce Lenin, Komün'ün ve Marx'ın gerçek dersiyle yeniden bağ kuruyordu: «Özel bir dikkati gerektiren şey, Marx'ın Devletin askeri ve bürokratik makinasının yıkılmasının her gerçek *halk* devriminin birinci koşulu olduğuna ilişkin

bu çok derin uyarısıdır. Bu halk devrimi kavramı Marx'ın ağzında şaşırtıcı geliyor»der ve bunun, doğası gereği devrimci ve türdeş sınıf olarak proletaryanın tek başma toplumun büyük çoğunluğunu oluşturacağı ve karşısında üretim dışında yer alan bir avuç kapitalistten başka bir şey bulmayacağı efsanevî anı bekleyen birçok Marksistin, proletarya devrimi ve proletarya diktatörlüğü kavramını mekanik bir biçimde ele almasından kaynaklandığını gösterir. (XXX, 450) Başka yerde, söylediklerine kesinlik kazandırır: «Her gerçek devrimin başlıca siyasal, bilimsel ve pratik karakterlerinden biri, siyasal hayata, devletin örgütlenmesine pratik, kişisel ve etkin olarak katılmaya başlayan küçük - burjuvaların sayısının aniden, olağanüstü hızla artmasıdır.» (XXIV, 53)

Proletarya diktatörlüğü, proletaryamn tecrit edilmesi olamaz: Bu fikir, olaylarla da durumlarla da çelişkilidir; proletarya diktatörlüğü ancak, proletaryanın, köylülüğün ve küçük burjuvazinin devrimci ittifakını, halk kitleleri içinde proletaryanın gerçek hegemonyasını dile getirirse karşıdevrimi yenebilir, burjuva devletin kitle tabanının örgütlenmesini bozabilir. Bu ittifakın aravermeksizin tehdit edildiği ve parçalanmasının devrimi hayatî tehlikeye sokacağı, bilindiği gibi, sosyalizmin güncel tarihinin trajik yanlarından birçoğunu aydınlatan bir olgudur. Ama Lenin'i gerçekten okumuş ve onun yönelimini gerçek tarihin arayışları ve geriye dönüşlerinde izlemiş olan biri için olaylar açıktır. Olaylar, hiç olmazsa 1917'den bu yana ve özellikle bizde, bu denli çok devrimci mücadelenin başarısızlığa uğradığı sınıfsal ittifaklar sorununu çözmek için «sosyalizmde çıkarı» olan farklılaşmamış bir «emekçiler» kitlesi içinde proletaryayı yok etmek gerektiği sanıldığında çok daha açıktır. Devrimci süreç içinde ittifaklar ve proletaryanın müttefikleri sorununu dıştalamak bir yana, proletarya diktatörlüğü kavramı bu sorunu *acilen ortaya koyar.* Ve onun, anayasal kararlar ve güvencelerin biricik

çerçevesini her yandan aşan, en güçlü anlamında kitlelerin siyaseti olarak, *siyasal* doğasını gösterir.

Proletaryanın ve müttefiklerinin birliği, ortaklaşa sahip oldukları iktisadi çıkarlar nedeniyle kendiliğinden ortaya çıkamaz, tıpkı bu çıkarlar için yapılan çağrıdan da ortaya çıkamadığı gibi. «Yalnızca propaganda, yalnızca ajitasyon yetmez. (...) Büyük emekçi kitlelerin kendi siyasal deneylerini gerçekleştirmeleri gereklidir» (XXXI, 89 *Sol Komünizm Bir «Çocukluk Hastalığı»* Sol yay. 105). Bu sorun bugünkü komünist partiler için hassas bir sorundur. Eğer kapitalist ülkelerdeki devrimci mücadele ile, Sovyet komünistleri tarafından Sovyetlerin devlet aygıtının çıkarlarının savunulması arasında çelişkilerin ortaya çıkması, Fransa'da doğan, başka sorgu sual olmadan proletarya diktatörlüğü kavramını «terk etme»ye yönelik eğilimin olumsuz nedeniyse de, bu, apaçık bir başka nedeni unutturmamalı bize: Sınıf ittifaklarını, emperyalist sermayeye karşı halk birliği sorununa en sonunda bulunan olumlu çözümün araştırılmasını.

Halk Cephesi ve Direnme Hareketi'nin çabalarına rağmen proletarya diktatörlüğünün (o zamanlar genellikle düşünüldüğü biçimiyle) dokunulmaz bir ilke görünümü sunduğu zamanlar bu çözüm bulunamamış olduğu içindir ki şimdi proletarya diktatörlüğü kavramının terk edilmesiyle çözüm yolunun açılacağı sanılmakta. Ama bu hayali bir çözümdür; komünistleri, halk birliğinin kapitalizmin sosyolojik ve iktisadi evrimi içinde, potansiyel olarak, *daha şimdiden varolduğuna* ve bu nedenle kendisini açığa vurması, ortaya çıkarması için sabırlı bir açıklama ve propaganda çabasının yeterli olacağına sürüklerse, kendi kendine telkin yapılmış olur yalnızca. Devrimci bir sınıf ittifakının iktisadi temelleri, en «gelişkinleri» de dahil olmak üzere bütün emperyalist ülkelerde vardır. Ama kapitalizm gelişmeye devam ettiği sürece (ve emperyalist tekelci sermaye daha öncekinden çok *daha hızlı* biçimde gelişir) büyük serma-

yenin hegemonyasının temelleri de bu ülkelerde vardır. Büyük sermayenin tecrit edilmesine, proletaryayı sınıf birliğin emekçilerin bütünüyle, hattâ burjuvazinin fraksiyonlarıyla ittifaka götüren çelişkili süreç, iktisadi bir sürecin basit bir siyasal anlatımı değildir: Devrimci ve karşıdevrimci güçler arasındaki pratik mücadelenin, devrimci güçlerin —proletarya, köylülük ve kol emekçileri ya da proleterleşme içindeki aydınlar— sınıf düşmanının çelişkilerini kullanmalarını *gerektiren* bir mücadelenin kazanımıdır.

«Devletler arasındaki sıradan savaşların en amansızından yüz kez daha uzun, daha güç ve daha karmaşık bir savaş olan burjuvazinin devrilmesi uğruna savaşa girişmek, *diye yazar Lenin 1920'de*, ve bu karmaşık savaşta dolambaçlı yollara başvurmayı (bir anlık bile olsa), düşmanlarımızı bölen çelişkilerden yararlanmayı, muhtemel müttefiklerle (geçici olsalar, pek güvenilir olmasalar, sallantılı olsalar, koşullara bağlı bulunsalar da) anlaşma ve uzlaşmaları önceden reddetmek gülünç bir davranış olmaz mı? Bu, bugüne kadar doruklarına ulaşılmamış ve keşfedilmemiş bir dağa zorlu bir tırmanışa hazırlanırken, bazan zikzaklar yaparak yürümeyi, bazan geri dönmeyi, ilkten seçilen doğrultuyu bırakıp değişik doğrultuları denemeyi önceden reddetmek gibi birşey değil mi? (...) Kendinden daha güçlü bir düşman, ancak gücünü sonuna kadar germek pahasına ve düşmanlar arasındaki en küçük bir «çatlak»tan, değişik ülkelerin burjuvazileri arasındaki, her ülkenin içindeki burjuvazinin değişik grupları ya da kategorileri arasındaki en küçük çıkar çelişkisinden ve aynı zamanda geçici, sallantılı olsa, koşullara bağlı bulunsa, pek o kadar sağlam ve güvenilir olmasa da sayıca güçlü bir müttefiki kendi tarafına kazanmak için en küçük imkândan en büyük özen ve uyanıklıkla, en ustaca ve en akıllıca yararlanmak koşuluyla, bu *kesin* koşulla yenilgiye uğratılabilir. Bu gerçeği kim anlamadıysa, ne Marksizmin

ne de *genel olarak* çağdaş bilimsel sosyalizmin zerresini anlamamıştır. Kim oldukça uzun bir dönem içerisinde ve oldukça değişik siyasal durumlarda bu gerçeği olaylara uygulayabildiğini *pratik olarak* kamtlamamışsa, bütün emekçi insanlığı sömürücülerden kurtarmak için mücadele eden devrimci sınıfa yardım etmeyi daha henüz öğrenmemiştir. *Ve bu söylenenler, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesinden önceki dönem için olduğu kadar sonraki dönem için de doğrudur.* (XXXI, 66 - 67, *Sol Komünizm Bir «Çocukluk Hastalığı»*, 74-75)

Şunu söyleyeceğim: Proletarya iktidarın alınmasım hazırlayan ilk dönemde bu siyaseti uygulayarak iktidarın alınmasından *sonraki dönemde* sorunu en iyi şekilde çözmeyi öğrenebilir. «İktidarı almak» bizim için geleceği olmayan bir macera anlamına gelmiyorsa sımf ittifaklarınm iktidarın alınmasından sonra *da* ve özellikle bu durumda neden gerekli olduğunu anlayarak, *önceden* kavrayabiliriz. Her ülkenin kendine özgü tarihsel koşullarında hayati bir sorun olan sınıf ittifakları sorununun proletarya diktatörlüğü kavramına karşın ortaya konulabilecek bir kavram olmaması işte bunun için dir: Bu, *kavram yardımıyla* sınıf ittifakları sorunu gerçek terimleriyle ortaya konulabilecek, nesnel temellerinin ve karşılaştığı engellerin niteliği eleştirel biçimde tahlil edilebilecektir.

B — Ancak bu kitle demokrasisi kavramında sımf ittifakları sorununu onunla bütünüyle içiçe girmeden yöneten ikinci bir sorun vardır: Bu, *proletaryanın kitle örgütlenmeleri sorunudur*. Ekim'de iktidarın alınmasını mümkün kılan, dolayısıyla Bolşevik partiye iktidarın alınmasmı taktik bakımdan yönetme imkânı sağlayan, işçilerin, köylülerin ve askerlerin benzersiz bir kitle hareketinin varlığı ve bu hareketin, ihtiyaç duyduğu örgütlenmeleri, yani «Sovyetler»i Rus devrimci geleneğinde bulmuş olmasıydı. Öyleyse bu, Sovyetlerin ikili diyalektik yanıdır: *Hem*, çelişkili olarak, yeni bir devletin,

yeni tip bir devlet aygıtının tohumu, hem de siyasal etkinliği, en genel sorunlar düzeyinde (örneğin, savaş ve barış sorunu), kitlelerden uzak temsilciler ya da uzmanların değil kitlelerin kendilerinin işi haline getiren, kitlelerin *her türlü* devletten ayrı doğrudan örgütlenmeler. Ekim devriminin burjuva devlet aygıtının yıkılmasına hem «yukardan» hem de «aşağıdan» girişebilmiş olması bu yüzdendir. Paris Komünü'nden sonra ve çoğu daha gerçekleşmemiş birçok başka biçimden önce gelen Sovyetler bunun için tarihsel olarak devrimcidirler.

Bilindiği gibi kitle örgütlenmeleri sorunu, her devrimde olduğu gibi Rus devrimi boyunca da kendisini aralıksız olarak ortaya koydu. Sovyetler gibi, yalnızca devlete, yönetime ilişkin bir role sahip olmaya yöneldikleri için bu rolü yerine getirmiş olan devrimci örgütlenmeler sorunların niteliği değişir, mücadele «cephesi» yer değiştirirse bu rolü yüklenemez duruma gelirler. Oysa pratikte bu sorunun sağlayacağı ve komünistlerin hiç bir zaman pek fazla dikkat etmediğini deneylerin yeterince kanıtladığı bir kazanç vardır: Proletarya diktatörlüğünde komünist partinin «yönetici rolü» bu isyasal yönlendirmenin partiyle devletin özdeşleşmesine değil de, devlet işleyişi üzerinde kitlelerin durmadan artan denetimine götürmesi için ne yapmalı?

«Sol» ve «sağ» sapmalara karşı, bu dönemde Lenin'in tavrını karakterize eden şey, proletarya diktatörlüğünün bir yandan, ekonominin örgütlenmesi işlevlerinin kafa ile kol emeği ayırımını sürdüren uzmanlar tarafından büyük ölçüde yürütüldüğü merkezi bir devlet aygıtına çok uzun bir zaman geçmeden ihtiyaç duymayacağına ilişkin yanılsamayı hiç bir zaman sürdürmemiş olmasıdır.

Ama aynı zamanda, kitlelerin kendilerinin deneylerinden, bu deneyin karşılaştığı engellerin analizinden kalkarak Lenin, kamu işlerinin siyasal denetiminin, yönetimin ve idarenin tekelini *devletten*, yeni tip bir dev-

letten bile, *almanın* ve bunları kısmen, elbetteki komünist partiyle içiçe geçmeyen, ondan büyük ölçüde ayrılan ve onu büyük ölçüde aşan halk kitlelerinin örgütlenmelerine vermenin yolunu aradı.

Birinci yan, çoklukla Lenin'in acımasız siyasal «gerçekçiliği» adı verilen şeydir: Proleter devlet iktidarının yoğunlaşmasının gerekliliği üstüne en ufak bir taviz bile yok; ve yalnızca bir iç savaşın «askeri» gereklilikleri söz konusu değildir, çünkü bunlar her devrimi karakterize eden keskin sınıf mücadelesinin biçimlerinden ancak bir tanesidir.

İkinci yan, kimi zaman Lenin'in «ütopyacılığı» ya da hattâ «anarşizmi» adı verilen şeydir; ya bu ikinci yanın etkisi önemsiz gibi gösterilmeye çalışılır ya da tam tersine istenildiği gibi sömürmek için soyutlanır. Görülmesi gereken şey, bu iki yanın diyalektik birliğinin Lenin'in gerçekçiliğini oluşturduğudur: Pratikteki dev güçlüklere rağmen bu çelişkinin iki yanını ara vermeksizin birleştirdiği için diyalektik, yani eleştirel ve devrimci bir gerçekçiliktir.

Buradan kalkarak, Sovyet devriminin tarihinin sunduğu sırları çözmek için bir ipucu bulunabilir. Hemen bir örnek vereceğim: *Sendikalar* sorununda Lenin'in tavrındaki —pek çok kez yorumlanmış olan— değişmeler. Bir yıl içinde, 1919'un sonundan 1921'in başına kadar Lenin «sendikaların devletleştirilmesi», yani sendikaların devlet aygıtıyla bütünleşmiş, ekonominin (özellikle işgüçlerinin dağıtımının ve üretimde disiplinin) yönetilmesini sağlayacak örgütlere dönüştürülmesi sloganından sendikaların devlete karşı özerkliği sloganına geçer. Çünkü sosyalizmde, her zaman, sendikalar devlet karşısında, proleter devletin kendisine karşı emekçilerin çıkarlarını temsil etmelidir. Kuşkusuz —ve buna yeniden döneceğim— bu değişiklik, bir siyasetin göreli yenilgisinin gerektirdiği özeleştiriyle, «kapitalizme dönüş»ün, sendikaların hak talep edici rollerini yeniden kazanma-

larını içeren «Yeni ekonomi Politikası»na geçişle de açıklamır. Ama, daha dikkatle bakıldığında bu beklenmedik olaylar sosyalizmin basit «kazaları» değildir ve Lenin'in tavrı, ne kadar çok engelle karşılaşırsa o kadar inatçı, değişmez olan bir eğilimi de kapsar. Sendikaları devlet aygıtının hattâ yönetimin bir öğesi haline getirmek, onların, kitlelerin doğrudan örgütlenmesine ilişkin yeri doldurulmaz karakterini —kapitalizm altındaki yüzlerce yıllık mücadele boyunca kazanılmış karakteri— kitlelere devletin siyasetini aktarmak ve açıklamak, onları iktidarın uygulamasına gerçekten ortak kılmak, kitlelerin bağrında yavaş yavaş yeni bir tarihsel tipte ekonomi ve siyasetin «yöneticileri»ni oluşturmak için kullanmayı denemektir. Tek bir söz bu yönelişleri özetler: «Sendikalar komünizmin okullarıdır» (ve bu bakımdan komünizmin ihtiyaç duyduğu okul tipidir). Bundan az sonra, Troçki'nin militarizmine karşı —ama, belirtelim ki, «işçi muhalefeti»nin anarko sendikalist eğilimine karşı yoğun mücadele içindeyken de— Lenin, *işçileri devletlerine karşı savunmak* ve işçilerin de devletimizi savunmaları için bu işçi örgütlenmelerini kullanmamız gerektiğini ve «bu devlet iktidarına karşı bütünüyle birleşmiş proletaryanın maddi ve manevi çıkarlarını savunmak için devlet iktidarının güçlerini kullanmayı bilmek gerektiğini» açıklar. (XXXII, 17) «Bürokratik deformasyon»a karşı, onun köküne saldırabilecek biricik silahı kullanmaya başlamak söz konusudur öyleyse: Kitlelerin örgütlenme, girişkenlik ve kültürü. Siyasetin gerçekten *onların* siyaseti olması için, siyaset üzerinde elde etmeleri gereken gerçek denetim. Emekçilerin doğrudan temsilcilerinden oluşan «İşçi ve Köylü Denetimi»ni yeniden örgütleme ve onu yönetimin sürekli denetlenmesi için bir örgüt haline getirmeyi deneme yolundaki son çabalarında Lenin gene bu amacı sürdürecektir. Ve herşeyin ötesinde, Lenin'in partinin yeni bir devlet ve ideoloji görevlileri topluluğuna eğilimsel dönüşümünü önlemeye çalışırken gözettiği hedef de budur. Çünkü «bü-

rokratik deformasyon» basit bir kaza değildir; ileri kapitalizmle birlikte .neden olduğu müthiş bürokratik gelişme gözlerimizin önündedir!) ortadan kalkan çok eski zamanlardan kalmış basit bir miras değildir: Birbirleriyle eşit olmayan derecelerde ve evrimleşmiş biçimlerde, her devlete, her devletin kapsadığı «iş bölümü»ne ayrılmazcasma bağlıdır. Gerçekten de, çelişki proleter devletin *içine* de nüfuz eder.

Demokrasi sorunu üstüne son bir söz. Devrimci kitle demokrasisinin proletarya diktatörlüğünün başlıca yanını —vorolması ya da daha doğrusu gelişmesinin koşulunu—, hangi anlamda, oluşturduğu iyi anlaşıldıysa, göze çarpan iki çelişkiyi de ortadan kaldırabiliriz artık.

Önce, «devlet aygıtının yıkılması» hedefinin bütünüyle olumsuz bir hedef gibi görülmesi olgusunu ortadan kaldırabiliriz; gerçekte bu hedef, tarihte benzeri görülmemiş bir yenileştirme ve örgütleme çabasını kapsar, çünkü bu talep ilk defa büyük kitlelerin kendilerinden gelmektedir.

Sonra, proletarya diktatörlüğünün devlet aygıtı bakımından, bir devlet aygıtının yerine bir başkasının konulması olarak basit bir biçimde tamamlanamayacağını, ancak *hem yeni* bir devlet aygıtının oluşması *hem de her türden* devlet aygıtının ortadan kaybolmasına ya da sönmesine ilişkin uzun sürecin hemen başlaması olarak, yani karmaşık bir biçimde tamamlanabileceği olgusunu belirtebiliriz. Görülüğü gibi, bu ikinci yan birincisine *kumanda etmektedir.*

Başka şekilde söyleyelim «Devlet aygıtının yıkılması» fikri yalnızca soyut bir biçimde ortaya konulduğu sürece bütün keyfi yorumlamalara (bütün yalandan tiksinmelere de) açık ve kavranması bir sorun olarak kalır. Kimileri proletarya diktatörlüğü kavramının, iki ayrı sahnede birden oynadığını, güzel maskesi altında kötü yanı —yani demokratizm maskesi altında devletçili-

ği— ileri sürdüğü için, «çelişkili» hattâ tehlikeli ölçüde mistifikasyonu içerdiğini öne sürerler; bunun nedeni proletarya diktatörlüğünün ürünü olduğu ve proletarya diktatörlüğü kavramının tahil etmeye imkân verdiği *gerçek çelişkileri* görme yeteneğinde olmamaktır. Ama bunun için, proletarya diktatörlüğünün somut bir tammını vermek, yani sunduğu yanları birbirlerinden ayırmamak gerekir. Marksist gelenek iki sorunun varlığını saptamıştır: Burjuva devlet aygıtının «yıkılması» sorunu ve her türlü devletin «sönmesi» ya da «çökmesi» sorunu. Bu sorunlar birbirlerinden yapay biçimde ayrı kaldıkları sürece, her ikisi de skolastik ve çözümlenemezdir. Proletarya diktatörlüğünün devleti, proletaryaya «egemen sınıf olarak örgütlenme» imkânını veren devletin, daha şimdiden, bir «devlet —olmamak» da olduğuna ilişkin —Lenin'in de kabul ettiği— Marx'ın tanımı bir sır ya da —ki bu çok daha ağırdır— bir sahtekârlık halini alır. Hemen «çökmekte» olmayan, yani deneylerden ortaya çıkan sayısız biçimlenmelerden geçerek yerini kitlelerin kendilerinin siyasal yönetimine bırakmakta olmayan bir devletin (bir devlet aygıtının), *yeni* bir devlet aygıtı olma şansı hiçbir zaman yoktur: Bu, eskisinin yeniden ortaya çıkması ya da gelişmesi olacaktır yalnızca. Ama devletin çökmesinin koşullarının devrimci kitle demokrasisinden geçen devrimci sürecin eski aygıtın yerine empoze ettiği yeni bir devlet aygıtı *olmaksızın* gökten düşme şansı da yoktur. *Bu anlamda proleter bir devlet* kavramının kendisi bir saçmalığı değil, tıpkı sosyalist toplumun «egemen sınıfı» proletaryanın durumunun çelişkili olması gibi, çelişkili bir gerçekliği kapsar. Proletarya burjuvaziye karşı burjuvazinin imal ettiği, aleyhte de olabilen (iki yüzü de keskin) bir silahı çevirmelidir. Sosyalist devrimlerin deneyi bunun mümkün olduğunu gösterir; müthiş ölçüde güç olduğunu, düşünüldüğünden her zaman için daha güç olduğunu, ne hataları ne sapmaları ne de geriye dönüşleri dıştalamadığını da gösterir. Bu, tarihin ve pratiğin en son çözü-

müne varıncaya kadar genişletip arttırdıkları gerçek bir çelişkidir; sonuna kadar geliştirmekten başka biçimde —ütopya olmamak koşuluyla— bir çözümün mümkün olmadığı bir çelişkidir.

Her devlet aygıtı, sınıfların, yani bir sınıf mücadelesinin, antagonist toplumsal ilişkilerin hâlâ varlıklarını sürdürdüğü olgusunu hatırlatır. Her devlet aygıtı bu antagonizmanın içine hapsolunmuştur. Her devlet aygıtı, proleterler onu kapitalistlere karşı çevirdiklerinde bile hâlâ burjuvadır. Komünizm her türden devletin sonudur, yoksa bir Marksist için saçmalık olan bir deyimle, «bütün halkın devleti» değildir. Proletarya ile burjuvazi arasında, hem *simetri* (her ikisinin de devlete ihtiyacı vardır) hem de *asimetri* (proletarya her türlü devletin yıkılmasına yönelir, sınıfların ortadan kaldırılması amacıyla sınıf mücadelesini uygulamaktadır.) vardır. Proletarya diktatörlüğünü vareden şey, kurduğu devletin tarihsel *eğilimi*dir: Güçlenmesine değil, çökmesine doğru olan eğilim.

Lenin, proletarya diktatörlüğünün «demokrasiyi sonuna kadar itmesi» gerektiğini açıklar, bunun anlamı: Demokratik bile olsa devletin artık varolmayacağı ana kadar itmesidir. Proleter demokrasisinin «saf» bir demokrasi, mutlak bir demokrasi olduğunu Lenin hiçbir zaman ileri sürmez; bu konuda en ufak liberal bir *hukuki hayali* sürdürmeyi hiçbir zaman kabul etmez. Marx ve Engels'i izleyerek, proleter demokrasi de dahil her demokrasinin, hâlâ sınıf ilişkilerinin varoluşuna dayanan bir devlet biçimi olduğunu, dolayısıyla *özgürlük olmadığını* her zaman hatırlatır. Özgürlük her türlü devletin ortadan kalkmasıdır yalnızca. Başka bir deyişle kendi toplumsal temeline dayanan yalnızca komünizmdir. Ama komünizm, hareket halinde bir eğilim olarak sosyalizmin bağrında daha şimdiden yer alır: Komünizmin bakış açısı dışında sosyalizm gerçekten kurulamaz. Proleter devrim, özellikle kitlelerin kendi kendilerini ör-

gütlemeleri ve bu siyasal müdahalede —ki bunlar olmaksızın burjuva Devletten proleter demokrasiye geçilemez— daha şimdiden, hemen, *komünist toplumsal biçimlerin gelişmesidir.* Başka deyişle, proleter demokrasi, emekçiler için eksiksiz biçimde gerçekleştirilmiş özgürlük değildir, ama kurtuluş için mücadeledir; bu mücadelenin kendisinde somut olarak gerçekleşen ve yaşayan kurtuluştur.

Bu açıdan, proletarya diktatörlüğünün yadsınmasının ya da korkusunun gerçekte neleri kapsadığı görülebilir. Demokrasiye olan tutarlı bir bağlılığı, sosyalizmi demokratik yollarla gerçekleştirerek onu koruma girişimini değil ama tersine, *demokrasiye karşı bir korku,* her burjuva devletin demokrasiyi içine hapsettiği olağanüstü dar sınırları aşan ve binlerce parçaya dağıtarak patlatan demokrasinin *kitle biçimleri*ne karşı korkudur. Belki de, bunların hiçbir zaman gelişmediğinin görülmesinin doğurduğu tarihsel umutsuzluktur.

Oportünizmi yaratan şey, unutmayalım ki, demokrasiye çok fazla bağlanmak değildir, ama (demokrasinin hukuki anlayışının içine yerleştirilmiş olan) demokrasi *kelimesi*ne aldanarak ve bu kelimenin arkasına gizlenerek, proletarya diktatörlüğünün emperyalist karşıdevrime karşı kitlelerin devrimci şiddetiyle savunulması söz konusu olduğunda bile, temsil ettiği demokrasi fazlası önünde gerilemektir. Son tahlilde, *bir devletçilik olan şey,* burjuva demokratizminin yeniden benimsenmesidir, ve bu, toplumsal antagonizmaların aşılmasının yolunu devletin örgütlenmesi ve müdahalesinde görür.

Hiç olmazsa, ki bu yadsınamaz, Lenin olayları böyle ortaya koymaya hiçbir zaman ara vermedi. Bundan sonra, gelip de, demokrasinin değerini «küçümsediği» söylenmesin!..

V

SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

Böylece proletarya diktatörlüğü kavramının üçüncü yanına, Lenin'in bildirdiği başlangıçta *üçüncü tez* adını verdiğim yanına geliyoruz. Tezi burada inceleyeceğiz: Ama daha önce söylenenler, onun öneminin daha şimdiden anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Bu tez önceki iki tezin anlaşılmasına da kumanda eder, gerekllikleri gösterir ve proletarya diktatörlüğünün tarihsel yerini anlamaya imkân verir. Burada yetinileceği gibi şematik biçimde ortaya konmuş olsa bile ilk iki tezden çok daha diyalektik ve çok daha somuttur.

Bu tezi daha önce dolaylı bir biçimde bildirdim: *Proletarya diktatörlüğü, kapitalizmden komünizme geçiş dönemidir.* Bu anlamda, proletarya diktatörlüğü «sosyalizme geçiş» ve daha da güçlü bir nedenden dolayı sosyalizme geçişin özel bir siyasal «yolu» değildir: Bu, komünizme kadar sınıf mücadelesinin derinleşmesinin ve kesintisiz devrimin tarihsel dönemi olarak sosyalizmin kendisidir. Öyleyse, proletarya diktatörlüğü özerk bir hedef olarak kabul edilen sosyalizmin görüş noktasına değil, ancak ve *hemen* komünizmin pratik ve teorik görüş noktasına yerleşerek doğru biçimde tanımlanabilir.

Elbette basit bir kelime ya da tanım sorununun söz konusu olmadığını göstermek önemlidir. Herşeyden ön-

ce önemli olan, şu ya da bu kelimenin kullanılması değil (görüldüğü gibi burada anılan terimlerin hiçbir keyfiliğe yer vermeyen bir anlamı olmadığı halde), onların tarihsel içeriğidir. Burada başkalarının sosyalizm dediği şeye —öfkelendirmekten duyulan zevk için— «proletarya diktatörlüğü» *adını koymak* söz konusu değildir; söz konusu olan sosyalizm sorunlarının neden ancak proletarya diktatörlüğü terimleriyle devrimci biçimde konulabileceğini, hiç olmazsa ilkede göstermek ve bu kabulü sosyalizmin gerçek tarihinin tahlili için araç ve mihenk taşı olarak kullanmaktır. Lenin'in bu teze —bizi korkuttuğu sanılan kelimeyle— «kitabi» değil, ama eylem için bir kılavuz olarak kabul edilmesini bir hayat memat sorunu görebilecek kadar ilkesel bir önem vermeye nasıl ulaştığını sormak önemsiz değildir. Leninizmin tarihsel koşulları üzerine bizi aydınlatacak bu sorun başlıbaşına incelenmeye değer. Belirleyici oldukları için başlangıç noktası olarak işe yarayabilecek iki olayı, devrimci sürecin iki olgusunu anacağım yalnızca.

Birinci olay: Lenin bolşevikleri de şaşırtarak, Rus devrimi sorununu, 1917'de, proletarya diktatörlüğü terimleriyle ortaya koyar. Bunu, sürmekte olan devrimin paradoksal koşullarına, olağandışı özelliklerin birikimine rağmen gerçekten, proleter *yani* komünist bir devrim olduğunu kabul ederek yapar. Bu, «saf» bir proleter devrim değildir: Tarihte «saf» devrimler yoktur, bunu Lenin'den sonra ben de söyledim. Ama bu, proleter yanın başlıca yan ve proletaryanın da yönetici güç olduğu bir devrimdir. Çünkü emperyalist sisteme, Rusya'nın da bir halkası olduğu «emperyalist zincir»e saldırmaktadır. Emperyalizm dünyasında başka devrimler için yer yoktur. Yalnızca proletarya, girişimin güçlüklerine rağmen, kendisi iktidarı ele alarak bu devrimin yönelişini sağlama alabilir. (Daha sonra Lenin şunları söyleyecektir: «Bir dizi çok özel etken nedeniyle gecikmiş Rusya (...) nüfus içindeki sayısal öneminden son derece daha yüksek

bir role sahip proletarya örneğini dünyaya göstermekte birinci oldu». (XXXI, 86)

Bunun için Lenin, *Devlet ve Devrim*'de (gerçekten de «durumun gerektirdiği bir eser»!) tarihsel çağı şimdi açılmış olan proletarya devriminin sorunlarını koymaya hemen başlar: Bunlar, acil olarak yeniden ortaya konulması ve yeniden işlemeye başlanılması gereken *komünizmin* sorunlarıdır.

Bu —birinci— olay üzerinde bir an duralım. Bu, irdeleme açıklanan sorunun hiç de spekülatif olmadığını anlamamızı sağlayacak. Lenin'in biyografileri, Rus Devrimi tarihleri, ünlü «mühürlü vagon» içinde Almanya'yı geçtikten sonra Rusya'ya geri döndüğünde, Bolşevik Parti ve Geçici Hükümet delegasyonları tarafından beklendiği Petrograd'ın Finlandiya garına ayak bastığında, Nisan 1917'de geçen olayların hikâye yanını yüzlerce defa anlattılar. Söylediği sözler, Çar'ın düşüşünü, Sovyetlerin ve Geçici Hükümetin oluşmasını, yeni siyasal çalışma koşullarını bizzat yaşamış olan yoldaşlarını şaşkınlık içinde bırakacaktır. Bununla birlikte, söylediklerini daha sonraki günlerde parti sorumluları ve üyeleriyle yaptığı toplantılarda da ara vermeden tekrarlayacaktır. *Pravda*'da tezlerini, ünlü «Nisan Tezleri»ni yayımlayacaktır: Ama en iyi mücadele arkadaşlarından oluşan gazete yazı kurulu, yazının başına koyduğu bir notta, Lenin'in yalnızca *kişisel* düşüncesini dile getirdiğini belirtir. Tartışmalar boyunca Lenin'in sözü kesilir, kendisine anarşist, sayıklayan bir deli gözüyle bakılır: Daha sonraları Parti'nin kurucusu, eğiticisi, tek düşünürü olarak tanıtılacak olan Lenin, o zamanlar herkesin karşısında yalnızdır, kendi Parti'sinde tecrit edilmiştir önceki çizgisiyle çelişki içindedir. Bir yanda olaylar hızlanır, öte yanda köylü, işçi ve asker kitleleri (içinde sosyalistlerin de bulunduğu) burjuvazinin «devrimci» hükümetiyle keskin çatışmaya girerlerken Ekim devriminin «öznel koşullar» bakımından mümkün olabilme-

si, tanlilleri ve sloganlarını empoze edebilmesi için Lenin'e bir aylık süre yetecektir.

Lenin'in beklenmedik ve ihtimal verilmeyen karakterini hatırlattığım bu tezleri neydi? Lenin'in kendisi bile, bundan birkaç ay öncesinde onları tam olarak bu şekilde formüle edebilir miydi? Bu tezler bir analize dayanıyorlardı: Emperyalist savaşın ürünü olarak Rusya'da başlayan devrim, bütün özellikleriyle birlikte proleter bir dünya devriminin başlangıcıdır. Bundan, hemen yönelmek gereken bir hedef çıkar: Devlet iktidarının alınması, proletarya diktatörlüğünün başlaması. Bundan da yeni bir slogan çıkar: «Bütün İktidar Sovyetlere»; burjuva devlet karşısında proleter bir devletin tohumunu temsil eden Sovyetlere. Ve en sonunda, bundan da örgütlenme düzleminde bir öneri çıkar: Parti, sosyalist, «sosyal - demokrat» adını taşımaya ve böyle bir parti olmaya son vermeli, yeni bir «komünist» Enternasyonal'in ilk müfrezesi, gerçekten *komünist* bir parti halini almalı ve böyle adlandırılmalıdır. Marxtan bu yana ilk kez proletarya diktatörlüğü sorununu somut komünizm perspektifine yeniden bağlayan bu devrimci tezlerde, emperyalist savaşın tarihsel «iflasları»nın patlak vermesine neden olduğu oportünist sosyalist partilerin sözlerinden basit biçimde «kendini ayırma» niyetinden daha fazla birşey vardı. Pratik için o anda doğrudan vazgeçilmez olan, ilkesel bir tez söz konusuydu.

Bu tezi anlamak için, çok hızlı olarak geriye dönmek gerekir. 1917'ye kadar Lenin, «proletarya diktatörlüğü»nden neden *bu kadar* az söz eder? 1905 devriminin siyasal görevlerini düşünmek için bir ölçüde Fransız Devrimi'nin —ki bu bütünüyle «proletarya diktatörlüğü» (kimi yanlarını önceden göstermiyorsa da) *değildir*— modellerinden alınan ve 1917'de Bolşevik yöneticilerden çoğunun içinde yaşamaya devam ettiği birçok bakımdan «melez» şu korkunç «proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü» kavramını yaratmaya kadar gitmesinin nedeni neydi? Düşünülebilecek olanın

(ve herşey olup bittikten sonra, «Leninist» ortodoksluğun inandırdığının) tersine, o zamanın sosyal - demokrasisinin «proletarya diktatörlüğü» terimini genel olarak bilmezlikten geldiği, geriye ittiği için değil. Lenin, o zamanın sosyal - demokrasisi tersine, Bernstein'ın revizyonizmine karşı proletarya diktatörlüğünü kendi tarzında savunmuştu. Bu, tam da, devrimden önceki bütün birinci dönem boyunca Lenin'in *sosyal - demokrasinin kimi teorik öncüllerini paylaşmış* olmasındandır, oysa *pratikte* bu öncüllerden bütünüyle karşıt sonuçlar çıkarıyor ve sosyal - demokrasinin başlıca Rus teorisyenleriyle çatışmaya giriyordu. Başka bir deyişle, Lenin proletarya diktatörlüğü anlayışının sosyalizme geçiş olduğu ve Rusya gibi «geri» bir ülkenin sosyalist devrim için «olgun» olmadığı, önce az ya da çok uzun sürecek bir «burjuva» devrim evresinden geçmesi gerektiği fikrini paylaşmıştı. Gene başka bir deyişle, mekanik ve evrimci anlayıştan kendini açıkça, köklü biçimde kurtaramamıştı; bu mekanik ve evrimci anlayışa göre tek tek ülkelerde sosyalizmin koşullarını yaratan, üretim araçlarının kapitalist mülkiyetini «gereksiz» ve zararlı kılan ve böylece üreticileri kollektif olarak kendi üretim araçlarının mülk sahibi haline getiren toplumsal ve siyasal devrimi «kaçınılmaz» kılan şey, kapitalizmin toplumsal ve iktisadi gelişmesinin «olgunluğu»dur yalnızca. Sonuç kendini zorla kabul ettiriyordu: Proletarya diktatörlüğünün, Rusya'nın tarihsel «olayı»yla hiçbir ilgisi yoktur.

Ne var ki, bir yandan bu evrimci ve ekonomist sosyalizm anlayışı hem emperyalizmi tahlil etmekte hem de ona karşı gerçekten mücadele etmekle yetersiz görünüyordu; öte yandan devrimin nesnel koşulları emperyalizmin doğrudan etkisiyle «teoriye göre» hiçbir zaman gerçekleşmemesi gereken bir ülkede toplanmıştı... Şu halde, Lenin'in bir devrimin ve yeni bir toplumun nesnel koşullarını *kapitalizmin* doğurduğuna ilişkin materyalist fikirden vazgeçmesi gerekmiyordu; ama sosyal

demokrasiye egemen olan tasarımdan, sosyalizmin koşullarının «olgunluğu» anlayışından vazgeçmesi gerekiyordu. Kapitalizmin, yeni bir toplumun koşullarını, önceden kurulu bir uyumla, bağrında *daha şimdiden* hazır olan bu toplumun gün ışığına çıkması için kapitalistleri bir seçim ya da bir hükümet darbesiyle kovmaktan başka birşey kalmayacak biçimde yaratmadığını anlamak gerekiyordu. Eğer «sosyalizm çağdaş kapitalizmin her kapısını çalıyorsa», bunu sosyalizmin doğrultması, geliştirmesi, tamamlaması, toplaması gereken çelişkili öğeler biçiminde, *kapitalizmin* aşılmaz duruma gelmiş *çelişkileri biçiminde* anlamak gerekirdi. Böylece proleter devrimi emperyalizme ulaşmış kapitalizmin dünyadaki *genel gelişmesine* bağlı olsa da, devrimin kapitalizmin şu ya da bu evresine, «ileri» kapitalist ülkelere, kapitalizmin «gelişme» kutuplarına mekanik biçimde bağlı olmadığını düşünmek mümkün oluyordu. Çünkü bunlar, verili bir konjonktürde çelişkilerin zorunlu olarak en keskin olduğu ülkeler değildir.

Lenin proletarya diktatörlüğü kavramını unutulmuşluktan çıkarıp düzelterek, bu kavramı hemen *komünizm* (yani kapitalizmin ancak sınıfların kendilerinin ortadan kalkmasıyla kesin olarak ortadan kalkacak uzlaşmaz çelişkileri) perspektifine yerleştirerek —bunu yalnızca en ileri kapitalizmin kendiliğinden olgunluğu ürünü olarak sosyalizm perspektifi içinde düşünmek yerine— içinde proleter devrimin başladığı tarihsel koşulların somut benzersizliğini açıklama ve bu benzersizliğe egemen olma aracını ediniyordu.

Bu sorunun Marksist teori içindeki gerçek tarihi eski haline konulduğunda, «proletarya diktatörlüğü»nün Rus devriminin «gecikmiş» koşullarına (nüfusun çoğunluğunu temsil edemediği için olağandışı yollara başvurmak zorunda kalmış «azınlıkta»ki proletarya, vb.) doğal olarak uyarlanmış bir kavram olduğu açıklanmasına yalnızca şaşırılabilir: Proletarya diktatörlüğünü, basit bir yansısı olduğu ve bugün bütünüyle aşılmış tarihsel

bir durumun sınırları içine hapseden bu kendiliğinden uyarlanma fikri kadar hiçbir şey olaylara bu denli ters düşemez. Gerçek şu ki, zamanın bütün Marksist ortodoksluğunun *tersine* Lenin, «proletarya diktatörlüğü» kavramını sosyalist reformizmin bağlarından kurtarmak ve Rus devriminin beklenmedik koşullarına «uygulanması»nın yollarını *keşfetmek* zorunda kaldı: Böyle yaparken, bu kavrama, onu tarihsel sınıf mücadeleleri sürecine ilişkin —yalnızca sosyalist değil— *komünist görüş noktasının* yoğun bir anlatımı haline getirirken aynı zamanda proletarya diktatörlüğünde bugün *değerlendirmemiz* gereken bir ilk teorik düzeltmede yapıyordu.

Artık yukarda belirttiğim ikinci olaydan da vakit geçirmeden ve aynı ölçüde kısa söz etmek gerek. Bir diyalektik düşünmeye çalışan bir Marksist için bu olay öncekinden çok daha önemlidir: Tek başına, birinci olayı doğrular. 1922 yılı içinde Lenin, beş aralıksız devrim yılının geçici dersini çıkardığında (silahlı karşıdevrim karşısındaki) zaferlerini de, teorinin mekanik uygulamasından kaynaklanır görünenler de dahil olmak üzere başarısızlıklarını da hesaba katmak zorunda kaldı. Sovyet iktidarının güçbirliği etmiş iç ve dış hasımlarının bütünü karşısındaki tek başarısı, tecrit edilmişliğine, savaşın yıkımlarına, açlığa rağmen varlığını sürdürmüş olmasıdır, bu dev zaferdir: Ötekilerden teknik ve askeri bakımdan daha etkili bir hükümet sisteminin değil proleter devrimler çağının artık kesin olarak açıldığının kanıtı olan bir sınıfın zaferi. Bununla birlikte «savaş komünizmi» dönemi Sovyet iktidarının varlığını tehlikeye sokabilecek dramatik sonuçlara da ulaştı: «Proletaryanın ortadan kaybolması» (çünkü iç savaşta yüzbinlerce proleter en ön safta öldü ve de proletaryanın önemli bir kesimi askeri, idari görevler, işletmelerin yönetimini denetleme görevleri, vb. almak zorunda kaldı ve üretim dünyasını *terk etti)*; özellikle ürünlerin istenmesi siyasetinin ve bu siyaseti empoze etmek için kullanılması gereken zorlama yöntemlerinin etkisiyle poletarya ile

köylülük arasındaki ittifakın kopuş eğilimine girmesi, son olarak da, «Sovyet rejiminin bağrında bürokrasinin yeniden doğuşu»; bu sonuçlardan sonuncusu, önceki iki olguyla ilişkilendirildiğinde tehdid edici anlamını bütünüyle kazanabilir ve «yukardan» hâlâ varlığını sürdüren eski devlet aygıtının «aşağıdan» köylü, emekçi küçük burjuva kitlelerinin kusursuz kıskacı arasmda kalan devrimci proletaryanın ayrışıp bozulmasını ve tecrit edilmesini belirtir! İşte bunun içindir ki *Lenin kendisini de komünistleri de derin bir özeleştiriye yöneltir.* Hiç olmazsa bunun için çabalar. Elbette, bu durum kimsenin ortadan kaldıramayacağı nesnel nedenlerle açıklanır: Ama nesnel nedenler ancak iç çelişkilerin ağırlaşmasını pratiğe yıkarak, pratik aracılığıyla belirli sonuçlar doğurabilirler Lenin, «süreler»i küçümseyerek yani geçiş evrelerini bilmeyerek ve komünizmi devlet kapitalizminin az çok yaşayabilen değişik biçimleriyle karıştırıp varolan kapitalizmden komünizme *doğrudan doğruya geçilebileceği* sanılarak yapılan yanlışın önemini gösterir. «Aynı zamanda, sosyalizme ilişkin görüş noktamızın da köklü biçimde değiştiğini kabul etmek zorundayız» (*De la coopération*, 1923, XXXIII, 487).

1) Bütün bu noktalar ve bu çalışmada ima yollu ele aldığım başka noktalar üstüne Robert Linhart'ın **«Lénine, Les Paysans, Taylor»** (**Lenin, Köylüler, Taylor**), Le Seuil, Paris. 1976 tahlillerini okumak gerekir. Linhart Marksist teorisyenler arasındaki bütün çağdaşlarından ve kendinden sonra gelenlerin çoğundan farklı olarak Leninin aralıksız olarak kendi kendisiyle çeliştiğine dikkat çekerken bütünüyle haklıdır. «Lenin'in kendi kendisiyle çelişmediği»ni tanıtlamak Stalin'in yazdığı **Leninizmin Sorunları**'nın anatemasıdır. Linhart'ın kitabı Elleinstein'ın bizi hapsetmek istediği yüzeysel görecelik ile kırk yıllık dogmatizm alternatifinden çıkmamıza yardım etmede değerli bir kılavuzdur. Her titiz okuyucu için şu tip denklemler gülünçtür: «Leninizm = Rus devriminin zamansal ve mekansal koşulları»; bu denklemlerde incelenen nesneye duyulan tiksinme (papazların alıklaştırdığı, ölçüsüzce votka içen mujiklerin geriliği üstüne birkaç kesin yargı ile birkaç istatistik) ancak tarihe yapılan totolojik başvuruların tumturaklılığında kendi eşitini bulur.

Lenin'in özeleştirisinin hangi *kesin noktaya* ilişkin olduğunu, böyle ne tarafa doğru yöneldiğini ve yönelttiğini iyi görmek gerekiyor. Lenin'in özeleştirisi —kimi bolşeviklerin sandığının tersine— sosyalist devrimi komünizmin belirleyiciliğine bağlama gerekliliği adını verdiğimiz şeye ilişkin değildir: Çünkü son tahlilde en keskin çelişkilerin, anlık olarak, yoğunlaştığı ülkelerde sosyalist dünya devriminin başlamasını bu gereklilik açıklar.[2] Lenin kendisine, ara vermeden yapılan bütün baskılara rağmen «sosyalizmin olgunluğu»na ilişkin mekanik şemaya geri dönmek gerektiğini, herşeyin «iyi» olması için sosyalist devrimin gerçekleştiği yerden, gerçekleşme deneyini sertlikle geçirdiği yerden *başka yerde, başka biçimde*... olması «gerektiği»ni düşünmeyi, haklı olarak, hiçbir zaman kabul etmedi! İşte bunun içindir ki Lenin'in hayallerden vazgeçme, komünizmin yoluna dikilen engellerin niteliğini her türlü volontarizme karşı kabul etme gerekliliğine ilişkin özeleştirisi öznel bir pişmanlık ya da terk değil, nesnellik içinde ileri doğru atılan müthiş bir adımdır; bu nesnellikten, zamanında, bütün kusurlarına ve yanlışlarına rağmen dünyayı dönüştürebilecek güç, uluslararası komünist hareket doğabilmişti.

Özeleştirisi içinde Lenin'in ilerleyişi izlenir ve *yönelişin*de göz önünde tuttuğu eğilim incelenirse, konu daha da belirginleşir. Lenin, köylülükle ticari mübadeleye ilişkin Yeni Ekonomi Politikası'nı, önceleri yabancı kapitalistlere verilen «tavizler» kooperatiflerin gelişmesini de Rus ekonomisindeki çöküntünün doğurduğu yalnızca idari tedbirlerle aşılamayan geçici koşullarının empoze ettiği bir «geriye dönüş» olarak düşündü. Ama,

(2) Bunların ilk sırasında genç emperyalist Rus burjuvazisi ile sayısal bakımdan görece zayıflığına rağmen Avrupalı devrimci Marksist teori ile kaynaşmasını daha ilerilere götürebilmiş olan proletarya arasındaki çelişki yer alır. Bunlardan hr ikisi de eski yarı-feodal düzenin hızlı ayrışmasından, «sömürenlerle sömürülenleri etkileyen ulusal bunalım» temelinde ortaya çıkmışlardır.

sonraları ve gittikçe daha da çok, bu değerlendirmeyi değiştirdi, düzeltti: Yeni Ekonomi Politikası'nın (NEP) gerçekte bir ilerleme ve bütün «Rus» karakterleriyle birlikte komünizme doğru gerekli bir evre olduğunu gösterdi. Çünkü bolşeviklerin yanlışlarının ve hayallerinin nedenleri çok daha genel ve çok daha derindirler; iç savaşın dramatik koşulları bunları açığa vurabilirdi ancak. Kabul etmek gereken şey, kapitalist üretim ilişkilerinin kendilerine empoze edilen komünist —gerçekte, devletçi— hukuki biçim altında gerçekte ortadan kaldırılmadığı ve dönüştürülmelerine ilişkin görevin eksiksiz olarak ortada durduğudur. Gerçekten de bu ilişkiler, devletin empoze ettiği yeni bir biçim altında, zor ve ideoloji aracılığıyla yeniden üretilmişlerdi yalnızca. İşte kabul ve tahlil etmek gereken şey ve işte kapitalizmden komünizme geçiş olarak proletarya diktatörlüğünün çelişkilerini, kapsadığı bütün evreleri ve süreleri değerlendirerek, neden komünizmin görüş noktasına *her zamankinden daha çok* yerleştirmek ve adım adım pratiğe geçirmek gerektiği. *Devlet ve Devrim*'in tezleri doğrulandı: Pratikte düzeltildiler.

Bu deneyin her adımında Lenin, partide ve teorinin kendisinde de bitmemiş, zorlu bir iç mücadele pahasına Marksist teoriyi sürdürüp geliştirir. Bunu, akıntıya karşı koyarak yapar. II. Enternasyonal sosyalizminin, Marksizmin ilkelerini ekonomizm ve devletçilik yönünde saptıran biçimine karşı durarak yapar. Daha o zaman, Bolşevik Parti'nin bağrında bile, Althusser'in önerdiği deyimle, «II. Enternasyonal'in ölümünden sonraki öcü» olarak kendini duyuran şeye karşı; Devrimci diyalektik için evrimciliğe karşı olarak yapar. Proletarya diktatörlüğü kavramının oluşturulduğu, sonra geliştirilip düzeltildiği koşulları, bu evrelerin her birinde işçi hareketi bağrında bile karşılaştığı hasımları, bu koşulları ve bu hasımları hesaba katarak kendini ortaya koyması gereken terimleri bir bir incelemek isteyen herkese kendini zorla kabul ettiren bir sonuç vardır: Proletarya diktatör-

lüğü kavramı her zaman *vakitsiz* oldu, tıpkı kitlelerin hareketinin beklenilenden başka yere doğru yöneldiği devrimlerin de vakitsiz oldukları gibi. Ona güvenenlerin ve hayatlarını onu sabırla hazırlamaya, örgütlemeye feda edenlerin bekleyişlerini kimi zaman düş kırıklığına uğratarak kimi zaman da karşı konulmaz biçimde aşarak. Gerçek bir Marksist dille formüle edilmiş olsalar bile, toplumların evrimine ilişkin mekanik şemalar karşısında tarihin gerçek diyalektiği gibi vakitsiz. Bu anlamda, Gramsci haklı olurdu («*Kapital*'e karşı devrim!») ... eğer *Kapital*'in bütünü tam da gerekliliğini tanıtladığı proletarya diktatörlüğü ile anlaşılır duruma gelmeseydi. Bu bakımdan, bundan elli yıl önce Lenin'in içinde bulunduğu durumla bugün bizim içinde bulunduğumuz durumun karşılaştırılması kadar açıklayıcı olan hiçbir şey yoktur. O zamanlar, «proletarya diktatörlüğü» *adına* en ortodoks Marksistler, köylülerden, işçilerden, aydınlardan savaşın dehşetlerinden sonra emperyalizmin birkaç on yıl boyunca kapitalist sınai gelişmeyi sağlamasını beklemelerini isteyerek Rusya'da bir sosyalist devrimin imkânsızlığını bildiriyorlardı. Bugün ise, komünistler yeterince beklediğimize ve kapitalist sınai gelişme içinde, *artık* proletarya diktatörlüğüne ihtiyacımız olmadığına, daha şimdiden onun tarihsel gerekliliğinin *ötesinde* olmak için yeterince ilerlediğimize inanıyorlar. Açıkça birbirine ters sonuçlar. Ama kesinlikle aynı teorik temeller.

Sonuca bağlamayı okura bırakıyorum: Eğer proletarya diktatörlüğünün tarihsel olarak «geri» bir kapitalist ülkede *buna rağmen gene de* sosyalizme geçmek için istendiği için keşfedilmiş bir kavram olduğu *yanlışsa, bizim* devrimci durumumuzun özelliklerine ve rastlantılarına egemen olmak için bugün ona artık ihtiyacımız olmadığına ilişkin bu tez, bu sözde tarihsel kamta dayanan tez, ne değer taşıyabilir ki?

Proletarya Diktatörlüğüne Doğru Tarihsel Eğilim

Leninist proletarya diktatörlüğü kavramının oluştuğu koşulların tarihi içinde açık bir yöndeğiştirme yaptık. Sosyalizmle komünizmin ilişkileri üstüne, bu kavramın içerdiği tezin bildirisine dönebiliriz şimdi.

Lenin'in somut tahlillerinden, hattâ düzeltmelerinden bile gerçekte çıkan şudur: Doğru sloganların seçimine kumanda etse bile, proletarya diktatörlüğü, şu ya da bu özel taktiği özetleyen bir «slogan» değildir. Stratejiye kumanda etse ve stratejinin dönüşümünü anlamaya imkân verse bile, geçici tarihsel koşullara ilişkin özel bir stratejik çizgi de değildir.[3] Bir kez bulduktan sonra *uygulamak* gereken, ne taktik ne de strateji olmayan proletarya diktatörlüğü, herşeyden önce, kaynaklandığı sınıf mücadelesi kadar nesnel bir *gerçeklik*tir. Bu, Lenin'in, ona doğru yönelebilmek için, kendini pratikte ortaya koyduğu ölçüde, bilimsel olarak incelemeye çalıştığı bir gerçekliktir.

Ama hangi gerçeklik? Birden «görülen» ya da «dokunulan» bir masa ya da bir iskemle gibi bir gerçeklik değildir. Sınıf mücadelesi için hareketsiz, değişmez bir gerçeklik söz konusu olamaz zaten. Bu, bir kez kurulmuş olan şu kurumlar sistemi, şu hükümet biçimi —bunlar devrimci bile olaslar— çerçevesi içine hapsedilmesi imkânsız olan ve aralıksız dönüşümlere konu olan *tarihsel bir eğilimin gerçekliğidir*.[4] Engellerle karşılaştığı, ta-

3) 22. Kongrenin hazırlık tartışması boyunca «Komünistlerin eylemine yeni tarihsel hedefler yüklemeye yönelik kanıtlamadan» işte bu anlamda söz etmiştim. G. Marchais'in cevabı: «Hedefimiz değişmedi: Hedefimiz hep sosyalizm», beni bunu belirtmeye sürüklerken bizi de dosdoğru temel soruna götürür: Marksist açıdan sosyalizm nedir?

4) Bu, «proletarya diktatörlüğü sistemi» tanımında Stalin'in bakış açısıdır: Stalin için, proletarya diktatörlüğü, partinin kumanda ettiği ve belirli sayıda «güç iletme kayışı» aracılığıyla kitleleri partiye bağlayan bir kurumlar hiyerarşisinden başka bir şey değildir.

rihsel koşulların etkisi altında yönelişini düzeltiği için bir eğilim varolmaya son vermez. Tersine, ta da böyle varolur ve gelişir.

Bunu anlamak ve buna uygun olarak hareket etmek için, proletarya diktatörlüğünü koşullarınm bütününün içine, insan toplumlarımn tarihi ölçeğine, yerleştirmek gerekir: *Bu, kapitalizmin kendisinin bağrında* ona karşı mücadele ederek *gelişmeye başlayan* bir eğilimdir. Tıpkı biçimsel olarak, kapitalizmin önce feodal toplumun bağrında ona karşı mücadele ederek, önce parçalı, ürkek biçimlerde gelişmeye başlayan tarihsel bir eğilim olduğu gibi. Bu eğilim zafere ulaşmış sosyalist devrimlerden çok önce varolur. Daha o zaman, Marx'a sonra da Lenin'e, *komünizmin bir ideal olmadığını*, bir öngörü ya da bir kehânete konu olan bir *gelecek*, basit bir soyut tarihsel aşama olmadığını, giderek güçlenen, parçalı ve hâlâ ürkek biçimlerde olsa bile kapitalist toplumun bugünkü çelişkilerinde yer alan gerçek bir eğilim olduğunu ileri sürmeye imkân veren şey de budur.

Komünizm hangi biçimlerde kapitalist toplumun kendisinde daha şimdiden bulunan gerçek bir eğilimdir? Buna, şematik olarak şöyle cevap verilebilir: Birbirleriyle doğrudan ilişkileri olmayan iki biçimde.

* Bir yandan, üretici güçlerin ve *üretimin toplumsallaşmasına olan eğilim* biçiminde. Bu eğilimi, ona sermayenin yoğunlaşması ve devlet biçimini vererek aralıksız biçimde arttıran şey kapitalist birikimin kendisidir;

* Öte yandan, önce proletaryanm özerkliğinin, sonra da siyasal ve ideolojik hegemonyasımn kendisini duyurduğu *proleter sınıf mücadeleleri* biçiminde. Bu mücadeleler proletaryaya devrimci sınıf olarak örgütlenme imkânını, bölünmeler, rekabetler karşısında üstünlük sağlama imkânını verir. Bu mücadeleler devletten geçmezler —haklı olarak da!— ama yaşama ve çalışma koşullarımn kendilerinden ortaya çıkarlar ve onlara kollektif biçimde egemen olunmasına yönelirler.

Kapitalizmin gelişmesi boyunca bu iki eğilim birbirlerini sürekli olarak etkiler, ama birbirlerinden de ayrı kalırlar. Birbirleriyle kaynaşmazlar, tersine birbirlerine karşı çıkarlar. Kaynaşmaya başlayabilmeleri için, etkili bir proleter devrim, devlet iktidarının proletarya tarafından alınması gerekir.

Tarih böyle bir devrimin koşullarını, ülkelere göre eşitsiz ama topluca geriye döndürülemez biçimde (bu, her özel durumda böyle olması gerektiği demek değildir) yalnızca emperyalizm aşamasına ulaşmış kapitalizmin yarattığını gösterdi. İşte yalnızca bu durumda, aynı biçime sahip olamayan belirli toplumsal koşullar içinde, önce bir sonra birçok ülkede proletarya diktatörlüğünün tarihsel çağı başlayabilir. Ve Leninist teori bu olguyu, emperyalizm çağının aynı zamanda sosyalist devrimler çağı olduğunu da göstererek, yani bu çağın özelliklerini, son tahlilde, *emperyalizmin ve proletarya diktatörlüğünün çelişkili ve, aynı anda gelişmesiyle* açıklayarak kaydeder. Kendisini dünya ölçeğinde ortaya koyan, ama sosyalist devrimden önce de sonra da her toplumsal formasyonun bağrında son derece çeşitli biçimlerde kendisini zorunlu olarak yansıtan bir çelişki.

Tarihsel proletarya diktatörlüğü dönemi boyunca, kapitalizmin gelişmesiyle uzun zamandan beri eğilimsel olarak bulunan birbirine karşıt iki biçim komünizmin içinde birleşmeye başlar. Daha önce Marx'ın yaptığı gibi, bunların *başlangıçtan beri* kapitalizmin tarihinde bulunduklarını ileri sürebiliriz. Ancak bu tez, bu yöndeki girişimlere rağmen (Komün gibi), çok uzun süren bir dönemden önce bu iki biçimin gerçekten birleşmeleri için gerekli koşullarm oluştuğu anlamına da gelmez. Daha başlangıçtan beri varolduğu içindir ki Marksist teori devrimin teorik temellerini bu kadar önceden hazırlayabildi. Önce birbirlerine karşıt olan bu biçimler, doğrudan doğruya proleter olan öğeyi temsil eden *ikincisinin egemenliği altında* birbirlerine dönüşmeye, eklemlenmeye başladığmda, gerçekten, yeni bir döneme giri-

lir. Üretimin toplumsallaşması kapitalist biçim almaya eğilimsel olarak son verir; ama yalnızca uzun bir mücadele sonunda toplumun emekçiler tarafından doğrudan yönetimi ve komünist çalışma biçimleri ilerledikçe son verir. Öyleyse bu kaynaşma hemen, çelişki olmaksızın gerçekleşemez. Proletarya diktatörlüğü tarihi bu çelişkinin gelişme ve çözümleme tarihidir.

Eğer durum böyleyse, uluslararası komünist hareket derinlemesine kök salmış olan ve güncel tartışmaların ortaya çıkardığı sorunların tahlilinde ne denli etkili olduğunu başlangıçta gördüğümüz bir fikri düzeltmek zorunda olduğumuzu söylemek gerek. Bu, sosyalizmle emperyalizm arasında yalnızca bir «dış» çelişki olduğu, sosyalizmin (ya da «sosyalist blok»un) ve emperyalizmin birbirlerine yalnızca yabancı ve karşıt değil ama duruma göre düşmanca ya da barışçıl olabilen diplomatik nitelikte «dış ilişkiler»den başka ne birbirleriyle haberleşen ne de ortak noktası olan *iki dünya* oluşturdukları fikridir. Gerçekte, «soğuk savaş»ın emperyalist burjuvazisinin bu denli az diyalektik ve bu denli az materyalist fikri —zarara yol açmadan— benimsenemiz için olayları böyle ortaya koymaya (buna karşılık olarak, tersine çevrilmiş tezle birlikte: Bu iki dünya temelde aynı dünyadır, «sanayi toplumu»nun iki varyantıdır) ara vermemiş olması bir sebep olamaz. Sosyalizmle emperyalizm birbirlerine kapalı iki dünya olmadıkları gibi aynı ve tek bir dünya da değildir. «İki dünya» tasarımı sonuçta komünistleri çözümü olmayan bir durum içine sokmaktadır: Sosyalist dünya «geleceği» emperyalist dünya ise «geçmiş»i temsil eder; bu geçmişle bu gelecek arasında, tanım gereği, hiçbir karşılıklı bağımlılık ve etki yoktur, yalnızca —hâlâ gelecekte olduğu için oysa zaten gerçekleşmişti— bir geçiş anının ele gelmeyen incecik ipi var. Bundan kurtulmak için tarihin son bulmayan tekrarına, aynısının «ebedi geriye dönüşü»ne ilişkin idealist bir felsefeden başka hiçbir şey gerekmez...

Böyle bir perspektif içinde, «sosyalist blok»un *dışın-*

da gerçekleşmesi ve emperyalizmin bunalımını, tarihsel kokuşmasını vurgulaması gereken *yeni devrimlerin*, gerçek anlamıyla, düşünülemez duruma gelmesi de şaşırtıcı değildir!

Gene aynı görüş noktasından, sosyalist ülkelerin *yakın tarihinin* —tam da bu tarihi açıkladığımızı söylediğimiz anda— açıklanamaz olması da şaşırtıcı değil: İster şu ya da bu sosyalist ülkede ortaya çıkan toplumsal çelişkiler isterse değişik sosyalist ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen çelişkiler söz konusu olsun. Eğer sosyalizm, kapitalizmin ve emperyalizmin tarihsel eğilimlerinin sınırlardaki iyi bir orduyla geriye dönüşünü yasaklayabilecek etkisiz ve nerdeyse unutulmuş bir geçmişten başka birşeyi ifade etmeyen «öteki dünya» ise, bunun hesabını nasıl vermeli? Tersine, emperyalizm dünyanın sınırlarının ötesinde gerçekleştiği sanılan «saf», ideal sosyalizmin —çelişkiler daha da keskinleştiği için— olgular karşısında varlığını sürdüremediği zaman kapitalizme (açıkça) *geriye dönüş* fikrinden nasıl kaçınmalı? Sosyalist ülkelerin işçi ve komünist hareketi eğer kapitalist ülkelerdeki hareketleri etkiledi ve etkiliyorsa bunun tersinin doğru olmadığı fikrini ve bütün ülkelerin komünistlerinin sosyalizm tarihini —her günkü deneyler bu tarihin onların kendi sınıf mücadeleleri üstüne doğrudan etkileri olduğunu gösterir oysa— yalnızca edilgen (pasif) seyirciler olarak izleyebilecekleri fikrini nasıl doğrulamalı?

Bu mekanik tasarımı düzeltirsek, sosyalizmle emperyalizm arasındaki çelişkinin «dış» değil bir *iç* çelişki olduğunu anlar ve bundan sonuçlar çıkarmayı denersek, olaylar kendilerini çok daha az irrasyonel bir biçimde ortaya koymaya başlar; başka birşey demiyorum: Başlar. Bu bir iç çelişkidir, çünkü herşeyden önce sermayeyle ücretli emeğin, ya da burjuvaziyle proletaryanın antagonist çelişkisinin çağımızda geliştiği *biçimlerden biridir*. İkinci olarak da; çünkü her zaman olduğu gibi, çelişkinin iki teriminden hiçbiri ötekinin dışında

«saf», kalamaz: Çelişkinin gelişmesi içinde, bu terimlerden herbiri ötekini etkiler ve dönüştürür, yeni toplumsal biçimlenmeler ve durumlar doğurur. Sayıları gittikçe artan ülkede sosyalizmin varoluşunun, —emperyalizme tekelci devlet kapitalizmine olan eğilimi geliştirme araçlarmdan kimilerini sağlasa da— emperyalizmin tarihini derinden etkilediğine kimse karşı çıkmıyor. Emperyalizmin gelişmesinin —1917'de durmamıştır bu gelişme— sosyalist ülkelerin tarihinde ekonomik ve siyasal etkiler yaratmaya ara vermediğini kabul etmeninde zamanıdır; emperyalizm bu etkilemede sosyalist ülkelerde varolan çelişkili *toplumsal ilişkilerin* kendisine sunduğu iç temellere dayanır.

Ama —somut bir durumun somut, acil ve zorunlu bir tahlilinden başka birşey olmayan— bu saptama, kimilerinin korktuğu gibi gerici sonuçlara, emperyalizmle sosyalizm arasında bir *simetri* fikrine, çelişkinin iki terimi arasında bir eşdeğerlik fikrine, çelişkinin iki tesaretini kırmak için emperyalizmin kullandığı fikire sürüklenmesin diye, tam da, sorunun tümünü bu çelişkinin kaynaklandığı genel eğilimin çerçevesi içine yerleştirmek gerekir. Lenin'in farkına vardığı gibi, emperyalizmi, *ondan sonra* komünizm tarihinin proletarya diktatörlüğünün çelişkileri ve rastlantıları biçiminde hemen başladığı kapitalizm aşaması olarak tammlamak gerekir.

Sosyalizm Nedir?

Çok genel bir biçimde belirttiğim şeyi şu basit ama pek güncel sorundan, «sosyalizm» nedir, sorusundan kalkarak başka biçimde de açıklayabiliriz. Sosyalizmin, «üretim araçlarının kollektif mülkiyeti» ile «emekçilerin siyasal iktidarı»nın toplamı olduğu söylenir genellikle. Oysa, bu tanım yetersizdir. Daha kötüsü: Yanlıştır, çünkü sınıf mücadelesi sorununu, sınıf mücadelesi tarihinde sosyalizmin tuttuğu yeri ve sosyalist devrim-

den sonra sınıf mücadelesinin büründüğü biçimleri dikkate almadığı için korkunç anlaşmazlıklara yol açar. İdeolojik ve siyasal alanda gerçekten varolan burjuva ya da küçük burjuva bir «sosyalizm»i ile proleter sosyalizmini birbirinden açıkça ayırmaya imkân vermez. Sosyalizm, planlama, ekonomik rasyonellik, toplumsal adalet, «ihtiyaçların mantığı», vb. gibi terimlerle *tanımlandığında* yanlış çok daha ağırdır.

Öyleyse Marksist bir bakış açısından sosyalizmin ne olamayacağını söyleyelim herşeyden önce: *Sosyalizm sınıfsız bir toplum değildir*. Ve sınıfsız bir toplum olmadığı için de, sömürüsüz bir toplum, her tür sömürünün ortadan kaybolduğu bir toplum da değildir. Sosyalizm, maddi temelleri ortadan kaybolduğu ölçüde her tür sömürünün ortadan *kaybolmakta olduğu* bir toplum olabilir ancak.

Lenin bunu, 1919'dan başlayarak, önemli bir metinde *Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika'da* (XXX, 103; «*Marx, Engels, Marksizm*», Sol Yay., s. 510) çok aydınlık biçimde açıklar. Bu metnin formülasyonlarını *Komünizmin Çocukluk Hastalığı*'nın (1920) sonra da, başkaları yanmda, 1922'nin *RK (b) P XI. Kongresi*'nde «NEP» üstüne raporunun (XXXIII, 267) formülasyonlarıyla karşılaştırmak pek yararlı olacak.

«Teorik açıdan», *diye yazar Lenin*, «kapitalizmle komünizm arasında belirli bir geçiş dönemi bulunacaktır kuşkusuz. *Bu dönem, toplumun bu iki ekonomik yapısına özgü özellikleri ya da çizgileri zorunlu olarak birleştirmelidir*. Bu geçiş dönemi, kapitalizmin ölümü ile komünizmin doğumu arasında, ya da başka deyişle, yenilmiş ama yok edilmemiş kapitalizm ile doğmuş ama henüz çok zayıf olan komünizm arasmda bir *mücadele* dönemi olmalıdır. (Sol yay. age. 510 - 511)

Lenin'in bu önemli formülasyonlarını açımlamak için burada duralım: Bütün bir tarihsel çağı (1919'da Lenin ve bolşevikler süresini azımsıyor olsalar da) tem-

sil eden bu kaçmılmaz geçiş dönemi, *sosyalizmin kendisidir*. Bu, sosyalizmin özerk bir ekonomik ve toplumsal formasyon olmadığı, hele özerk bir tarihsel *üretim biçimi hiç olmadığı demektir*. Bir kapitalist üretim biçimi olduğu gibi, bir komünist üretim biçimi olduğu gibi, (hep onun «olgunluk» derecesini değerlendirmeye çalışan) Plekhanov ya da Kautsky gibi mekanik Marksistlerin daha o zaman düşündüklerinin ya da bugün kimi komünistlerin yeniden düşündüğünün tersine sosyalist üretim biçimi yoktur. Komünizmden ve sosyalist üretim biçiminden ayrı, özerk bir sosyalist üretim biçimi tasarlamak, ya kapitalizmden sınıfsız topluma araçsız olarak geçilebileceğini ütopik biçimde tasarlamaktır ya da *sınıfların sınıf mücadelesi olmaksızın*, sınıf ilişkilerinin antagonizmalar olmadan varolabileceklerini düşünmektir. Ve bu ütopyaların ortak kökü genellikle, terimin Marksist anlamında, *üretim ilişkilerini*, insanların kendi arasındaki ve üretken emek içinde üretimin maddi araçlarıyla aralarındaki ilişkileri basit hukuki mülkiyet ilişkileriyle ya da hukukun düzenlediği gelirlerin *dağılımı*, toplumsal ürünün bireyler ve sınıflar arasında dağıtılması ilişkileriyle karıştırılmasındadır.

Bu noktaya kesinlik kazandıralım, çünkü terminoloji sorunları burada belirleyici bir rol oynayabilirler. Kapitalist üretim biçiminin temel üretim *ilişkisi*, «emekçinin üretim araçlarıyla olan doğrudan ilişkisi»dir: Ücretli emeğe, üretim süreci içinde «tüketilen» işgücünün satışı ve alımına dayanan sömürü ilişkisidir. Bu, üretim araçlarını işgücünü «emme» ve belirli bir artı emek sağlama araçlarına dönüştüren (bireyleri değil, sınıfları ilgilendiren bir ilişki ve büründüğü hukuki biçimlerin amacı tam da bireyleri buna bağımlı kılmaktır) toplumsal ilişkidir. Marx'ın gösterdiği gibi, bu üretim ilişkisi tarihte mümkün olan *son* sömürü ilişkisidir: Ondan sonra —emekçinin, üretim araçları üstünde belirli bir mülkiyete ve bu araçların işletilmesi üstünde belirli bir bireysel denetime sahip olduğu— ne eski sömürü bi-

çimlerine geri dönebilir, ne de «yeni» bir sömürü biçimine doğru ilerlenebilir. Çünkü kapitalizm zaten, ancak sahibinin aracılığı ve denetimi altında birbirleriyle ilişki kurabilen üretim araçları vasıtasıyla emekçilerin birbirlerinden mutlak biçimde ayrılması olarak karakterize edilir. Kapitalizm çok uzun zaman boyunca sürebilir, üretim araçlarının (kollektif ya da bireysel) mülkiyet (hukuki) biçiminde uzun bir dönüşümler dizisi geçirebilir. Emek sürecinin örgütlenme biçimlerinde bir dizi teknolojik devrime dayanan uzun bir dönüşümler dizisi geçirebilir; bunların emekçilerin niteliği, yani eğitimleri, emek pazarıyla olan ilişkileri, vb. üstünde doğurdukları sonuçlarla birlikte. Ama bütün bu dönüşümler hep temel üretim ilişkisinin, kapitalist ücretliliğin, tarihsel gelişmeleridir. Sosyalizm yeni bir sömürü biçimi değildir (kimileri böyle sanabilir). Ne sömürüsüz ne de sınıfsız bir üretim biçimi de değildir daha: Ancak geçiş terimleriyle düşünülebilir.

Marksizm içinde bu fikrin eşi benzeri yok mudur? Tam tersine, bu fikir Marksizmle bir bütün oluşturur; bilimsel temellerini bulduğu Marx'ın *Manifesto*'dan *Kapital*'e kadar olan teorik çalışmasının çıkış noktasıdır. Son olarak da, Marx'ın sosyal demokrasinin oportünist sapmasını eleştirmek için ilk sonuçlarını açımladığı *Gotha Programının Eleştirisi* metninde açıkça belirtilmiştir: «Sosyalizm»in, komünist toplumun yalnızca ilk evresi, yani komünizme bir geçiş olduğu gösterilir. Marx'ın kimi formülasyonları bu bakımdan çok önemlidir. Örneğin, Marx'ın sosyalizmin «henüz kendine özgü temellere», yani *Kapital*'in kesinlikli terminolojisini ödünç alırsak, kendine özgü bir üretim biçimine «dayanmayan bir komünist toplum»dur. Marx, sosyalizmde, emekçilerle emeklerinin ürünü ve araçları arasındaki ilişkiyi kaçınılmaz olarak hâlâ «burjuva hukuk» un —*hukuk* diyebiliriz kısaca: Kapitalizmden başlayarak, her hukuk burjuvadır— düzenlediğini de bu teze bağlar. Sosyalizmden, gerçek anlamda, giderek komünizme geçişin, yani geçiş

bir kez tamamlandıktan sonra ve eğilimsel tamamlanmışlığı oramında komünizmin «kendine özgü temele» dayandığı komünist toplumun üst aşamasına giderek geçişin koşullarından biri olarak toplumsal işbölümünün (özellikle, kafa ve kol emeği bölünmesinin) dönüşümünün belirtilmesi de aynı ölçüde önemlidir.

— Bizim bugünkü durumumuzu anlamak için Marx'ın bu formülasyonlarının tarihsel kaderini hatırlatmak özellikle önemlidir. Bir yandan, Alman sosyal -demokrasisi ve «Marksist» yöneticileri tarafından— devlet aygıtı konusundaki önemini daha önce hatırlattığım— *Komünist Manifesto*'nun «düzeltilmesi»yle aynı nedenlerle ve *aynı zamanda* hemen *sansür edilmişlerdi.* Bütün bunlar pek tutarlıydı. Öte yandan, Lenin tarafından ele alınıp uzun uzun yorumlandıktan[5] sonra, hep anılan yasa formülleri halini aldılar: —bu incelemenin başında (1. Bölüm)— Stalin'de tipik bir örneğini gördüğümüz «aşamalar teorisi» çerçevesi içinde diyalektiğe karşı çevrildiler. Bunun nedeni, metinlerin kendilerinde bulunan teorik nedenlere bağlı kalınırsa, Marx'ın formülasyonlarının kuşkusuz hâlâ —elbette, inatçı bir efsanenin tersine Marx hiçbir peygamber yeteneğine sahip değildi— çok genel ve soyut formülasyonlar olmasından kaynaklanır. Anlaşılmazlık doğurmalarının nedeni de budur. Komünizmin basit, mekanik bir ardarda geliş gibi ortaya çıkabildiği diyalektik olmayan bir komünizm sosyalizm ilişkisi anlayışına ulaşılmasının tek bir koşulu vardır: Bu formülasyonları pek yüzeysel biçimde okumak, yani bu evrelerin herbirine Marx tarafından yüklenen *içerik*le yani onları birbirine bağlayan geçişin *itici gücü*yle hiç mi hiç ilgilenmeyerek, hepsinden önce geçiş ya da evreler, «genel geçiş fikri»ni alıkoymak; bu evrelerin kesin *sayısı*nın fetiş haline getirilmesi ve ütopyacı bir ideolojiye geri dönüş işte bundan doğar.

(5) Bu incelemeye eklenen Dosyada Lenin'ın yorumunun tam metnini isteyenler (Devlet ve Devrim, Aydınlık Yayınları bölüm 5). bakabilirler.

Gerçekten, bugün herhangi bir «Marksist» sosyalizmin «sonu»ndan sonra başka birşey daha —komünizm— olacağını ve dolayısıyla uzun vâdede, çok uzun vâdede, sosyalizmin kendisi için bir amaç olmadığını, vb. kabul etmeye hazırdır. Marx'ın komünizmle sosyalizm arasındaki farkı karakterize etmek için ütopik sosyalizmin üretimi değil de dağılımı vurgulayan iki eski devrimci sloganını («Herkese emeğine göre», «Herkese ihtiyacına göre») benimsemesi, komünizmin sorunlarını bir tür altın çağa ya da belirsiz bir «tarih sonun»na itme anlayışına paradoksal olarak katkıda bulundu. Sosyalist ve komünist üretim biçimlerinin sözde «genel yasaları»nı tanımlamak ve bu temel üstünde, bu üretim biçimlerinin bütün bir hayali ekonomi politiğini kurmak için de kullanıldı. Marx'ın bu diyalektik değil ama mekanik ve evrimci okunmasında «sosyalizm» ve «komünizm» ancak biri tamamlandığında ötekinin başladığı, birbirini izleyen *aşamalar* halini alır. Ve proletarya diktatörlüğü işte bu perspektif içinde «sosyalizme barışçı bir geçiş yolu» olarak yeniden tanımlanmıştır ve yavaş yavaş daha anlaşılmaz bir durum almaktadır. Teorik güçlüklerin dışma çıkmak için, «ara aşamalar»ın sayısını çoğaltmak, çelişki ve eğilimlerle düşünemeyen böyle bir evrimciliğin mantığına uygundur; bunlar kapitalizmle komünizm arasındaki, emperyalizmle sosyalizme geçiş arasındaki, vb. «ara aşamalar»dır. Niye var bu «aşamalar»? Sayıları neden daha çok ya da daha az değil? Her ikisi de «sınıfsız toplum» biçimlerini temsil ediyorsa, birbirlerinden nasıl ayrılırlar Bu, dörtköşeli bir çemberdir.

Öyleyse Lenin'in formülasyonlarına dönelim yeniden:

«Yalnızca bir Marksist için değil, ama gelişme teorisiyle, şu ya da bu biçimde bilen eğitim görmüş her kişi için, geçiş dönemine özgü çizgilerle ayırdedilen bütün bir tarihsel evrenin gerekliliği açık olmalıdır... (Sol yay., age. 511).

Bu «kendine özgü çizgiler» hangileridir? Lenin bunu da söylüyor: Kapitalizmle komünizm arasındaki mücadele.

«... Bununla birlikte, sosyalizme geçiş konusunda küçük burjuva demokrasisinin günümüzdeki temsilcilerinden duyduğumuz bütün akılyürütmeler (...) bu açık gerçeğin tam bir ihmaliyle ayırdedilir. Küçük burjuva demokratların özelliği, sınıf mücadelesinden nefret etmeleri, ondan kaçmma hayalleridir. (...) Bu nedenle ya kapitalizmle komünizm arasında tüm bir geçiş evresinin varolduğunu kabul etmeyi kesinlikle reddederler ya da bu güçlerden birinin mücadelesini yönlendirmek yerine çarpışan bu iki gücü uzlaştırmak için planlar tasarlamayı iş edinirler» (XXX, 104; Sol yay. age. 511).

Madem ki sınıf mücadelesinden kurtulmak istiyoruz, öyleyse bu mücadeleyi *sürdürmeyeceğiz!* Planlar tasarlayalım. Buraya kadar, tarih hep «kötü yanı»yla, mücadeleyle, şiddetle ilerledi: Şimdi «iyi yanı»yla ilerleyecek...

Lenin geçiş evresini, kapitalist üretim biçiminin hayatını sürdüren öğeleriyle komünist üretim ilişkilerinin doğmakta olan öğeleri arasındaki mücadeleyi çelişki evresi olarak tanımlarken, henüz bize, oluşması süresince kendi kendisini ara vermeksizin dönüştürmesi gerektiği (saçmalık olmadıkça) de açık olan bu mücadelenin alması gereken somut biçimlerin hangileri olduğunu belirtmiyor; «Planlar tasarlamıyor.» Bu evrenin ne kadar süreceğine, az ya da çok kolay olacağına ilişkin hiçbir kehânete girişmiyor. Ama bir Marksistin, dörtköşe bir çember kadar çözümlenemez olan bu ikilemden çıkmasını mümkün kılan ipucunu veriyor; bu ikilem şudur: Sınıf mücadelesi olmaksızın sınıfların ve sınıf ilişkilerinin varolması!

Lenin devam eder:

«Proletarya diktatörlüğü döneminde sınıflar *durmaktadır ve duracaklardır.* Sınıflar ortadan kalktığında diktatörlük yararsız hale gelecektir. Proletarya dik-

tatörlüğü olmaksızın sınıflar yok olmayacaktır. Sınıflar durmaktadır, ama proletarya diktatörlüğü döneminde *her* sınıf bir değişikliğe uğramıştır; *sınıfsal arasındaki ilişkiler de değişmiştir*. Proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesi ortadan kalkmaz, yalnızca başka biçimlere bürünür» (XXX, III; Sol yay., age. 518 - 519).

Bu «yalnızca» teriminin gerçekte komünistler için hayati, Marksistler için önemli bir teorik görevin belirtisi olduğuna geçerken değineyim: Sosyalizm altında *sınıfların* ve sınıf mücadelesinin *yeni varoluş biçimlerinin* tahlil edilmesi; elbette bu yeni biçimlerin kökü hep *kapitalist* üretim ve sömürü ilişkilerindedir. Bu görevin Lenin'den bu yana önemli ölçüde yerine getirildiği söylenemez. Bu «gecikme»ye, bir kez daha, Stalin'in tavrının yabancı olmadığı kuşkusuzdur; 1930 yıllarında Stalin'in tavrı ikisi de aynı derecede yanlış iki tez —sınıf mücadelesinin sürekli şiddetlenmesi ve (SSCB'de) sosyalizm altında sınıf mücadelesinin sonu tezleri— arasında gidip gelir.

Devrim yılları boyunca Lenin'in genel çizgiler vermekle yetindiği tahlilleri yeniden okunursa, sorunun karşılaşılan engellerin doğasını anlamak ve partinin çizgisini düzeltmek için doğru terimler koymaya çalışmak olduğuna inanılabilir. Lenin, bu sorunun yalnızca Rusya'nın özel koşullarma (özellikle ekonomik ve kültürel «geriliği») ne değil, herşeyden önce tümüyle eşi görülmemiş bir deney olan sosyalist devrimin doğasına bağlı olan korkunç karmaşıklığını yavaş yavaş keşfeder. NEP konusunda buna yeniden döner:

«Komünist rekabetten, komünist cana yakınlık (sempati) açısından değil ama ekonomi ve toplumsal sistem biçimlerinin gelişmesi açısından söz ettim. Bu bir rekabet değildir, şiddetli, çetin, en son olmasa da ona yakın bir muharebedir; kapitalizmle komünizm arasındaki bir ölüm kalım mücadelesidir. (...) Bu yine, birbirine ortadan kaldırmacasma düşman iki sınıf arasında

ki mücadele biçimidir. Bu yine, burjuvaziyle proletarya arasındaki bir mücadele biçimidir». (XXXIII, 293).

Bu mücadelede «bize elde silah saldırılmıyor, ama bununla birlikte kapitalist topluma karşı mücadele yüz kez daha çetin ve tehlikeli oldu, çünkü bizimle çarpışan düşmanın nerede olduğunu ve kimin bizim dostumuz olduğunu her zaman göremiyoruz» (age). Yalnızca ne kapitalistlerin «siyasal iktidarı»na («Siyasal iktidardan yeterince var bizde!») ne de «ekonomik güçleri»ne («Rusya'da proleter devletin elinde bulundurduğu ekonomik güç komünizme geçişi sağlamak için tümüyle yeterlidir»!) değil, meta üretiminde, devlet aygıtında maddeleşmiş *kapitalist ilişkiler*in kendilerine de saldırıları *yeni* sınıf ve sınıf mücadelesi *biçimleri*. Lenin'in sınıf mücadelesinin bu yeni biçimleriyle kastettiği, taşralı bir komünistin yazdığı gibi, «burjuvaziyi yenmek, işini bitirmek yetmez, bu işin ancak yarısıdır; onu bizim için çalıştırmak da gerekir» (XXXIII, 295) anlayışı. Proletarya diktatörlüğünün kitle çizgisinin —birlik ve mücadelenin birbirlerine ayrılmazca karışmış olarak— daha da gerekli bir durum aldığı yeni biçimler; çünkü söz konusu olan şey, «komünizmi komünist olmayan ellerle kurmak»tır. «Komünist toplumu komünistlerin elleriyle kurmak çocukça bir fikirdir belki de. Komünistler halk okyanusunda bir damladırlar» (age. 296).

Komünistler eğer bu kitle çizgisini oluşturmayı, sonra da uygulamayı başaramazsa ne olacak? «Onlar *sürükleyenler* değil, *sürüklenenler* olacaklardır». Lenin bunu hoşnutsuzlukla belirtir ve çelişkinin *yanlarından birini* oluşturan gerçek eğilimi kavrayacak kadar zeki olan bu göçmen burjuva politikacıların doğru tahliline hak verir ve şunu söyler: «Ama bu Sovyetler iktidarının kurduğu devlet hangisidir? Bolşevikler hoşlarına gideni söyleyebilirler, gerçekte sıradan burjuva devlete ulaşacaklar ve bizim onları desteklememiz gerekir. Tarih değişik yollardan gider» der bu göçmenler; «Bir sınıf düşmanının sınıfsal doğrusu» budur işte!.

Bu durumda, 1920'de söylenen sözler tam anlamlarını kazanır: «Diktatörlük sert, kanlı bir sözdür, iki sınıfın, iki dünyanın, evrensel tarihin iki çağının öldüresiye, acımasız mücadelesini dile getiren bir sözdür.» Sosyalizm, *aynı* dünyanın bağrında *iki* dünya, evrensel tarihin tek bir çağında iki çağ değilse, nedir? Ve Lenin ekler: «Böyle sözler havaya söylenmez» (XXX, 367).

Deyimin her iki anlamında da «havaya söylenmez»: Böyle sözler düşüncesizce ağıza alınmaz; böyle yapmakla dile getirdikleri gerçeklikten de kurtulunmuş olunmaz.

«Leninizmin» Gerçek «Sorunları»

Lenin'in bu metinlerini bugün yeniden okumak ya da belki ilk defa gerçekten okumak Leninizme devrimci erdemini, dogmatizmin ağırlığı altına gömülmüş eleştirel gücünü yeniden vermektir. Gerçek tarihsel tavrını ortaya koymaktır. Lenin'de, sosyalizmin ve proletarya diktatörlüğünün *eksiksiz* bir teorisini aramak gibi, dogmatik bir sistemle işimiz yok; çok özel bir tarihsel durumun acil gereklerine verilen basit ampirik *cevaplar*la da işimiz yok. Devrimci sürecin somut analizinin dışına hiçbir zaman çıkmadığı *içindir ki* Lenin, karşılaştığı sorunlarm genel etkisini giderek ortaya çıkarabildi. Leninist proletarya diktatörlüğü teorisi ampirist ya da dogmatik (bunlardan biri hep ötekinin ters yüzüdür) bir cevaplar sistemi değildir, her türden ütopyacılığa ve maceracılığa düşmemek için gerçekliğin çelişkilerine göre çelişkili gerçekliğe sorulan bir *sorular* sistemidir. Ve bu bakımdan, Leninin «üçüncü tez» adını verdiğim şeyin neden vazgeçilmez olduğu şimdi daha iyi görülebilir; devrimci Marksizmin tutarlılığını ve gelişmesini sağlayan tek şey olan komünizmin görüş noktası bu tezde dile gelir. Bu tez, hayali olarak tamamlanmış bir teoriyi kendi üstüne «kapamak» bir yana onun ilerleme, açılma

öğesidir. Bu tez, başlayan ama daha ancak başlangıçta bulunan birşey gibi, proletarya diktatörlüğü tahlilinin geliştirilmesi, açılması ve düzeltilmesi *için* bir tezdir. Bu *üçüncü tezin geriye itilmesinin* uluslararası komünist hareketin bütününü derinden etkilemiş olan *Stalinci sapmanın yüreğinde* bulunmasının nedeni de, hiç olmazsa kısmen anlaşılabilir. Bunun içindir ki, bugünkü konjonktürde, emperyalizmin yeni biçimlerinin ve sosyalizmin ilk biçimlerinin dünyası olan bugünkü dünyada, devlet üzerine ve proletarya diktatörlüğü üzerine Marksist tezlerin doğru kavranılması ve yaratıcı biçimde uygulanması, kabul etmek gerekir ki, Lenin'in bildirdiği üçüncü tezin kabul edilmesi ve derinleştirilmesine bağlıdır: Sosyalizm ancak komünizmin görüş noktasından, onun somut gerçekleşmesinin bir evresi olarak varolabilir. Şu halde, Leninizmin ilkelerinden esinlenmek, onlarca yıldan beri bıkkınlıkla tekrarlandığı gibi, Leninizmi *geliştirmek*tir gerçekten. Ama bundan anlaşılması gereken şey ancak, ortaya çıktıkları koşullar ve denk düştükleri pratik yöneliş göz önünde bulundurularak Lenin'in ortaya koyduğu sorunlar formülasyonu tartışılarak, içerdikleri sorunlara doğru gidilerek sürdürülürse gerçek bir içeriğe sahip olabilir. Yoksa belirsiz bir «yöntemi» uygulamak ya da ileri sürüldüğü gibi, sırtımız dönükken arkamızda kavramlar dünyaya getireceği ve varlıklarına şaşmak için de arkaya dönmemizin yeterli olacağı «somut»un çağrılmasıyla, bir kavramın yerine bir başkasının konulmasını doğrulamakla değil.

Bütün sorumluluğu üstüme alarak, önceki tezlerden ortaya çıkan sorunlardan ikisini anmak isterim.

A — Birincisi, sosyalizmin hâlâ, *meta* (üretimi) *olmayan* bir üretime doğru dönüşmekte olan *meta* üretimi ve dolaşımına dayanmasından ileri gelen sorundur. Sorun eğer, gerekliliğini az önce hatırlattığım gibi, *üretim biçimi* terimleriyle konulursa, sosyalizmde meta ilişkilerinin varoluşunun sömürü ilişkilerinin yeniden oluş-

turulmasına ve hâlâ varolan sömürü biçimlerinin gelişmesine doğru sürekli bir *eğilime* götüreceğini düşünmek gerekir. Her şeyden önce bu, işgücünün kendisinin bir meta, emeğin bir ücretli emek («burjuva hukuku»na bağımlı) olarak kalmasından ileri gelir. Ücretli emek varlığını sürdürdükçe, üretim araçları devlet tarafından üretilip dağıtılsalar bile, metadırlar. Şu halde, sorun ortaya konuluyor: Sosyalist planlama aslında *meta* (üretimi) *olmayan* bir üretim örgütlenmesi mi? Hangi tarihsel koşullarda böyle olur? Bilindiği gibi, sosyalist ülkelerdeki «ekonomik reformlar» ve beş yıllık planların tarihsel deneyinden beri, üretim araçlarının kollektif mülkiyetine bağlılaşık olan planlamanın her şeyden önce, uzun bir tarihsel dönem boyunca, *meta* üretimi ve dolaşımının mutlak bir karşıtı değil de yeni (dönüştürülmüş) bir biçimi olduğunu düşünmek için şimdi önemli nedenlere sahibiz.

Lenin, «zamanının üstünden atlamaz» ve bu sorunu hiçbir şekilde çözümlemez: Ama, onu ortaya koymayı mümkün kılar. Rusya'daki 1920 yıllarının koşullarma bağlı apaçık nedenlerden dolayı bu sorunu çoklukla, *küçük* köylü *meta üretimi sorunu* dolayısıyla ele alır. Sosyalizmde sınıfların varlıklarını sürdürmesi üstüne sürekli tekrarlanan genel tezleri, çoklukla hemen küçük köylü üretiminin, Rus devriminin uğraştığı meta üretiminin somut, yığınsal biçiminin sürüp gitmesine bağlar. Kollektifleştirmeden sonra Stalin'e sınıf antagonizmalarının «ortadan kaybolduğu»nu ileri sürme ve «meta kategorilerinin yaşayan öğeleri»ni üretim sektörleri arasındaki basit hukuki farklara (Devlet mülkiyeti, kollektif mülkiyet) bağlama imkânını da bu bağlantının sağladığı bilinir.

Ama bir çok fırsatta (bkz. özellikle, bir kesimini andığım *Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı*, XXX, 111, 115), Lenin bu görüş açısının sınırlarını havaya uçurur. Bunu, önemli bir sorun, sınıflar sorunu aracılığıyla yapar tam da: Kapitalist ilişkiler eğilimsel olarak *yalnız-*

ca küçük meta üretiminden değil bir başka «alışkanlık»tan da, *üretici aygıtın ve devlet aygıtının bağrında burjuva ideolojik ilişkilerin* ürettiği alışkanlıktan da yeniden doğarlar. Lenin'in bizim hümanistlerimizi titretecek sözüyle, «malzemesi insan» olan bu ilişkiler içine hapsolmuş «aydınlar, siyaset adamları, öğretmenler, nitelikli işçiler, vb.», yani küçük burjuva *ve* proleter kitleler söz konusudur. Ya da daha doğrusu, siyasal ve ekonomik ilişkilerle bir bütün oluşturan ve niteliklendirme (kalifikasyon) sistemiyle eğitim sürecinde yeniden üretilen ilişkiler söz konusudur: Bunlar, kararnameyle yürürlükten kaldırılamaz.

Lenin'in bu uyarıları bize, meta üretimi sorununun, özellikle insan işgücünün meta biçiminin üretimi sorununun, sosyalizmin kapitalizmden miras aldığı gibi, işbölümünün biçimlerinin ve bu işbölümünün kapsadığı antagonizmaların üretimi sorunuyla *aynı zamanda* ele alınması gerektiğini duyurur. Oysa, kollektif mülkiyet ve planlama bu işbölümünde hiçbir şey değiştirmez: Tam tersine, bundan doğan farklı «toplumsal kategoriler» arasındaki sürüp giden çelişkilere çarparlar.

Bunun içindir ki, sosyalizmi, gereksiz kapitalistler bir kez safdışı edildikten sonra, toplumsal emeğin (toplumsal planda, emek ürünlerinin doğru bir dağıtımı, siyasal planda kitleler için artan bir özgürlük ve «katılım» eşliğinde) örgütlenmesinin basit bir «rasyonalizasyon»u olarak tasarlamak tümüyle aldatıcıdır. Böyle bir tasarım en önemli noktayı unutur: Tarihsel süreç olarak sosyalizm ancak işbölümünün giderek derin bir dönüşümüyle, Marx'ın «çok-teknikçilik» dediği şey için, «parçalı» uzmanlıklara karşı, kafa ve kol emeğinin bölünmesine karşı bilinçli bir siyasal mücadeleyle gelişebilir. Sosyalizm, kapitalist toplumda varolan «emekçi» kategorilerinin ve toplumsal katmanların «ortak» çıkar yararma, sürekli *birleşmesi de* değildir: Sanki her zaman uzmanlaşmış işçiler ve mühendisler, profesörler, hukuk-

çular ve duvarcı yamakları... olması gerekiyormuş gibi, onlarm işlev ve statü farklarını «garanti altına» alamaz, sürdüremez. Sosyalizm, emekçiler arasmdaki —terimin kapitalist anlamında— her türlü rekabetin, yani ücretli emeğin, dolayısıyla planlı ya da plansız, *meta* üretiminin temellerini en sonunda ortadan kaldıracak, bu bölünmelerin *dönüşümüne* doğru yorulmak bilmez bir eğilimden başka birşey olamaz. Önceki bölümlerden birinde, proletaryanın sınıf olarak oluşmasından ancak proletaryanın egemen sımf olarak oluşmasıyla «tamamlanabilen» bir süreç olarak söz ediyordum. Burada, bana öyle geliyor ki, şu tezi ileri sürmek gerekir: Sosyalizm, proletarya durumunun bir yandan dönüşüp *ortadan kaybolmaya* yönelirken aynı zamanda da *genelleştiği* bir süreçtir. Bu, terimin her iki anlamında da, *proleterleşmenin* «işinin bitirilmesidir».

— Birinci sorun daha kesin bir ikinci sorunu, *sosyalizm ve devlet kapitalizmi* arasındaki ilişki sorununu ortaya getirir.

Lenin, emperyalizmin aşılmaz çelişkilerinin ürünü olan devlet kapitalizminde «sosyalizmin bekleme odası»m hemen gördüyse de, bu doğrudan ilişkinin pratik sonuçlarını keşfetmesi için bütün bir devrim deneyi gerekti. Ekonomik alanda sosyalizm önce dönüşmekte olan devlet kapitalizmi biçimini alır. *Çok yakın felâket*'teki ünlü formül bilinir:

«Sosyalizm, kapitalist devlet tekelinin hemen ardından gelen evreden başka birşey değildir. Ya da: Sosyalizm, *bütün halkın hizmetine verilmiş* ve bunun için de kapitalist bir tekel olmaktan çıkan kapitalist devlet tekelinden başka birşey değildir» (XXV, 389).

Bu bağlamın ve özellikle de bu konu üstüne Lenin'in sonraki düşüncelerinin[6] bütününün gösterdiği gibi,

6) Bkz: 1917 ve 1918'in tezlerini (XXXII, özellikle s. 354-357) alan, özetleyen ve düzelten **Ayni Vergi** (1920) üstüne broşür. Aşağıdaki paragraf **L'Humanité** tarafmdan çıkarılmıştı:

kapitalist tekelin kendisi *olmaktan çıktığını* söylemek burjuvazinin sınıfsal tekeli olmaktan çıktığını söylemektir, ama bunun tam tersine, bütün kapitalist karakterini hemen anında kaybettiğini söylemek değildir. Ya da, bütün kapitalist karakterini ancak üretim araçlarının bütün halk tarafından mülk edinilmesinden gerçekten söz edilebileceği zaman kaybedeceğini söylemektir; çünkü halkın bütünü üretken emekçilerden oluşacak ve çünkü kapitalizmden miras kalan işbölümünün antagenist biçimleri ortadan kaybolacaktır. Başka bir deyişle, çünkü bütünüyle toplumun «proleterleşme» süreci boyunca ve en sonunda, proletaryanın kendisi de ortadan kaybolacaktır.

Lenin'in bu formülü anıldığında, genellikle *bir* yanı belirtilir: Sosyalizmin gelişmesinin nesnel temellerinin üretici güçlerin ve üretimin (kapitalist) toplumsallaşması biçiminde kapitalizmin kendisinde olduğu fikri. Bu tezin devrimci ucu çoklukla savuşturulur: Tekelci ve tekelci devlet kapitalizminin çelişkilerine proleter devrim ve sosyalizmden *başka mümkün çözüm* yoktur. Ama özellikle bu tezden sosyalizmin kendisi için diyalektik

'...) Başka bir biçimde tasarlanmış gelecek için bir «manifesto» olarak değil, ama partinin bugünkü taktik ve teorisinin karşı karşıya kaldığı siyasal sorunların bir tahlili olarak tasarlanmış bir kongre metni bu koşulları birgün içinde yaratamazdı. Önceki yıllarda partinin, proletarya diktatörlüğü sorunlarını, bu sorunları gündelik deneyimden edindiği derslerle sistemli biçimde karşılaştırarak, köklü biçimde incelemeyi ,bütün düzeyler için görev olarak saptaması gerekirdi. Bunun yerine, parti, isteyerek ya da istemeyerek, bu sorun üstüne hiçbir şey söylemedi ve böylece, tahlilleriyle, program tasarılarıyla Marksist siyasal teori arasında bir uçurum açılmasına izin verdi. Öyle ki, eski bir elbise gibi bugün üstünden atmak istenen bu «proletarya diktatörlüğü», Marx ve Lenin'in işleyip oluşturdukları, devrimci sınıf tavrının köşe taşı kıldıkları ve çağlarının işçi hareketine, güçlükle, anlatmayı ve kabul ettirmeyi denedikleri kavramın karikatürü, hayaletidir yalnızca.

sonucu çıkarmaktan sakınılır genellikle: Kapitalist toplumsallaşmanın çelişkilerinin, yani sömürüyü arttırmak için kapitalizmin toplumsallaştırmayı geliştirirken içinde yer aldığı koşulları maddeleştiren çelişkilerin, kaçınılmaz olarak «miras alındığı» ve onunla birlikte sosyalizme taşındığı olgusunu tahlil etmekten sakınılır. Bu çelişkiler, iktidarın ilk kez ele alınması mucizesiyle ortadan kaybolamazlar.

Sosyalizme, devlet kapitalizmi biçimleri derinlemesine çelişkili ve eşi görülmemiş olmak zorundalar elbette. Lenin 1922'de şunu söyler;

«Devlet kapitalizminden ne anlamak gerektiği üstünde titizlikle duruyoruz, eski kitaplara başvuruyoruz. Ama bu eski kitaplar bambaşka şeylerden söz ediyorlar: Kapitalist düzende varolan devlet kapitalizmini işliyorlar; ama komünist düzende devlet kapitalizmini inceleyen tek bir kitap bile yok. Bu konuda Marx bile tek bir kelime yazmayı düşünmedi...»

Bu Devlet kapitalizmi, «o denli beklenmedik bir kapitalizmdir ki hiç kimse öngörememişti (...) bu, bizim proleter devletimiz tarafından hoşgörüyle karşılanan bir kapitalizmdir: Oysa, devlet biziz. Öyle incelenmeli, öyle yapılmalı ki, devlet kapitalizmi proleter devlette kendisine proletaryamn saptadığı ve proletarya için elverişli olan koşulları ve çerçeveyi aşamasın, aşmaya cesaret edemesin.» (XXXIII, 282, 316 - 317).

Çelişkilerin karmaşıklığı: Devlet kapitalizmi hem meta üretimi karşısında sosyalizmle kapitalizmin genel mücadelesini temsil edebilecek olan şey hem de proleter sosyalizmin denetlemesi, sınırlandırması sonunda azaltılacak ve ortadan kaldırılacak şeydir. Kapitalizmin önceki biçimleri *karşısında* devlet kapitalizmi hangi görüş noktasına göre sosyalizmin «temsilcisi», devrimci eğilimin taşıyıcısıdır? Tersine, hangi görüş noktasma göre, proletaryamn mücadele ettiği kapitalizmin bütün temel çizgilerini eğilimsel olarak kendinde «toplayan»

başlıca hasımdır? Ve şu ülkede, şu konjonktürde bu iki yan birbirleriyle nasıl birleşirler?

Bu, kapitalizmle komünizm arasındaki mücadelenin, *komünizmin* teorik görüş noktasına yerleşilmediği zaman ortaya koyulması ve işlenmesi imkânsız olan tipik bir sorudur. Rusya'nın somut koşullarından hareket eden («Proletaryanın, en azgelişmiş ülkelerden birinde iktidara geleceğini, köylüler için üretim ve dağıtımı büyük ölçekte örgütlemeyi denemekle başlayacağını ve sonra, kültürel koşullar nedeniyle bu görevi yerine getiremediği için eserine kapitalizmi de katacağını hiç kimse öngöremezdi») Lenin, olgularda, bu görüş noktasını gittikçe daha çok benimser. Aradan geçen zaman içinde, bunun nedenini çok iyi görüyoruz: Sosyalizm, üretim araçlarının kollektif mülkiyetidir doğrudan doğruya; ama bu mülkiyet herşeyden önce büründüğü tikel hukuki biçim ne olursa olsun, üretim araçlarının *devlet tarafından mülk edinilmesidir*. Devlet tarafından mülk edinme, emekçilerin bakış açısından, bu mülk edinmenin hâlâ biçimsel kaldığı, üretim araçlarıyla emekçi (işgücü) ayrılığının ortadan kaldırılmadığı anlamına gelir.

Ama aynı zamanda, önceki duruma oranla, önemli bir dönüsümü de gerçekleştirir. Siyasal dünyayla ekonomik dünya, ya da daha kesin olarak söylenirse, emek dünyası («ekonomik» burada iki anlama gelir: Burjuva siyasetle burjuva ekonomi birbirlerinden hiçbir zaman ayrılmamıştır!) arasında kapitalizmin karakteristik ayrılığını doğrudan doğruya ortadan kaldırır.

Bir yandan, emeğin örgütlenmesi ve emek ilişkilerinin dönüsümü sorunlarını doğrudan doğruya siyasal sorunlara dönüştürür.

Öte yandan, kitle hareketlerinin, devrimci kitle demokrasisinin bütün biçimlerini emeği ve üretim ilişkilerini devrime uğratacak araçlar haline getirir doğrudan doğruya. Ve, aynı hareketle *devletin çökmesinin «siyasal» sorunuyla sömürünün sona ermesinin «ekonomik»*

sorununu birleştirir. Çünkü, bu sorunlardan biri öteki *olmadan* çözülemez; ancak, biri öteki sayesinde ve ötekiyle birlikte çözü*lebilir.*

Bu anlamda, daha önce kullanma fırsatına sahip olduğum bir sözü yeniden söyleyeceğim; ve sosyalizmin, proletarya diktatörlüğünün tarihsel döneminin zorunlu olarak, siyasetin yeni bir pratiğinin, yeni bir biçiminin eşi görülmedik ölçüde yayılmasıyla karakterize olduğunu söyleyeceğim. Ve elbette ki bu, siyasetin bu yeni (kitle) pratiği varolduğu ve geliştiği *için* sosyalizmin varolup geliştiği anlamına gelir. Böylece, kendi hesabıma, Lenin'in «sosyalizm, elektrifikasyon artı Sovyetler iktidarı» gibi ünlü formülünü, dile getirildiği konjonktürü göz önüne almayarak değil tersine *hesaba katarak*, açıklama hakkını alacağım. Çünkü başvurduğu şey, *bir yandan* elektrifikasyon (ve daha genel olarak da üretici güçlerin planlı gelişmesi) *öte yandan* Sovyetler iktidarı değildir —sanki biri ötekinin yamndaymış, biri ekonomide, öteki ise devletteymiş gibi değil—, biri ötekiyle diyalektik bir biçimde birleşmiş olarak, kitle örgütlerinin ve Sovyetlerin iktidarının gelişmesi *biçimi altında* elektrifikasyon ve planlı gelişmedir. Dolayısıyla, komünist örgütlenme biçimlerinin ve toplumsal ilişkilerin gelişmesi *koşulu altında* devlet kapitalizmidir.

VI.

SON BİRKAÇ SÖZ

Bunlar, proletarya diktatörlüğünün sorunlarından birkaçıdır; kuşkusuz biricik sorunları değil.

FKP'nin 22. Kongresi'nden beri, yoldaşlarımız —ve çevremizdeki devrimci emekçiler, aydınlar— kendilerine şu soruyu sormak zorunda kaldılar (bunu *daha önce* gerçekten yapamadıkları için): Proletarya diktatörlüğü kavramını ve perspektifini «terk ederek» işçi hareketi ne gerçekliği tahlil etmek ve etkilemek için bilimsel temelini sağlayan Marksist teoride ne *değiştiriliyor* tastamma? Bu sorun üstüne tartışma açılmıştır.

Eğer Leninist tezler doğruysa ve eğer bir kelime oyunu söz konusu değilse —doğruyu söylemek gerekirse buna artık kimse inanmıyor— proletarya diktatörlüğü, bütün Marksist sınıf mücadelesi teorisiyle bir bütün oluşturan ve ondan ancak bu bütün söz konusu edildiğinde ayrılabilecek bir kavramdır. Komünist partilerin strateji ve tarihinde, proletarya diktatörlüğünün «aşılması» fikrinin bir Marksist için hiçbir anlamı olamaz. Çünkü, gördüğümüz gibi, proletarya diktatörlüğü sosyalizme özel bir «geçiş yolu» ya da özel bir model, özel bir yöntem değildir. Bu, emperyalizm koşullarında, sosyalist geçiş aracılığıyla kapitalizmden komünizme götüren tarihsel eğilimdir.

İşte bunun içindir ki, bugüne kadar gerçekleşen sosyalist devrimlerin gerçek tarihini inceleyerek proletar-

ya diktatörlüğü üstüne olan bilgimizi düzeltmek ve zenginleştirmek mümkündür. Ama bütün ülkelerin komünistleri için vazgeçilmez olan bu çalışma ancak Marx'ın ve Lenin'in bulduğu *tahlil* ilkeleri temelinde yapılabilir. Proletarya diktatörlüğü kavramının bizi ilkel, uzak ve aşılmış bir çağa —emperyalist savaşların, şiddete dayalı devrimler ve karşıdevrimlerin eski çağı— hapsettiğini öne sürüp bu kavramı «göreceleştirerek» değil ancak çelişkilerinin iç diyalektiğini somut tahlille geliştirerek yapılabilir. Başlangıçta tartışmalarımıza —«sosyalist demokrasi», «barış içinde birarada yaşama», proleter enternasyonalizmi de söz konusu olduğunda— gizliden gizliye musallat olan sosyalizmin gerçek tarihi bu diyalektiğin dışında anlaşılamaz. Proletarya diktatörlüğü kavramı *olmadığında*, bize bugün sosyalist devrimlerin yanlışları ve sapmaları olarak görünen ve yarın da aynı şekilde görünecek şey, bir kazalar, kötü rastlantılar, açıklanamaz gerilemeler bütünü ya da olgunluğumuzun mucize yoluyla bizi koruyacağı yeni bir çocukluk hastalığı olabilir ancak. Bu sosyalist devrimlerin bizim zaferlerimize giden yolu açan başarıları ise hakedilmemiş bir tarih olarak görünebilir. Proletarya diktatörlüğü kavramı *ile* geçmişin yanlışlarını tahlil edebilir ve düzeltebiliriz, gelecekteki yanlışların zamanında farkına varmayı ve düzeltmeyi de öne sürebiliriz.

Özellikle, kapitalist ülke*mizin* koşullarında, deney ve eleştiriyle devrimci dönüşümün yollarını giderek açmak mümkün ve gereklidir. Marksist teorinin proletarya diktatörlüğüne ilişkin tezlerinin kumanda ettiği ilkeler bu dönüşümden görülmemiş biçimler edinecektir hiç kuşkusuz. İşte tam da bunun için, dogmalar, «değişmez»ler ya da herhangi «kavramlar» değil, materyalist ilkelerdir.

Başka şekilde söyleyelim: Dış dünyaya bakmak için gözlerini açan herkes uluslararası komünist hareketin birlik ve örgütlenme biçimi, yani devrimci teori ve pra-

tiğin kaynaşma biçimi olan Leninizmin bugün, çok ağır tarihsel bir bunalım yaşadığına inanabilir. Emperyalist sistemin, devrimci imkânlar sağlayan ve devrimci çözümleri zorunlu kılan yeni bir genel ve keskin bunalım dönemine girdiği sırada Leninizmin tarihsel bunalımı işçi hareketini dramatik biçimde zayıflatıyor. Ama Leninizmin bu bunalımı, nesnel olarak, pratikte yeni bir devrimci teori ve pratik biçiminin öğelerinin hazırlandığı anlamına da gelir. Bu bunalım o denli keskindir ki, sorunların önceki örgütlenme biçimlerine, siyasal ve teorik çalışmanın önceki tarzlarına «geri dönüş»le çözümleneceğini sanmak güçtür. Herkesin hissettiği gibi, yeni biçimlerin neler olacakları üstüne düşünmek gerek. Burjuva ideolojisinin aralıksız baskısı, bütün çabası Leninizmi işçi hareketinin dev bir «tarihsel yanlışı» olarak gösterip tasfiye etmek (onunla birlikte Marksizmi de) için özellikle de, yerine reformist ve teknokratik sosyalizmin ideolojisini ya da belki her zamanki yan ürününü, anarşizmi, koyup Leninist devlet teorisini yani proletarya diktatörlüğünü tasfiye etmek için, tam da bu bunalımı sömürmeye yönelir.

Proletaryamn güncel görevleriyle birleştirilirse bu saldırının önemi, bana kalırsa, komünistlerin Leninizme ilişkin teorik ödevini açıkça belirtir: Leninizmi eleştirel bir biçimde incelemek ve geliştirmek.

Savaşımız için birkaç gereç, herkese açık birkaç kollektif düşünme konusu önerdim. Görüldüğü gibi, sorunun hiçbir tarihsel tuhaflığı yok: Doğrudan doğruya bugün içinde bulunduğumuz durumla ilgilidir. Hiçbir spekülatif yam yok: Bu Marksist teorideki bütün gerçek sorunlar gibi, pratik bir sorundur. Ama şunu unutmayalım: Bu sorun, üstünde biz bize konuşacağımız, tercihlerimizin ve isteklerimizin nedenleriyle yetinebileceğimiz bir salonun sakinliği içinde karşımıza çıkmıyor. Yanlışlarımızdan herbirinin, gerilemelerimizden herbirinin hasmımız tarafından hemen o anda sömürüldüğü

bir çarpışma içinde karşımıza çıkıyor. Ve bu hasım, emperyalizm, *kendine uygun gelen* tavrı uzun zamandan beri *bizim için zaten seçti.* Kendi sınıf diktatörlüğünün, burjuva diktatörlüğünün adıyla sanıyla çağrılmasına ve gerçek tarihsel gücüyle değerlendirilmesine, tam tersine, hiç ihtiyacı yok. Proletarya diktatörlüğünü ortadan kaldırmak, aynı hareketle burjuva diktatörlüğünü de... kelimelerde ortadan kaldırmaktır. Gerçekte, hiçbir şey ona bu kadar iyi hizmet edemezdi.

Bundan ders almak için zaman hiç de geç değil.

FKP'NİN 22. KONGRE ÇALIŞMALARINDAN VE HAZIRLIK TEBLİĞLERİNDEN PARÇALAR (Ocak - Şubat 1976)

Belge 1:

Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (Parçalar)*

Parti tüzüğü sorunu 22. Kongre gündeminde yer almasa bile, aşağıdaki katkıyı, bu kürsüde yeri olan bir soruna ilişkin olduğu ölçüde yayımlamanın ilginç olacağına inanıyoruz.

22. Kongre'yi hazırlamak amacıyla parti içinde geniş olarak açılan tartışmaya, FKP tüzüğünün girişindeki kimi paragrafların yeniden kaleme alınması yolunda bir öneri ile katkıda bulunmak istiyorum.

Dokuz numaralı paragrafa ilişkin olarak, bu paragrafta «proletarya diktatörlüğü» deyimine başvurmaktan kaçınmak yerine, bu deyimi açan ve bugünkü sınıf mücadelesinin gereklerine uyarlayan biçimde yeniden yazılmasını öneriyorum.

«Proletarya diktatörlüğü»nden neden kaçınmalı?

— Çünkü, tarihsel ve temel bir kavram olmuş olsa da, «proletarya diktatörlüğü» kimi tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşullarda sınıf mücadelesinin, en iyi durumda bile ancak kimi durumlarına denk düştü.

— Çünkü Alman ve İtalyan faşist rejimlerinin ortaya çıkışından önce ve sonra, son ikisi yakınlarda iflas eden İspanyol, Yunan ve Portekiz diktatörlüklerinin (La-

* «22. Kongre Tartışma Kürsüsü» L'Humanité 7 Ocak 1976

tin Amerika'daki diktatörlükleri, özellikle Şili'dekini unutmamak gerek) varoluşundan beri «diktatörlük» deyimi ne aynı içeriğe ne de aynı titreşime sahip.

Çünkü en sonunda «diktatörlük», uğrunda mücadele ettiğimiz hep daha yaygın özgürlüklerin ve hep daha geniş demokrasinin karşıtıdır.

Çünkü «*proletarya* diktatörlüğü» bugün artık tümüyle doğru (hakiki) değildir. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında tümüyle doğruydu. Bugün de doğrudur, ama bugünkü gerçekliğin tümünü yansıtmaz, çünkü zafere ilişkin ihtimaller artık *yalnızca* işçi sınıfının ve köylü proletaryanın mücadelesine değil, ama *başlıca anlamda* yalnızca proleter köylülükle, tekellere karşı olan *geniş* toplumsal katmanlarla işçi sınıfı çevresinde *geniş* bir derleniş, Fransa halkının *birliğinin* belirleyici gücü olan bu derleniş bağrında *ittifak* kurmuş olan işçi sınıfının mücadelesine dayanır.

Şu halde, dokuz numaralı paragraf şöyle kaleme alınabilir:

«Biçimi değişebilen bu yeni siyasal iktidar, özellikle bütün emekçiler için, ekonomik planda olduğu gibi siyasal planda da en geniş demokrasiyi sağlar. Ekonomik, insanî ve toplumsal ihtiyaçlarla ilişkili olarak özgürlükleri geliştirmeyi de gözetecektir. Emekçilerin bu yeni siyasal iktidarı, insanların yönetiminden giderek şeylerin yönetimine, komünist topluma götürecek yolda işleyecek.»

Ve sonra, onbirinci paragrafı şu cümleyle tamamlamayı ya da bu paragrafa şu cümleyi eklemeyi öneriyorum:

«Devrimci mücadeleyi, sınıf olarak yalnızca işçi sınıfı başarıya götürebilir, çünkü o, toplumun dönüştürülmesi mücadelesinin yönetici gücüdür».

Georges Haddad
Pablo-Neruda Hücresi Sekreteri
Epinay-sous-Sénart

Belge : 2

Georges Marchais — Özgürlük ve Sosyalizm

G.M. — Sorunuz, cevap vermem gereken genel bir sorunu ortaya koyuyor. Sosyalist toplumun kurulması için göz önünde bulundurmak gereken, sayıları belirli ilkeler vardır.

Üretim ve değişim araçlarının kollektif mülkiyeti olmaksızın sosyalizm yapılamaz; devletin işçi sınıfı ve müttefikleri tarafından yönetilmesi olmaksızın; demokratik planlama olmaksızın; yurttaşların kamu işlerinin yönetimine her düzeyde katılımı olmaksızın; büyük bir komünist ve işçi partisi olmaksızın sosyalizm yapılamaz.

Küba'dan Çin'e ve SSCB'ye kadar sosyalizm dünya yüzünde daha şimdiden büyük bir çeşitlilik sunmakta. Başka ülkeler sosyalizme geçtikçe bu çeşitlilik daha da artacak.

Sosyalist toplum gerçekten yüksek bir toplumdur, çünkü insanın gerçekten kurtuluşunu sağlar, yabancılaşmasına son verir ve özgürlüğüne sahip olmasını mümkün kılar.

Kongre'nin hazırlanması için FKP'nin tartışmasına sunulan metin, demokrasinin sonuna kadar götürülmesi gerektiğine dikkat çeker.

Sosyalizm, özgürlükle anlamdaştır.

Bu kavram bütün ülkelerde, bütün durumlarda geçerlidir. Düşüncelerin dile getirilmesine karşı baskıya ya da idari tedbirlere başvurmak dıştalanmıştır, bu konuda bundan başka bir anlayış olamaz.

İşte bunun içindir ki, FKP kimi davranışlarla olan uyuşmazlığını dile getirmek zorunda kaldı. Özgürlüklere el uzatılmasına izin vermek bizim için söz konusu değildir. Özgürlük ve demokrasiye saygı sorununda dikkatli olmalıyız.

Aldığımız tavırları işte bu genel çerçeve içinde yorumlamak gerekir. Sosyalist demokrasi konusunda bizimle SSCB arasında ayrılık var. (...)

— SSCB'de özgürlüklere el uzatılmasına ilişkin yaptığınız suçlamalar yeni mi?

G.M. — Sizin için yeni, benim için değil. Özgürlük, sosyalist demokrasiye saygı sorunu bizim için en önde gelen sorunlardan biridir.

Sovyetler Birliği'nin, sosyalist ülkelerin önemli başarıları —ve 25 milyon Sovyet yurttaşının kamu işlerinin yönetimine katıldığına dikkatinizi çekerim— sosyalist demokrasiyi daha ilerlere götürmek, geliştirmek için yeni koşullar yarattığı ölçüde titiziz bugün.

SBKP cinayetlerin, dramların, yanlışların eleştirisini yaptı —bu, sosyalizmin üstünlüğünü de gösterir— gerekli düzeltmeler getirildi, ama düzeltilmesi gereken yetersizlikler hâlâ sürmekte. Sovyetler Birliği'nin özgürlükler bayrağını daha da yükseklere daha da uzağa taşıması için koşullar vardır.

Daha sonra, G. Marchais'ye FKP 22. Kongresinin hazırlık tartışması üstüne sorular yöneltilir:

Hücreler toplamyor, ateşli bir tartışma var, *diyen G. Marchais şuna dikat çeker:* Bu ülkede, hiçbir parti kongresini bu kadar demokratik hazırlamaz. Bizde, tartışma serbesttir ve karar almdı mı, kararı herkes uygular!

Ama, *diye sürdürdü G. Marchais,* hücrelerimizde tartışmanın sunduğu ateşli görünüme Kongre kürsüsünde sahip olmakta hep güçlük çekiliyor...

... 1500 delege önünde Kongre hep görkemli bir görünüme sahip. Militanlara bir çağrıda bulunuyorum: Parti içinde şu anda sahip olduğumuz usta tartışmanın yansısını bulmalıyız Kongre'de.

Daha sonra Christian Guy, G. Marchais'ye «sosyalizme demokratik yol» üstüne soru yöneltir.

G.M. — Bu, iç savaş olmaksızın sosyalizme geçmek-

tir. Hangi çözüm? MÜCADELE: İç savaşı reddediyoruz, ama eksenini Sol Birliğin oluşturduğu Fransa halkının birliği içinde, bütün biçimleri altında ve seçim yoklamalarıyla çetin bir mücadele olmaksızın sosyalizme geçiş olamaz. Her aşamada, çoğunluk seçimler yoluyla kendini dile getirecektir.

Bu bir bahis mi? diye sorulur G. Marchais'ye.

G.M. — Hayır, bu ciddi bir siyasal çizgidir: Büyük burjuvaziyi tecrit etmek için halkın, çoğunluğa dayanan, derlenişini elde edecek miyiz, evet mi, hayır mı Evet, elbette!

Sonra, FKP Genel Sekreteri değişme için gerekli «üç kaldıraç»ı *belirtir:*

1. Değişmeden en çok çıkarı olan sınıf, işçi sınıfı. Emekçilerin yüzde 44'ü. Onların büyük bir mücadele deneyi, güçlü bir komünist partisi, deneyli büyük bir sendikal merkezi var.

2. Fransa halkının birliği, ekseni solun birliği olan bir derleniş.

3. En sonunda da, FKP, işçi sınıfının devrimci partisi.

İşte mücadelenin üç gücü, üç kaldıracı. Ve her aşamada, genel oy karar verecek!

J.M. Cavada — Ah! Evet, bu yeterince açık!

Bundan sonra Ch. Guy, G. Marchais'ye sabahleyin *L'Humanité*'de yayımlanan tartışma kürsüsü üstüne ve özellikle de «proletarya diktatörlüğü» teriminin FKP tüzüğünden çıkarılması «gerektiği»ne ilişkin düşünce üstüne soru yöneltir.

G. Marchais bu öneriyle uyuştuğunu belirtir. Şunları söyler: «Kongre karar verecek». G. Marchais devam eder: —Kendi görüşümü açıklayacağım...

G.M. — ... 1976'dayız... Komünist Parti donup kalmamıştır. Dogmatik değildir. Zamanın kosullarına kendini uydurmayı bilir. Oysa bugün «diktatörlük» kelimesi bizim istediğimiz şeye denk düşmemekte. İsteklerimize, tezlerimize karşıt, dayanılmaz bir anlamı var...

«Proletarya» kalimesi bile artık uygun düşmüyor, çünkü biz, işçi sınıfıyla birlikte, ücretli emekçilerin çoğunluğunu toplamak istiyoruz... Ama bu, hedefimizi terk ettiğimiz anlamına gelmez: Fransa'nın renklerine göre sosyalizm... Çünkü sosyalizm olmaksızın bunalımdan çıkılamaz...

G. Marchais bütün acil talepler için adım adım mücadele etmenin gerekliliğine de, ama aynı zamanda şuna da dikkat çeker: «Toplumu dönüştürmek gerek. Sosyalist bir toplum gerek...»

Daha sonra yayın, Roma'yla ortak düzenlenen bir dosyayla devam eder.

«Anten 2» radyo programıyla yapılan görüşmeden parçalar.

L'Humanité'den alıntı, 8 Ocak 1976.

Belge : 3

Georges Marchais
İnandırmak İçin On Soru On Cevap

2. *Proletarya diktatörlüğünü suçlayarak hazırlık tartışmasını canlandırdınız. Bu deyim, sizin Marksist - Leninist öğretinin revizyonisti olarak ortaya çıkmanız ve yeniden hizaya girmeniz için uyarı yapılması tehlikesiyle birlikte parti tüzüğünden silinecek ya da yerine başka birşey konulacak mı?*

Bildiğiniz gibi, Kongremizi «Komünistler Fransa İçin Ne İstiyorlar» başlıklı bir belge tasarısı temelinde hazırlamaktayız.

Bu tasarıda «proletarya diktatörlüğü» uğrunda mücadele ettiğimiz sosyalist Fransa'nın siyasal iktidarını belirtmek için yer almıyor. Çünkü «proletarya diktatörlüğü» ülkeye bugün önerdiğimiz şeyi ve siyasetimizin gerçekliğini kaplamıyor.

1976'dayız. Yarım, hattâ çeyrek yüzyıl önceki durumdan tümüyle farklı bir Fransa'da, bir dünyada yaşı-

yor ve mücadele ediyoruz. En büyük önemi buna veriyoruz. Başka türlü davranman, gerçek bir durumun canlı ve kesin incelemesinin yerine, dogma biçiminde dikilen alıntıyı ya da örneği koymak olacaktır.

Fransız Komünist Partisi başka bir okulda yetişti.

Belge tasarımızın açıkça söylediği gibi, toplumun sosyalist dönüşümünü —bunda işçi sınıfı öncü rolünü yerine getirecektir— gerçekleştirmekle yükümlü iktidarın kafa ve kol emekçilerinin bütününü, yani *bugünkü Fransa'da* halkın büyük çoğunluğunu temsil edeceğini düşünüyoruz.

Bu iktidar, halk kitlelerinin ve işçi sınıfının mücadelesine dayanarak ülkenin bütün ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatında en ileri demokratikleştirmeyi gerçekleştirecektir.

Son olarak da, her aşamada halkımızın genel oy ile özgürce dile getirdiği tercihlerini saygıyla karşılayacak ve saygıyla karşılatacağız.

Çok kısa olarak özetlenirse, çağımızın, ülkemizin koşullarını özgürlük, barış, ilerleme güçleri lehine derinlemesine değişmiş bir güçler ilişkisini hesaba katarak sosyalizme gitmek için halkımıza önerdiğimiz devrimci ve demokratik yol budur.

Elbette, bugün emekçilere, halkımıza bu biçimde önerdiğimiz şeyin «proletarya diktatörlüğü» diye nitelenemeyeceği açıktır. İşte «proletarya diktatörlüğü»nün belge tasarımızda yer almamasının nedeni budur. İki aydan uzun bir zamandan beri, bir buçuk milyon komünist bunu demokratik olarak tartışmakta. Eğer bu komünistlerin temsilcileri bunu onaylarsa —hücrelerde, bölge örgütlerinde, federasyonlarda şimdiye kadar yapılan toplantıların gösterdiği gibi, bu muhtemeldir— bu durumda, Parti tüzüğünün girişini değiştirmek sorunu kendini gerçekten ortaya koyar. Kongre'nin, kabul edilecek yönteme ilişkin karar vermesi gerekecek.

3) *Bay Marchais, tercihlerinizde sizi taktik düşün-*

celer ve başka siyasal güçlerin tavrı mı, örneğin Sosyalist Parti'nin ilerlemesi mi yönetiyor, evet mi, hayır mı?

— Proletarya diktatörlüğü olmaksızın sosyalizme demokratik bir yol önermemizi başka siyasal güçlerin baskısıyla açıklanacağı fikri yalnızca saçmadır. Neden böyle olduğunu söyleyeceğim. Bütün öteki partiler ya hükümetteler ya da hükümeteydiler. Ne yaptılar?

Sağ partiler, özellikle Giscard d'Estaing, iktidarı antidemokratik, otoriter biçimde, ayrıcalıklı bir azınlığın yararına uyguluyorlar.

Bizsiz hükümette olduğunda Sosyalist Parti ve François Mitterand, aynı şekilde büyük sermayenin çıkarlarına hizmet etti. Ve örneğin Batı Almanya gibi kimi ülkelerde sosyal - demokrat partilerin demokrasiyi kısıtlayarak, özgürlüklere ağır ve katmerli zararlar vererek hükümet ettiği görülüyor bugün.

Kısacası, başka siyasal güçlerin baskısına boyun eğseydik, kötü yönde değişirdik; kapitalist egemenliği sürdürmek ve demokrasiyi sınırlandırmak için hükümete geçerdik. Oysa, az önce size de açıkladığım gibi biz bunun tam tersini öneriyoruz.

Ve bunu çok basit bir neden için yapıyoruz: Ulusal ve uluslararası gerçeklikte oluşan değişiklikleri hesaba katıyoruz. Kısacası, bu olumlu değişiklikler, sosyalizme gitmek için, sosyalizmi daha şimdiden kurmuş halkların izlediklerinden başka, daha az sert yollar düşünmeyi mümkün kılıyor. Bu, Fransa'nın koşullarına uyduğu için daha da ilginçtir. Öyleyse, tavrımız taktiğe değil ilkeye ilişkin bir tavırdır. Durumu hesaba katarak, sosyalizme gitmek için en iyi yolu, en kısa yolu tanımlıyoruz.

France - Inter'in «İnandırmak İçin On Soru On Cevap» yayınında, 19 Ocak 1976, yapılan görüşmeden parçalar. *L'Humanité*'den alıntı, 20 Ocak 1976.

Belge : 4

Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (E. Balibar'a Cevap)*

L'Humanité ve *France Nouvelle*'de yayımlanan birçok yazı, kongreye sunulan belgede «proletarya diktatörlüğü»ne atıf yapılmasından kâh *yana* kâh *karşı* tavır almışlardır; ve hattâ bu kavramın parti tüzüğünde yer alıp almamasından yana ya da karşı görüş belirtmişlerdir. *Anten 2* radyo programında (7 Ocak) sorulan bir soru üstüne G. Marchais terimlerden her ikisinin de ne bugünkü duruma ne de komünistlerin hedeflerine uyduğunu, «proletarya diktatörlüğü»nün terk edilmesinden yana olduğunu bildirmiştir. «Kongre, sorunu kesip atacaktır» diye eklemiştir.

Öyleyse şu durumla yüzyüze bulunuyoruz: 22. Kongre, başlangıcından bu yana, komünist partilerin siyasal eylem ve örgütlenmelerinin dayandığı ilkelerden yapılacak radikal bir dönüşü resmi olarak onaylama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Marx'ın yanlış anlamaya yer vermeyen tezlerini aktaran Lenin şöyle yazıyordu: «Marksizmi sınıf mücadelesi öğretisiyle sınırlandırmak, onu burjuvazi için kabul edilebilir birşeye indirgemek demektir. Sadece, sınıf mücadelesini tanımayı, *proletarya diktatörlüğünü* tanımaya *vardıran* kimse Marksisttir». *(Devlet ve Devrim)*

1) Bir ilk uyarı ortaya çıkıyor: Böylesine önemli bir teorik dönüş, mal kaçırır gibi aceleyle gerçekleştirilemez. Nasıl oluyor da, bugünkü tartışmanın temeli olan Kongre hazırlık belgesi bunu sessizce geçiştiriyor? Komünist militanlar, açıkça koyulan bir sorunun şokuna dayanma ve siyasetlerinin ilkeleri üstüne tam bir tar-

*) France - Inter'in «İnandırmak İçin On Soru On Cevap» yayınında, 19 Ocak 1976, yapılan görüşmeden parçalar. **L'Humanite**'den alıntı, 20 Ocak 1976.

tışma yürütebilme yeteneğinden yoksun mudurlar? Özellikle Kongre dolayısıyla, komünistlerin eylemini yeni temeller üstünde kurmaya, ona, bundan böyle proletarya diktatörlüğünü *dıştalayan* yeni tarihsel hedefler göstermeye yönelen kanıtların tümünü, komünistlerin sadece «diktatörlük» *kelimesi*nin uyandırdığı itme duygusuyla değil de, tartışmayı bilerek düşüncelerini açıklamaları için ayrıntılı olarak sergilemek gerekmez miydi?

Gerçekte, ki bu benim ikinci uyarımdır, ne yazık ki biz komünistlerin —yani partinin— şu anda bu temel tartışmayı iyi biçimde sürdürme yeteneğinde olmamamız çok endişe verici bir durumdur. Çünkü bunun koşulları bir araya getirilmemiştir.

(...) Fransız komünistleri üstünkörü koşullar içinde, bilimsel olarak tahlil etmeden, Marksist gelenekle bir bütün oluşturan ve kelimelere indirgenemeyecek bir ilkeyi reddetmeye çağırılmaktadırlar. Onun yerine koyacağımız şeyin nesnel anlamını ölçebileceğimizden emin miyiz?

(2) Yukarda bir alıntı yaptım. Daha binlercesi gösterilebilir. Alıntılar hiçbir şeyi kanıtlamaz. Alıntılara indirgenince, verimsiz bir skolastik, bir formüller dini olur: Acılı bir deneyin sonuçları, bize bunu yeterince öğretti. Yine de şu olguyu hatırlatalım: «Proletarya diktatörlüğü» Marksist teorisyenlerin kafasından çıkmış *teorik bir buluş* değildir, yapmak zorunda kaldıkları ve uzun bir pratiğin derslerini özümleyen bir *bulgu*dur. Ve bu pratiğin öğrettiği, özellikle, devrimci sınıfın, burjuva hukuk ideolojisinin temellendirdiği aldatıcı alternatifler içine kapanmasının imkânsızlığıdır: Kendisinde «diktatörlük» *ya da* kendisinde «demokrasi»; emekçilerin, egemen sınıf olarak devlet zoruyla örgütlenmesi ya da kurtuluşları için demokratik kitle mücadelesi. Oysa işte tam da bu alternatifler içine kendimizi kapatmaktayız şimdi.

Kazamlacak şeyi iyi görmek gerekir. Eğer işçi hareketinin sınıf mücadelesi, kendisine hedef olarak «basitçe» mutluluk, özgürlük, demokrasi, vb. değil de, bütün güçlüklere ve hattâ içinde taşıdığı kuşku verici çelişkilere rağmen proletarya diktatörlüğünü koydularsa, bunun maddi bir nedeni vardır. Çünkü kapitalist sömürü kaçınılmaz olarak *burjuvazinin sınıf diktatörlüğünü* getirir ve bu diktatörlüğün özel tarihsel koşulları içindeki eşit olmayan ölçüde şiddetli ve açık baskıcı biçimleri ne olursa olsun, kapitalist sömürü bu diktatörlüğe dayanmaktadır; ve çünkü, olduğu gibi «emekçilerin hizmetinde» işleyemeyecek olan varolan *devlet aygıtını* yıkmaya hemen girişmeksizin, burjuva diktatörlüğün tarihsel temellerini yıkmak imkânsızdır. Öyleyse, proletarya diktatörlüğünden *geçmeden* «gerçek» demokrasi için, halk kitlelerinin demokrasisi için mücadele edebileceğimize inanıyorsak, demek ki *burjuva diktatörlüğünün varlığını yadsıdığımızı* söylemek istiyoruz ve devlet aygıtının sömürü aracı olarak rolünü yadsıyoruz. Bugünkü Fransa'daki mücadeleler içinde emekçiler deneyine uygun düşen bu mudur?

3) Kitlelerin hareketi üstünde ağırlığını duyurduğunun bilincine en sonunda vardığımız dramatik bir olguyla karşı karşıyayız. Bu olgu, sosyalist ülkelerin (ya da kimi sosyalist ülkelerin) tarihinin *«proletarya diktatörlüğü»nün biçimini bozmuş ve değerden düşürmüş olmasıdır*. Parti ve devletin özdeşleşmesiyle, proletarya diktatörlüğünü proletarya *üstünde* bir diktatörlüğün eşanlamlısı kılmıştır; pratik olarak, proletarya diktatörlüğünü ve siyasal kitle demokrasisini *karşı karşıya getirmistir*. Ağır siyasal bunalımlara ve uluslararası komünist harekette derin bölünmelere götürmüştür. Ama bu durum karşısında yakınmak yetmez, önce işin içinden sıyrılmayı sonra da proletarya diktatörlüğü sorununu açıkça reddederek yanından dolaşmayı ummak nafiledir. Tam tersine, bu durumu *tahlil etmek* gerekir. Tarihsel

bir fenomenin tarihsel nedenleri vardır. Sosyalist ülkeler halklarının proletarya diktatörlüğünü tam olarak gerçekleştirmelerini *engellemiş* (bütün «kişilik» sorunlarının ötesinde) ve böylece onu eğilimsel olarak kendi karşıtına dönüştürmüş olan tarihsel nedenler nelerdir? Burjuva devlet aygıtının gerçekten (fiilen) yıkılmasını ve dolayısıyla da yüzyıllar boyunca sürmüş sınıfsal baskının miras bıraktığı dev toplumsal çelişkilerin tam olarak çözümünü engellemiş olan tarihsel nedenler nelerdir? Bu nedenler, *bugün* kapitalist dünya ve sosyalist dünyada hangi biçimlere bürünmektedirler ve bunlara *nasıl* karşı durulacağı umulabilir? Dolayısıyla komünistlerin devrimci eylemine kılavuzluk etmesi için, proletarya diktatörlüğü kavramına getirilmesi gereken *zenginleştirmeler (düzeltmeler* de buna dahildir) nelerdir?

4. Bu soruların yokluğu, parti içindeki bugünkü tartışmayı geniş ölçüde işe yaramaz duruma sokmaktadır. Etkileri, kimi zaman şaşırtıcı sonuçlar doğuran belge tasarısının her satırında kendini duyurmaktadır. Buna, yalnızca tek bir örnek vereceğim. Tasarı, «uluslararası bağlam»a küçük bir paragraf ayırmaktadır. Bundan şu izlenim çıkar ki, bir yandan, dünyadaki durum *aynı biçimde* emperyalizmin zararına, sosyalist kampın, kurtuluş mücadelelerinin, işçi hareketinin ve ilerleme güçlerinin *birliği* yararına gelişmektedir; öte yandan, Fransa «dünyadaki ağırlığı» nedeniyle, emperyalizmin müdahalesinden *kaçarak* kendi iç toplumsal dönüşümünü sürdürme *imkânlarına* sahiptir. Oysa olgular bu basit ve iyimser görüşü tümüyle yalanlamaktadır. Son birkaç on yıldır, emperyalizmden kurtulmayı ve sosyalizme doğru yürümeye başlamayı başarmış olan *halklar* bunu, emperyalist müdahaleye karşı uzun mücadeleler pahasına yapmışlardır: Bunlar da Küba ve Vietnam'dır. Tabii bu zaferlerin tarihsel önemini azımsamak söz konusu değildir, çünkü bunlar, halklar ve emekçiler için devrimin *mümkün* olduğunu göstermektedirler. Ve bu,

sosyalist kampın *bölünmüşlüğü* ve üzerinde emperyalizmin başarıyla oynamaktan geri durmadığı, sosyalizmle ulusal bağımsızlık mücadeleleri arasındaki ittifakın *hassaslığından* (Ortadoğu'ya bakın!) doğan engellere *rağmen* gerçekleşmiştir.

Peki o zaman, bu itirazı üstü örtülü olarak gidermek için değinilen kanıt, «Fransa'nın dünyadaki ağırlığı» kamtı üstüne ne düşüneceğiz? Açıkçası, bu bir tek anlama gelebilir: *Fransa'nın kendisi de emperyalist bir ülke olduğu için,* dünya emperyalist sisteminin (ki kendisi de onun bir parçasıdır) kendi iç tarihine müdahalesini etkisizleştirmek, hattâ bundan tümüyle kaçmak için *daha elverişli* koşullar içinde yer alacaktır! Ama bu kamt desteklenemez: Bu yüzden de gerçekten hiç kimse işi, bunu böylesine açıkça formüle etmeye kadar vardırmamıştı; çünkü doğru olan *tersidir:* Bir ülke emperyalist sistemin bağrında ne denli yer alıyorsa, emperyalizm için, onun devrimci evrimini engellemek o denli hayatidir ve bunu yapmak için de o denli ekonomik, siyasal, ideolojik ve askeri araçlara sahiptir. Ayrıca halk güçlerinin ulusal birliğinin kendisine karşı kenetlenmesiyle sonuçlanacak bir dış saldırı gibi aşırı bir biçime hemen başvurmak zorunda değildir. Fransa'da halk hareketi daha 1945 - 1947'de böyle tecrid edilebilip yenilgiye uğratılabilmiştir. Ama 1976'da, Fransız toplumunun dünya emperyalist sistemine *bağımlılığı* azalmamış, önemli ölçüde artmıştır.

Özellikle Şili, Portekiz, belki de şu sıralarda komşu İtalya örnekleri bize ne öğretmektedir? Emperyalist müdahalenin hiçbir zaman tam olarak aynı biçime bürünmediğini, somut koşullara kendini uydurmak zorunda olduğunu. Bundan, dikkati çeken biçimde başarılı olduğunu da ekleyelim: Kitle hareketinin özgül zayıflıklarını her yerde sömüren Avrupa sosyal - demokrasisinin karşıdevrimci eyleminin kılavuzluk etmesi ve nöbet de-

ğiştirtmesiyle, şurada askeri darbe burada Ortak Pazar'ın ekonomik baskıları. Bu örnekler, varolan durumun özelliğini belirten temel bir veriyi ortaya koymaktadır: Emperyalizmin bugün hâlâ çok büyük olan *gücü*, *girişim* ve önceden düşünebilme yetenekleri. Kapitalist dünyanın herhangi bir ülkesinde, sadece kısıtlı toplumsal değişiklikleri kabul ettirmek için bile olsa, tam siyasal birliklerini henüz gerçekleştirmemiş olsalar ve mücadelelerinin zorunlu sonucunun kapitalizmin devrilmesi olduğunun bilincinde olmasalar da, *kitlelerin* siyasal alana *bizzat* müdahale etmeye başlamaları, emperyalizmin müdahale etmesi ve hattâ önce davranarak karşıdevrimi öngörmesi ve örgütlemeye başlaması için yeterlidir.

Bu yüzden, ülkemizde gerçek bir toplumsal değişimin zorunluluğu ve koşulları olgunlaştığı anda, buna ulaşmak için bir strateji, *bugün* çıkarları büyük sermayenin siyaseti tarafından zedelenmiş ve *ilke olarak* ona karşı birleşmek zorunda olan toplumsal tabakaların basit bir muhasebeleştirilmesine dayanamaz; bu tabakaların kâğıt üstünde «salt çoğunlukçu» olmaları gibi basit bir gözleme dayanamaz; genel sloganlar ve böyle bir çoğunluğu *kendiliğinden* bir araya getirecek evrensel ideolojik temalar ileri sürmekle yetinemez. Emperyalizmin, bizzat kendisinin varoluşuna bağlı olan müdahalesinin tarzlarını da *öngörmesi* gerekir; üzerinde emperyalizmin oynayabileceği halk kesimindeki çelişkileri, değişikliğe karşı, hattâ kendi çıkarlarına karşı, *sömürülenler* dahil büyük kitleleri ayağa kaldırmak için emperyalizmin elinde bulunan —ve *tümünü* kullanacağı— araçları, tahlilde hesaba katmak gerekir (Portekiz'de kendisinin sefaleti ve göçe zorladığı yoksul köylüleri ön hattâ çıkarmayı başarmadı mı?) Bunu şematik olarak söylemek için, değişim ve sosyalizme geçiş için *halk birliğinin temellerini* göz önüne almak yetmez, gerektirdikleri mücadele biçimlerini tahlil etmek ve düşünmek için, *karşıdevrimin* potansiyel *temellerini de* göz önüne al-

mak gerekir, işte bütün güçlük de burdadır. Sorunun bu *iki* yanını farketmeyen her strateji hayalci olacaktır, zafereri değil bozgunları hazırlayacaktır.

Şu halde —ve bu, sorunun sadece bir yanıdır, kabul edilebilir sınırlar içinde kalmak için ayırdım— yeniden proletarya diktatörlüğüne geliyoruz. «Proletarya diktatörlüğü» *kelimesine* değil, kendi tarzımızda ortaya koymamız ve çözümlememiz gereken, *bizim yerimize* hiç kimsenin çözümleyemediği ve çözümleyemeyeceği proletarya diktatörlüğü sorunlarına geliyoruz. Burjuvazinin bize kabul ettirmek istediği alternatife göre, demokratik kitle mücadelesi *yerine* proletarya diktatörlüğü değil, proletarya diktatörlüğünü *fiilen gerçekleştiren*, geniş ölçüde demokratik kitle mücadele biçimlerine sömürücülere ve burjuva devlete karşı emekçilerin ve halkın mücadele birliğine geliyoruz. Kendi payıma, özgün evrelerden sosyalizme geçişin, başka kapitalist ülkeler gibi, Fransız toplumu için de «gündemde» olduğuna derinden inanıyorum. Hasmımızın ideolojik baskısına boyun eğerek, bu sürecin çelişkilerini gerçekte olduğundan daha aşağıda değerlendirerek ve bunun gerektirdiği sınıf mücadelesinin keskinliği ve sonunda kazanılacak şey üstünde kendimizi aldatarak sonuca ulaşabilme şansımız olduğuna inanmıyorum.

Yoldaşlar, proletarya diktatörlüğü sloganını düşüncesizce fırlatıp atmayalım! Teoride ve pratikte her zamankinden daha fazla komünist olalım.

Etienne Balibar
Gabriel - Péri hücresi (V. Arron.)
Paris Bölgesi

* «22. Kongre Tartışma Kürsüsü», L'Humanité, 22 Ocak 1976.

Belge : 5

Proletarya Diktatörlüğü Üzerine (E. Balibar'a Cevap)*

E. Balibar'ın katkısı (22 Ocak 1976 tarihli *L'Humanité)* üzerine birkaç uyarı.

1) Partinin genel sekreterine, 22. Kongreyi hazırlayan tartışmaya katılma hakkını tanımamak, FKP üyelerinin haklarını tartışma konusu yapmak demektir; bu, her komünist yöneticinin görevlerini bilmemek, onu bir hakem ya da seyirci rolüne indirgemek demektir. Üstelik G. Marchais, Komünist Partisi'nin (E. Balibar'ın ilk satırları okunduğunda böyle sanılabilir) «hedefleri»ni değiştirdiği sanısını uyandıracak birşey söylememiştir; Parti, dün olduğu gibi bugün de sosyalist bir Fransa için mücadele etmektedir.

Büyük Burjuvazinin Bugünkü İktidarı

2) «Eğer», diye yazıyor E. Balibar, «proletarya diktatörlüğünden *geçmeksizin* 'gerçek' demokrasi, halk kitlelerinin demokrasisi için mücadele ettiğimizi sanıyorsak, demek ki *burjuva diktatörlüğünün varlığını yadsıdığımızı* kabul ediyoruz ve devlet aygıtının sömürü aracı olarak rolünü yadsıyoruz.»

Tam *tersine,* büyük sermayenin egemenliğine, *tekelci devlet kapitalizmi* adını verdiğimiz biçimde birleşen tekellerin ve devletin gücüne karşı mücadele ettiğimiz için, Fransa koşulları içinde proletarya diktatörlüğü kavramının uygun biçimde dile getiremediği bir sosyalist iktidar biçimini tanımlamaya yöneldik.

İşçi sınıfının bütün güçlerini birleştirmek, bütün emekçi nüfusu onun çevresinde para aristokrasisine karşı toplamak istiyorsak, genel olarak «burjuvazinin diktatörlüğü»nü belirtmekle yetinemeyiz. Büyük sınai ve mali sirketlerin ellerinde tuttukları ekonomik, toplum-

* «22. Kongre Tartışma Kürsüsü» **L'Humanité**, 23 Ocak 1976

sal ve siyasal iktidarın çeşitli yanlarını belirlemezsek, tekelci devlet kapitalizminin bunalımını, bugünkü Fransa'da sınıf mücadelesini tahlil etmezsek, Lenin'in, tarihsel bağlamlarından soyut biçimde koparılmış metinlerini çağdaş gerçekliğin üstüne koymaya mahkûm kalırız.

Tasarı, bunalımın kaynağının, büyük sermayenin egemenliğindeki toplumumuzun «ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılarıyla», «emekçilerin ve halkın hayati ihtiyaçları ve ulusun ekonomik ilerleme ve gelişmesinin gerekleri» arasındaki temel çelişki olduğunu söylemektedir. Rejimini sürdürmek, emeğiyle yaşayan Fransızların tümünü bunalımın sonuçlarını kabullenmeye zorlamak için, bir oligarşi iktidar araçlarını gitgide daha fazla elinde yoğunlaştırmaktadır. Halkımız tarafından 1789'dan bu yana elde edilmiş değerli özgürlükleri yıpratmaktadır. Fransa'yı, ABD'nin yüksek gözetimi altında, uluslarüstü bir Avrupa'ya hapsetmek istemektedir.

Bu koşullarda Leninist bir partinin görevi, büyük sermayenin kurbanı olan bütün tabakalara ortak düşmanlarını tanımlamaları için yardımcı olmak, bu iktidarı tecrit edebilecek ve yenilgiye uğratabilecek tek güç olan bu karşı konulmaz «çoğunlukçu derleniş»i oluşturmak değil midir? Ve bu güç, daha şimdiden büyük sermayeyi sınıf savaşının şu ya da bu alanında geriletmektedir - örneğin, devletin koruduğu ve desteklediği herhangi bir büyük şirketin bir işyerini kapatma kararı halkın desteklediği emekçiler tarafından engellenmektedir.

Fransa halkının birliği için, solun ortak programı çevresindeki mücadelemizin anlamı budur. Tasarıda belirtilmiş nedenlerle, işçi sınıfı bu birliğin itici gücüdür. Bütün olarak, bugünkü Fransız toplumunun temel bir çizgisi durumuna gelmiş olan ihtiyaçlar ve özlemler gerçekten, (çok sayıda Fransız'ın daha henüz bunun bilincinde olmamasına rağmen) ülkemizin sosyalist dönüşümünün *nesnel gerekliliğini* ortaya koymaktadırlar. İşçi sınıfı ancak gündelik talepler mücadelesinde ve ülkemiz-

de *sosyalist bir demokrasi* kılacak bütün güçlerin bir araya getirilmesinde üstüne düşen sorumlulukları yerine getirerek elinden geleni yapabilir.

Eğer başka türlü olsaydı, iktidarın niçin Komünist Parti'yi tecrit etmek, Sosyalist Parti'yi sınıfsal işbirliğine yöneltmek, emekçi nüfusun çeşitli kategorilerini birbiri karşısına çıkartmak istediği anlaşılamazdı. Özgürlüklerin savunulması ve genişletilmesi için yürüttüğümüz eylemin gelişmeleri karşısında iktidarın büyüyen kaygısı anlaşılamazdı. Marx ve Engels'in öğrettikleri, sonra Lenin, daha sonra da M. Thorez ve W. Rochet ile birlikte Fransız komünistleri tarafından ele alınan şey, sosyalizm için mücadele ile demokrasi için mücadelenin birbirlerinden ayrılamayacağıdır.

Devleti Demokratikleştirmek

3) E. Balibar'a göre, tasarı, «burjuvazinin sınıf diktatörlüğü»ne son vermek için, «olduğu gibi emekçilerin hizmetinde işleyemeyecek olan varolan devlet aygıtı»nı yıkmanın gerekliliğini tanımamaktadır.

Tasarıyı, proletarya diktatörlüğü üstüne tartışmayı bir «kelimeler» sorununa indirgemekle elestiren Balibar'ın, kullandığı kelimeleri çağdaş gerçekliklerle karşılaştırmasını isterim.

Bugünkü Fransa'da devletin evrimi, işçi hareketini yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Böylelikle —bu sadece bir tanesidir— devlet iktidarı günümüzde, büyük kamu hizmetlerine karşı kullanılmaktadır (örneğin, PTT); ve Fransızlara, gerçekten «hizmet» ve gerçekten «kamusal» olacak bir kamu hizmeti sağlamak için mücadele edenler posta görevlileridir.

Ama özellikle, tekellerin devletinden emekçilerin devletine geçiş, tasarıda göz önüne alındığı gibi (3. Bölüm) tek bir adımda gerçekleşmeyecektir; ani bir değişme gibi olmayacaktır. Ortak programı destekleyerek,

bugünden hazırladığımız bir *demokratikleşme* süreci içinde olacaktır.

Bu programın uygulanması, ekonominin kilit sektörlerini, bankacılık ve maliye sistemlerini tekellerin egemenliğinden alacaktır. Dolayısıyla, demokratik dönüşüm yolunda «temel bir ileri adım» olacaktır. Ve Ortak Program'ın uygulanmasında çıkarı olan bütün tabakaların mücadeleleri, Fransız halkının çoğunluğu karar verdiğinde demokrasiyi «sonuna kadar» götürecek ve ülkemize sosyalist bir demokrasinin özelliklerini kazandıracak olan mücadeleleri hazırlayacaktır.

E. Balibar bizim aldatıcı «alternatifler» içine kapandığımızı nasıl yazabilir? Bir zamanlar Bernstein gibi, hareketin herşey amacınsa hiçbir şey olduğunu düşünmüyoruz. Demokratik kitle mücadelesi sosyalizmin zaferini dıştalamaz, tersine hazırlar. Ve ilk kez işçi sınıfına ve emekçilere ait olacak yeni iktidar, demokrasinin uygulanmasını kıstlayarak değil, ona bütün şansları vererek yetkinleşecek ve kendini savunacaktır.

Sosyalizmi Savunmak

(4) E. Balibar, tasarının burjuva karşıdevrimin güçlerini ve imkânlarını azımsadığım düşünüyor; öz olarak söylediği şey, proletaryaya diktatörlüğü olmaksızın burjuva karşıdevrimi yenmenin imkânsız olduğudur.

Eğer tasarı, sosyalist demokrasinin kazançlarma göz kulak olmak zorunda olduğunu unutmuş olsaydı, bu kaygılar haklı olurdu. Oysa bütün tasarı, sosyalizmin *savunulmasının sosyalist demokrasinin* oluşturucu öğelerinden biri olduğunu kavramamıza yardım etmektedir.

Ülkemizde «emekçi halkı temsil eden iktidarın» proletarya diktatörlüğünden daha geniş bir tabana sahip olacağım düşünen yoldaşların geliştirmiş oldukları kanıtlara burada yeniden dönmeyeceğim. Bu iktidar,

muhalefetin kamu hayatına katılmasını yasaklamayacaktır; hiçbir toplumsal kategoriyi oy sandıklarından uzak tutmayacaktır. Ama bütün alanlarda, kendi savunmasının «işçi sınıfı ve geniş halk kitlelerinin kaçınılmaz eylemi» tarafından sağlanmasını isteyecektir. Ve sosyalizmin kazanımları —iş alanında olduğu gibi, kurumlarda, yasalarda ve yaşantıda da— işçi sınıfı ve müttefiklerine, biçimi ne olursa olsun her türlü geriye dönüş girişimlerine karşı daha büyük müdahale imkânları sağlayacaktır. Demokratikleşmiş genel oyun işlevlerinden biri de, kararlı bir halkın ne baskılara ne de şiddete boyun eğmeme iradesini ortaya koymak olacaktır.

Dolayısıyla sosyalist demokrasi kendini «saydırma» imkânlarını, ilkelerinin ve ereklerinin doğrudan akışı içinde, *kendi alanında* sağlayacaktır. İşçi sınıf ve öteki emekçi tabakalar arasındaki bağlar böylelikle daha da sıklaşacaktır. Yolunu korumak için sosyalist bir Fransa'nın ihtiyaç duyacağı bütün katkıların seferber edilmesi için en elverişli koşullar böylece yaratılacaktır. Buna, ayaklanma ve şiddet tehdidlerine karşı seferberlik de dahildir.

Ülkemizin emekçileri «faşizm» kelimesinin anlamını bilmektedirler. Ama halkın talepleri ve özgürlükleri için mücadele içinde, Komünist Parti'nin girişimleri sayesinde, faşizm tek bir cephe, Halk Cephesi önünde geriledi.

Eğer bugün, iktidardaki insanların pratiği liberal söylevlerini yalanlıyorsa bu, demokrasinin onlar için gitgide dayanılmaz olmasındandır. Demokratik mirası korumak için, çağımızın gerekleriyle uyum halinde özgürlükleri geliştirmek için mücadele etmek, modern feodalitelerin savunucularını, onlara gitgide daha güç gelen bir mücadeleye zorlamak demektir. Ve bu, sosyalist demokrasilerini savunacak olan milyonlarca Fransızın üzerinde toplanabilecekleri alanı bugünden hazırlamak demektir. Yönetimin, adaletin, polisin demokratikleşmesi,

bir yurttaş askerler, yurttaş subaylar ordusu için bugünden harekete geçmek... işçi sınıfımıza, halkımıza, yarın özgürlüğün bütün silahlarını en iyi biçimde kullanması için yardım etmektir.

Ve, sosyalizmi savunmak, (Balibar bu nokta üstünde israr ediyor) ekonomik gelişmesini engellemeye yönelik her girişimi başarısızlığa uğratmak olduğuna göre, bu gene savunulmasına azami etkililiği verecek olan sosyalist demokrasinin tam olarak uygulanmasıdır. Yeni iktidar, bütün emekçi nüfusun, üretim ve değişim (mübadele) araçlarının korunması ve yetkinleştirilmesiyle ilgilenmesini sağlayacaktır; emekçiler (banka emekçileri de dahil olmak üzere) işyerlerinde sosyalist ekonominin en iyi koruyucuları olacaklardır. Ulusal mirası daha şimdiden büyük patronlara ve onların devletine karşı nasıl korudukları görülmüyor mu? Devlet iktidarı kendi iktidarları olduğunda bunu yapmak daha kolay olmayacak mı?

Anti-Sovyetizmle Mücadele Etmek

5) Sosyalist ülkelerin tarihi, araştırmaya açıktır. Ne olursa olsun şurası kesin ki, proletarya diktatörlüğü (Lenin'in anladığı biçimde) olmaksızın, ilk sosyalist devlet ne düşmanlarını yenebilir ne de eski Rusya'yı dönüştürebilirdi.

«Proletarya *üzerinde* diktatörlük» (Balibar ne yazık ki bu terimi kullanıyor) hiçbir zaman Hitler'in saldırısını kıracak bir güce sahip olamazdı. Sovyetler Birliğinin, halkların celladı faşizm karşısındaki zaferi, bir *sosyalist toplumun*, Sovyet Devleti ve Komünist Partisi çevresinde birleşmiş bir halkın zaferidir.

Sovyetler Birliği'nde —SBKP 20. Kongresi kararlarına rağmen sosyalist demokrasinin ilerlemesini engelleyen uygulamaları kmıyoruz. Tavrımız, bu uygulamaların, insanların mutluluğu ve kardeşliğinden başka bir

amacı olamayacak bir toplumun ilkelerine aykırı oldukları kanısı üzerinde temellenmektedir.

Uluslararası gericilik, bu topluma alt edilmez biçimde düşmandır; bu emekçilerin elde ettikleri ve «ileri liberal toplum»da doğacak olan şu temel özgürlüğü işler kıldıkları bir toplumdur: Emekçiler artık kapitalist sömürü altında değildirler.

Antisovyetizmle mücadele etmek, dün olduğu kadar bugün de, devrimci bir görevdir.

Güçler İlişkisinin Evrimi

(6) E. Balibar, uluslararası bağlam olarak tasarının özetlediğinden farklı birşey düşünüyor. *L'Humanité*, tasarının dayandığı tahlilleri sunma fırsatını birçok kez elde etti; ayrıntılarını tekrarlamayacağım.

Emperyalizmin kabul etmek zorunda kaldığı barış içinde birarada yaşama, mücadelelerinin biçimi ne olursa olsun (Küba, Vietnam dahil) halkların kurtuluşunu kolaylaştırmaktadır.

Emperyalizmin saldırgan niteliği değişmemiştir ve zayıflaması bizi uluslararası durumun değişmez olduğunu sanmaya yöneltmektedir.

Ama, Balibar'ın, güçler ilişkisinin olumlu evrimi karşısında duyarsız olduğunu düşünmek benim için güç. Peki, ülkemizdeki halk hareketinin bugünkü ve yarınki rolü ve etkilerini nasıl göz önünde bulndurmayabiliyor?

Emperyalizmin (en başta da Amerikan emperyalizminin) sosyalist bir Fransa'ya düşmanlığı mı? Tasarı, bunu gizlemiyor ve Partimiz Fransız halkının kendi geleceğini seçme hakkı için mücadele içindedir. Ama Balibar bizden, ülkemizdeki «karşıdevrimin potansiyel temelleri»ni göz ardı etmemizi, emperyalizmin «halk içindeki çelişkileri» kullanma yeteneğini hafife almamamızı istediğinde, bana öyle geliyor ki, bu manevraları başarısızlığa uğratabilecek tek strateji tasarıda tanımlanmış olandır.

Bu strateji, evreleri atlama eğilimine karşı uyarıda bulunmaktadır; ve burada da, genel oya başvurulması, yürüyüşü zorlayabileceğine inanan herhangi birisinin sabırsızlığına karşı en küçük bir güvence olmayacaktır. Bu strateji, gelişiminin olgunlaştıracağı çelişkileri, elverişli zamanda sosyalizmin yararına çözümlemek için en akla yatkın araçları önermektedir.

Derinleştirilmiş Bir Tartışma

Ülkemiz koşulları içinde, proletarya diktatörlüğü kavramı hayattan geride kalmıştır. Sadece karar tasarısı tarafından tanımlanan strateji, işçi sınıfına, zaferin kaçınılmaz koşulu olan «Fransa halkının birliği»ni gerçekleştirme imkânını verir. Sadece bu strateji Fransız Komünist Partisi'ne hep daha fazla güçlenme, sosyalist bir Fransa için mücadelenin başında sorumluluklarını uygulama imkânını sunmaktadır.

E. Balibar böylece konmuş sorunlar üzerinde Fransız komünistlerinin «durumu bilerek» görüşlerini bildirecek durumda olmadıkları görüşündedir. Onbinlerce yoldaşımızın hücre toplantıları, bölüm ve federasyon konferanslarında katıldıkları tartışma incelenen sorunların olgunlaştığını göstermiyor mu? Ve bu sorunlar, 22 Kongre tasarısının ruhu içinde, kol ve kafa emekçisi militanlarımızın büyük çoğunluğu tarafından çözümlenmiştir.

Guy Besse,
Corrèze Federasyonu
Guy - Moquet Hücresi.
Politbüro üyesi.

Belge : 6

«DEMOKRASİYİ SOSYALİZME KADAR İLERLETMEK İÇİN : BELİRLEYİCİ İKİ SORU.»

1. Mülkiyet ve Yönetim
G. Marchais

Aynı zamanda, komünist olduğumuz için, Ortak Program'ın gerçekleşmesini bir tamamlanma olarak kabul etmiyoruz. Demokrasiyi daha ileri doğru geliştirmek istiyoruz, sosyalizmi istiyoruz.

Belge tasarısı, ülkeye önerdiğimiz sosyalist toplumun özelliklerini tanımlar. Hangi toplum uğrunda mücadele ettiğimizin iyi anlatılması için belirleyici olan, iki soru üstünde durmak istiyorum.

Belgemizin hatırlattığı gibi, «büyük üretim ve değişim araçlarının bütün olarak toplumun kendisinin mülkiyeti olmaları gerektiği»ni düşünüyoruz. Bu, sosyalist toplumun temellerinden biridir ve bu koşul gerçekleşmediğinde sosyalizm yoktur. Yönettikleri ya da şimdi yönetmekte oldukları ülkenin başlıca kaynaklarına büyük sermayenin el koymasına bir son verme gerekliliği karşısında gerileyerek sosyalizmi hiçbir yerde koruyamayacak duruma gelen sosyal - demokrat partilerin deneyinin gösterdiği de budur işte. Bu, Fransa için, gerici propagandanın «kollektivizm» adını verdiği şeyi, yani herkesin mülkünün elinden alınmasını, tek biçimliliği ve zorlamayı istediğimiz anlamına mı gelir? Cevabımız kesinlikle hayırdır.

İlk olarak, değişik tüketim ve kullanım mallarının kişisel mülkiyetine de miras yoluyla aktarımına da el uzatmayı düşünmüyoruz elbette. Örneğin konut, ev ya da daire mülkiyetinde bu böyledir.

İkinci olarak, sosyalizmin hedefi toplum üyelerinin

ihtiyaçlarının doyurulmasıdır. Bu zorunluluğa bağlı olarak, toplumsal mülkiyet, millileştirme, kooperatif mülkiyet, belediye mülkiyeti, bölge, il mülkiyeti gibi değişik biçimlere bürünecektir. Aynı zamanda, bir dizi alanda, küçük özel mülkiyet (zanaatçı mülkiyeti, sınai ve ticari mülkiyet) aileye dayanan tarımsal işletme, ihtiyaçların doyurulmasına daha iyi imkân sağlarlar; uluslararası deneyi de hesaba katarak, sosyalist Fransa'da bunların korunması düşüncesindeyiz.

Üçüncü olarak, tekeller işyerleri üstünde gerçek bir diktatörlük uygularlar, ulusal yaşantının bütün yanlarını keyfince yönetmeyi öne süren teknokratik bir bürokrasi günümüzdeki rejimde gelişir; büyük sermayenin devleti yerel topluluklara mızmız bir vasilikle davranır. Bugün bu otoritarizme, bu boğucu merkeziyetçiliğe karşı mücadele ediyoruz. Ama yarın bunu sosyalizmin malı kılmak için yapmıyoruz! Tersine, millileştirilmiş işyerlerinin yönetimde özerkliğe sahip olmasını istiyoruz; planlamanın, emekçilerin ve kullananların katılımıyla demokratik olarak hazırlanmasını istiyoruz; işyerlerinin yönetimin kendisinin de demokratik olmasını, yani emekçilerin —işçiler, memurlar, mühendisler ve kadrolar— buna gitgide daha etkin biçimde katılmalarını istiyoruz. Aynı şekilde, illerin, bucakların, bölgelerin demokratik karar verme ve yönetimin gerçek merkezleri olmasını istiyoruz.

Aynı kaygılar bize kültürel hayat anlayışımızı esinler. Paradan kendini kurtarmış bir kültür, artık ne bir meta ne de bir lüks olmayan, ama ülkemizin bütün erkeklerinin, bütün kadınlarının malı olan bir kültür istiyoruz. Sosyalist bir Fransa'da, kültür genişletilmiş ve canlı, bütün bilgilere, bütün araştırmalara, bütün yaratımlara açık olacaktır. Halkımızın büyük geleneklerini geliştirerek, yeteneklerin çeşitliliğiyle ve her bireye kendinde taşıdığı yetilerinin özgürce serpilebilmesi için verilen imkânlarla kendisini zenginleştirecektir.

Kısacası, sakatlayan tek çeşitliliği değil, zenginleştiren çeşitliliği istiyoruz. Bizim sosyalizm anlayışımıza, herşeyi ve herkesi aynı kalıba döken «kışla komünizmi» adı verilen şeyden daha yabancı hiçbir şey yoktur. Ülkemiz için istediğimiz sosyalist sistem üstüne, çözümlerin çeşitliliğine imkân veren ve girişkenliklerin sayıca çoğalmasına çağrıda bulunan, esnek, canlı, türetici bir anlayışa sahibiz. (*Alkışlar*).

2. Proletarya Diktatörlüğü Sorusu

Bu, bir başka soruyu ortaya getirir.

Belge, birinciden ayrılmaz, sosyalizmin ikinci bir belirleyici sorusunu tanımlar: Ekonomik ve toplumsal hayatın kökten dönüşümlerini gerçekleştirmeyi yalnızca, emekçi halkı temsil eden bir siyasal iktidar mümkün kılacaktır.

Bu sorunun önemi, «proletarya diktatörlüğü» belge tasarısında yer almadığı oranda zengin bir tartışma yarattı. Bunun üzerinde durmak gerek öyleyse.

«Proletarya diktaörlüğü» uğrunda mücadele ettiğimiz soyalist Fransa'daki siyasal iktidarı belirtmek için yer almıyorsa eğer, bu, ülkeye önerdiğimiz şeyin gerçekliğini, siyasetimizi kaplamadığı içindir.

Belge tasarısında ne diyoruz? Şunu diyoruz:

— Toplumunu sosyalist dönüşümüne götürecek iktidar, başta kır ve şehir, kol ve kafa emekçi kategorilerinin ve işçi sınıfının yani halkın büyük çoğunluğunun iktidarı olacaktır.

— Bu iktidar, genel oyla özgürce dile getirilen tercih temeli üstünde oluşup hareket edecek; göreviyse, ülkenin bütün siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatının en ileri demokratikleştirilmesi olacaktır.

— Ödevi, halkın demokratik tercihlerini saygıyla karşılamak ve saygıyla karşılatmak olacaktır.

Bütün bunların tersine, «diktatörlük» Hitler'in Mussolini'nin, Salazar ve Franko'nun faşist rejimlerini

yani demokrasinin inkârını otomatik olarak akla getirir. Bizim istediğimiz, bu değil.

Proletarya ise, günümüzde işçi sınıfının yüreğini, çekirdeğini oluşturur. Oynayacağı rol esas rol olsa da, işçi sınıfının tümünü temsil etmez, düşündüğümüz sosyalist iktidarla belirecek emekçilerin bütününü haydi haydi temsil etmez.

Halkımıza, emekçilere önerdiğimiz şeyin «proletarya diktatörlüğü» diye nitelenemeyeceği apaçık ortadadır.

Bu soruya ilişkin tavrımızı tanımlamak için neye dayanıyoruz? Marx, Engels, Lenin tarafından oluşturulan bilimsel sosyalizmin ilkelerine dayanıyoruz.

İlk başta, toplumun sosyalist dönüşümü uğrundaki mücadelede işçi sınıfının yönetici bir siyasal rol yerine getirme gerekliliği söz konusudur.

Eğer emekçiler, halk kitleleri daha bugünden, mücadeleyle iktidardan kimi acil tedbirleri koparabilirlerse ve hattâ kimi yeni özgürlükleri kazanabilirse, ekonomik, toplumsal ve siyasal haklarının sürekli ve gerçek biçimde duyurulması, iktidarın sınıfsal doğasında bir değişiklik olmaksızın tümüyle imkânsızdır. Emekçilerin ve temsilcilerinin ülke işlerinin yönetimine katılmaları, toplumun yönetimine varmaları sosyalizm için mücadelenin kilit sorununu oluşturur. Emekçiler arasında, işçi sınıfı sayıca en çok, en mücadeleci olam, toplumsal ilerleme ve aynı zamanda —bunun altım çizmeli— ulusal çıkar uğruna verilen mücadelede en deneyli olanıdır. Öyleyse sosyalist iktidarda yeri olmalı ve bunda belirleyici bir rol oynamalıdır.

Bu konuda belge tasarısı şunları belirtir: «... devrimci mücadeleyi sınıf olarak, yalmzca işçi sımfı başarıya götürebilir. Hayati çıkarları, sayısal gücü, büyük yoğunlaşması, smıf mücadelesi deneyi ve örgütlenmesi onu bugün de yarın da yeni bir toplum uğrunda mücadelenin yönetici gücü kılar...»

İkinci olarak, büyük burjuvazinin manevralarım ba-

şarısızlığa uğratmak için kitlelerin devrimci mücadelesinin gerekliliği söz konusudur.

Belge tasarısı bu konuda şunların altını çizer : «...sömürücü büyük burjuvazi egemenliğinden ve ayrıcalıklarından hiçbir zaman kendi isteğiyle vazgeçmez. Onları korumak ya da yeniden elde etmek için mümkün olan bu araçları kullanma eğilimindedir her zaman». Bunun, Fransız burjuvazisi için özellikle doğru olduğunu ekleyeceğim. Çünkü, ülkemizde demokratik bir gelenek varsa, iktidardaki kişilerin davramşlarının ölmediğini bize hergün gösterdiği Versailles'cı bir gelenek de vardır.

İşte bunun için, belge tasarısı, emekçilerin, halk kitlelerinin «gericiliğin illegaliteye, şiddete ve bozgunculuğa başvurmak yolundaki muhtemel girişimlerini felce uğratmak ya da yenmek için ...gerici manevralarını başarısızlığa uğratmak için, her evrede güçlerini toplamaları ve büyük bir etkinlik göstermeleri» gerektiğini belirtir.

Böylece, öğretimimizin ruhuna uygun olarak, «gerçek süreç»i başka deyişle çağımızın ve ülkemizin koşullarını özenle göz önüne alıyoruz. Bu koşullar, Fransa'da sosyalizme gitmek için, ülkelerinin sosyalist dönüşümünü daha şimdiden gerçekleştirmiş halkların izlediklerinden başka yollar düşünmeyi mümkün ve gerekli kılarlar.

1917 Rusya'sının, sonra da genç Sovyetler Birliği'nin koşullarında, proletarya diktatörlüğü, sosyalizmin kurulmasını başarıyla sağlamak için gerekliydi. Proletarya diktatörlüğü olmaksızın, Sovyet halklarının, işçi sınıfının gerçekleştirdikleri eşi görülmemiş kurtarıcı esere ne başlayabileceklerini ne de bu eseri koruyabileceklerini söylemek doğrudur. İşte bunun içindir ki, komünist partiler uluslararası sosyal - demokrasinin iflasından ve Ekim devriminin zaferinden dersler edinerek kurulduklarında, çağın koşulları içinde, haklı olarak bu sloganı kabul ettiler.

Dünya Değişti

Son tarihsel dönemde, dünya derinden değişti. Güçler ilişkisi değişti ve halkların özgürlüğü, bağımsızlığı, demokrasi ve sosyalizm lehine gelişmeye devam ediyor. Barış içinde birarada yaşama kendini kabul ettiriyor. İleri doğru atılan adımlarla kimi zaman da geriye çekilmelerle damgalanan karmaşık, çetin mücadeleler arasından, Yunanistan, Portekiz ve de İspanya olaylarının gösterdiği gibi, demokrasi ilerlerken, faşizm ve gericilik kesin olarak gerilemektedir. Kendi kaderlerine ilişkin karar vermek, ulusal ve toplumsal kurtuluşlarının yolunda ilerlemek için hiçbir zaman bu kadar büyük imkânlara sahip olmadıkları yadsınamaz. Bu yeni imkânlar, sosyalist ülkelerin varoluşuna ve ilerlemesine, kapitalist ülkelerde kitlelerin ve işçi sınıfının mücadelelerinin gelişmesine, ulusal kurtuluş hareketinin içeriğinin yükselmesine ve atılımına, bütün bu devrimci güçlerin dayanışmasına dayanır. Ülkemizin halkı bunda, onu kendi eyleminden doğal olarak bağışık kılamayacak, ama eylemine, kendini tam bir bağımsızlıkla ortaya koymak için eşi görülmemiş araçlar sağlayan bir destek bulacaktır. Dahası, Fransa'nın Batı Avrupa'daki durumu ve onu komşu ülkelere bağlayan ilişkiler ortaya, göz önüne almamazlık edemeyeceğimiz sorunlar koyarlarsa, demokrasi ve sosyalizme doğru yeni yollar —ülkemizin somut koşullarından kalkarak— açmak uğrundaki mücadelede ilerici ve devrimci güçlerin ortak eylem ve işbirliği imkânları da sunabilirler. Partimiz bundan böyle, birçok yıldan beri, bu ortak eylemi kolaylaştırmaya özen gösteriyor. Ocak 1974'te toplanan kapitalist Avrupa'nın Komünist Partileri Konferansı'na başarıyla katkıda bulunduğumuzda da, kararlarının gerçekleşmesine katıldığımız bugün de, az önce İtalyan yoldaşlarımızla önemli bir ortak bildiriyi kabul ettiğimizde de aynı düşünceye sahiptik.

Bununla birlikte komünistler, bütün ilerici güçler, Şili'de olanlara karşı doğal olarak pek duyarlıdırlar. Portekiz'de olanları da aynı şekilde dikkatle izlemekteler. Sundukları farkların ötesinde, bu olaylar gericiliğin şiddet kullanımı karşısında gerilemediğini kaba bir apaçıklıkla doğruluyorlar. Toplumun ilerleme yönünde, emekçilerin çıkarları yönünde, sosyalizm yönünde dönüşümünü gerçekten isteyen her kişi bu veriyi unutamaz ya da önemsememezlik edemez. Ama bu olaylar, gericiliğin şiddete herhangi koşullarda değil, ama kendisi için daha elverişli olan bir siyasal güçler ilişkisinden kalkarak başvurabildiğini ve başvurabileceğini de gösterirler.

Şili'de, Halk Birliği tümüyle doğal ve yasal biçimde hükümete gelmişti. Bununla birlikte, unutmamak gerekir ki, başlangıçta ülkenin çoğunluğuna sahip değildi. Emperyalizmin ve içteki gericiliğin etkinlikleri karşısında hiçbir şey, güçler ilişkisini bütün alanlarda kendi lehine değiştirmekten daha önemli değildi; bu, halkın çoğunluğunun desteğini kazanmaya ve genişletmeye çabalamakla olabilirdi. Bu açıdan, olumlu sonuçlar elde etiyse de, bu hedefin gerçekleşmesine yardımcı olmayan, ağır ölçüde zararlı yanlışlar da yapıldığını söyledi, Şili'li yoldaşlar, Portekiz'de, faşizmin devrilmesi halk hareketine önemli başarılar elde etme imkâm verdi. Ama, Mario Soarès'in Sosyalist Parti'sinin ağır bir sorumluluk taşıdığı demokratik güçlerin bölünmesi, halk hareketinin geri çekilmesine neden oldu. Portekiz halkının demokratik kazanımlarını korumak ve gelecekte de genişletmek için verilen mücadele bugün daha güç koşullarda sürmekte.

Bu olayları hatırlatarak, bizim için söz konusu olan şey ders vermek değil, ama kendi mücadelemiz için gerekli dersleri çıkarmaktır.

Bu açıdan, bu deneylerden çıkardığımız şey, kendimizi sürekli olarak çifte bir tehlikeden korumaktır:

— Koşullar bir araya geldiğinde, halk hareketine

dayanarak siyasal ve ekonomik yapıların demokratik dönüşümünü zamanında gerçekleştirememe tehlikesi:

— Gerçek imkânlara denk düşmeyen, «evreleri atlama» isteğinden esinlenen ve devrimci güçleri tecrit edilmeye ve bozguna götüren sloganlar ileri sürme ya da maceracı eylemlere girişme tehlikesi.

Öz olarak bundan çıkan şey, başarının belirleyici koşulunun, dönüşüme ilişkin hedefler çevresinde sağlamca birleşmiş, halkın geniş bir çoğunluğunu kapsayabilecek kadar yeterince geniş bir halk hareketinin var-olması ve kendini kabul ettirmesi olduğudur.

Bu temel ders, ülkemizin varolan koşullarının tahlilinden Fransa için çıkardığımız sonuçları güçlendirir.

Bu tahlil ve sonuçlar nelerdir?

Fransız Gerçeği

Bildiğiniz gibi, Fransa'da bugün işçi sınıfı on milyon kişiden yani faal nüfusun yüzde 44.5'inden oluşur. Öte yandan, birkaç milyon başka ücretli de, en başta memurlar olmak üzere, işçi sınıfınınkilere yakın hayat ve çalışma koşulları içindeler. Gerçek anlamda işçi sınıfıyla birlikte, bu ücretli emekçilerin bütünü faal nüfusun en az 3/4'ünü temsil eder. Dahası, bunahm yalnızca ücretliler kitlesinin çıkarlarına değil, emekçi nüfusun öteki katmanlarınm çıkarlarına da aykırı düşer. Bütün bu toplumsal güçlerin başlıca çıkarlarınm birleşmesi demek ki, halkın çoğunluğunu toplumun dönüşmesi dâvasına işçi sınıfmın temsil ettiği güçlü kutup çevresinde halkın çoğunluğunun geniş bir hareketini oluşturma dâvasma kazanılması için eşi görülmemiş imkânlar sağlar. Bu, tarihsel olarak yeni bir veridir. Bu imkânı ele geçirmemiz gerekir mi? Hiç kuşkusuz evet.

Bu konuda başka bir soruna dönmek gerekir: «Burjuva özgürlükler» sorununa. Burjuva ya da biçimsel oldukları bahanesiyle kimi özgürlüklere karşı olduğumuz

ileri sürülüyor. Bu bizim tavrımızı olduğu kadar öğretimizin kurucularının tavrını da biçimsizleştirmektir.

Komünistlerin her zaman karşı olduğu ve olacağı bir özgürlük, tek bir özgürlük vardır, çünkü tüm mücadeleleri bunun yürürlükten kaldırılmasına yönelir: Bu, emekçileri sömürme özgürlüğüdür. Bu özgürlük, eğer bir baskı hakkı konusunda özgürlükten söz edilebilirse, tek burjuva özgürlüktür.

Bunun dışında, özgürlüklerin varoluşunu burjuvazinin hesabına geçirmeyi kesinlikle reddediyoruz. Bundan yaklaşık ikiyüz yıl önce ülkemizde iktidara geçerken, Fransız burjuvazisi, filozofları tarafından önerilen demokratik ilkelerden birkaçını hayata geçirdi elbet. Ama bunlarda, sömürücü sınıf olarak kendi ihtiyaçlarına ve kendi doğasına denk düşenin dile getirilmesini ve uygulanmasını, bundan çok önce, çabucak kısıtladı.

Gerçekte, Fransa'da halkımızın acıları, mücadeleleri ve kimi zaman da kanıyla ödenmemiş tek bir özgürlük yoktur. Evet emekçiler, halk kitleleri, başka haklar yanında genel oy hakkı, söz ve düşünce hakkı, birleşme, yayım hakkı, grev hakkı, sendika hakkı, kendi siyasal partilerinin varolma hakkı için mücadele etmek zorunda kaldılar. Ve bunu, bütün bu özgürlükler kendi çıkarlarına ve isteklerine denk düştüğü için yaptılar. İşte bunun içindir ki, bunlarda ısrar ediyorlar, işte bunun içindir ki, Komünist Parti bunlara sarsılmazcasına bağlıdır. Komünistler, yüzyıllardan beri özgürlük için ülkemizde çarpışan bütün işçilerin, köylülerin, aydınların, sıradan yurttaşların ya da devlet adamlarının sürdürücüleridirler ve hep daha iyi biçimde sürdürücüleri olmak tutkusuna sahiptirler.

Eğer bugün kimi özgürlükler biçimsel bir kimliğe sahipse, bunun nedeni iktidardaki burjuvazinin onların içeriklerini boşaltmaya çabalamış olmasıdır. Varoluşlarını horgörerek ona yardım etmek bir yana, bu özgürlükleri bütünlükleri içinde onarmak, yemlemek istiyoruz

tersine. Sosyalizm aklın keyfi bir yaratımı değildir. Tarihin gerçek hareketinden, gelenekleri özlemleriyle birlikte, olduğu gibi bir halkın gerçek mücadelelerinden doğar. Şuna inamyoruz: *Ülkemizde sosyalizm, geniş ve inatçı mücadelelerin halkımıza sağladığı demokratik kazanımların korunması ve serpilmesiyle —söz düzeyinde kalma pahasına— özdeşleşmelidir.* Bunu yapmalıdır ve bunu yapabilir.

Hatırlattığım gibi, belge tasarısı, büyük burjuvazinin tavrına ilişkin, genel oy hakkına saygılı olma isteğine ilişkin her türlü hayâli uzaklaştırır.

Ama aynı zamanda, halkın çoğunluğunun siyasal iradesinin yerine «iyice kararlı küçük gruplar»ın eylemini ya da bastırma hareketinin silahlarının şu ya da bu anda konulabileceği fikrinden de kaçınır. Bu, aynı ölçüde tehlikeli bir hayaldir, çünkü iç ve dış gericiliğe şiddet araçları vermekten başka hiçbir şey yapamaz; devrimci hareketi, tecrit bozguna götürmekten başka birşey yapamaz.

Kitlelerin Mücadelesi ve Özgürlükler

Sosyalizm için mücadelede, çağımızda ve bizimki gibi bir ülkede, mücadele ve genel oy aracılığıyla demokratik biçimde dile gelen halkın çoğunluğunun iradesinin yerini hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey alamaz. Ülkemizde sosyalizme doğru yürüyüşün, ki bunun ayrıntıları öngörülemez, gerçekleşeceği tarzlar ne olursa olsun, her evrede siyasal çoğunlukla aritmetik çoğunluğun birbirlerine denk düşmeleri gerektiğine inanmak gerek. Denk düşebilirler.

Halkımızın çoğunluğuna dayanan bu vazgeçilmez hareketin gelişmesi, yaygınlaşması, güçlenmesi ve etkili olması için en iyi koşulları nasıl yaratmalı? İşte gerçek soru budur; bunun dışında yalnızca gevezelik ya da kışkırtma vardır.

Önerdiğimiz, sosyalizme giden demokratik yol, bu soruya ciddi bir cevap getirir.

Bugün Ortak Program'ın öngördüğü demokratik dönüşümler uğruna mücadele ederek, tekellerin iktidarının yerine yeni demokratik bir iktidar konulmasını sağlayabilecek olan geniş halk kitlelerinin toplanması için en iyi temeli sunuyoruz.

Yarın, demokratik reformların uygulanması, işçi sınıfının ve halkın konumlarını, yani mücadele araçlarını güçlendirirken, büyük burjuvazinin konumlarını ve mücadele araçlarını zayıflatmaya imkân verecektir.

Ve bunun da ötesinde, ekonomik, toplumsal ve siyasal demokrasiyi ilerleterek, bireysel ve kollektif özgürlükleri daha da genişleterek halk hareketi güçlenecek, sosyalist iktidar bu hareketin desteğini, vazgeçilmez katılımını elde edecektir. Buna karşılık, kitlelerin mücadelesi, toplumsal ve siyasal güçler ilişkisini emekçilerin, bütün halk tabakalarının yararına hep daha çok değiştirecektir.

Gerçekte, sosyalizmin başarısını sağlamak için sorun, gerici güçlerin oluşturduğu azınlığı özgürlüklerden yoksun kılmak değil ulusun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçilere özgürlükler vermektir. Gericiler, gerici bir partide örgütlenebilecekler mi? Bugün bunu yapıyorlar, bir yenilik olmayacak bu. Ama tersine, önemli bir yenilik olacak şey, örneğin emekçiler işyerinde geniş hakları olması temsilcilerinin haklı olarak televizyona çıkması, polisin demokratikleştirilmiş olmasıdır. Böylece, gericiliğin ekonomik sabotajına karşı mücadele etmek, tavırlarını, fikirlerini geniş biçimde tanıtmak ve desteklemek, hasımlarını siyasal ve ideolojik olarak yenmek için etkili araçlara sahip olacaklar. Emekçiler özgürlüklerine daha çok, hep daha çok dayanacaklar.

Bu özgürlüklere dayanarak mücadelelerini geliştirebilir ve büyük burjuvaziyi geriletmek ve bozguna uğratmak zorunda bırakabilirler. Sosyalist iktidar ancak bu geniş mücadeleye dayanarak, halkın çoğunluğunun

özgürce dile getirdiği tercihlere gericiliğin saygı göstermesini sağlayabilir.

Bu, sosyalizmden vazgeçmek ya da süresini uzatmak bir yana, onu gerçekleştirmek için en kısa yolu, en iyi yolu önerdiğimiz anlamına gelir.

Böyle yaparken, bir dogmalar derlemesiyle hiçbir ilgisi olmayan Marksizm - Leninizm'in öğretisine, uluslararası komünist hareketin ve kendi partimizin yaratıcı deneyine tümüyle sadığız.

Örneğin, Lenin'in yüzyılın başındaki gerçeği tahlil ederek Marx'ın tasarladığının tersine, sosyalizmin tek bir ülkede zafere ulaşabileceği tezini geliştirdiği bilinir. Bu belirleyici sonuç Bolşevik Parti'nin 1917'deki stratejisini temellendirecekti. Aynı şekilde 1960 yılında, komünist hareket bugünün koşullarında dünya savaşının artık kaçınılmaz olmadığına ilişkin yeni fikri ileri sürdü. Ve gerçek şu ki, İkinci Dünya Savaşı'nın üstünden otuz yıl geçti ve barış içinde birarada yaşama, geriye döndürülmez olmasa bile, ilerlemektedir.

Ülkemizde, 1936'da gerçekleşen Halk Cephesi fikri Marx'ta ya da Lenin'de hazır biçimde bulunmuyordu. Bilimsel sosyalizmin genel ilkelerine ve «somut bir gerçekliğin somut tahlili»ne dayanıyordu. Bugünkü yönelişimizin, hareketimizin devrimci pratik ve teorisinin canlı kaynağından esinlendiğini gösteren birçok başka örnek de almabilirdi.

Tavrımızın temelleri, bizi belge tasarısının tanımladığı demokratik yolu önermeye götüren nedenler işte bunlardır.

Ve işte, «proletarya diktatörlüğü»nün belge tasarısında yer almamasının nedeni de budur.

Bunun sonucu olarak, ve bütün federal konferansların istediği gibi, Kongre'ye bu kavramın terk edilmesine karar vermesini öneriyoruz (*Alkışlar*). Kongre'ye, seçeceğimiz Merkez Komiteyi Parti'nin gelecek kongresine, tüzüğün Girişi'ne getirilmesi gerekli değişiklikleri sunmak için görevlendirilmesini de öneriyoruz.